

ชื่อวิทยานิพนธ์ : บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการ
พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์

ผู้วิจัย : พระมหาสังเวียร ปญญาโร (ศรีมันตะ)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูศรีปริยัติสุนทร ป.ธ. ๕, พ.ม., ศน.บ., M.A.(Bud),
Ph.D.(Buddhist Studies)

: รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน ป.ธ. ๕, กศ.บ., อ.ม., Ph.D.(Sanskrit).

: ดร. ประยูร แสงใส ป.ธ. ๔, พ.ม., พธ.บ., P.G.DIP, in Journalism,
M.A.(Ed), Ph.D.(Ed.)

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทของพระครูสุภาจารวัฒน์ในการนำหลัก
พุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งเอกสาร และ
ภาคสนาม โดยการรวบรวมข้อมูล จากตำราหรือเอกสารที่เกี่ยวข้อง และจากการศึกษา
ภาคสนามที่วัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโสี อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ดำเนินการโดย
การรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยพบว่า พระครูสุภาจารวัฒน์มีความเป็นผู้นำทั้งในทางธรรมและทางโลก
นำพาชาวบ้านทำกิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งพา
ธรรมชาติ กิจกรรมที่ทำประกอบด้วย การฟื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับยาสมุนไพร

ศูนย์รักสุขภาพ กิจกรรมเกษตรพอเพียง เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ กองทุนพันธุ์ไม้และการพัฒนาแหล่งน้ำ การปลูกป่าชุมชน โรงเรียนข้าวปลอดสารเคมีโดยรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกในราคายุติธรรมให้สมาชิกมีรายได้จากการทำนาปลูกข้าวปลอดสารเคมี กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษไว้บริโภค และกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีความสอดคล้องกับหลักแห่งพุทธธรรม วิถีชีวิตในสังคมชนบท นำไปสู่การดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือพออยู่ พอกินและพอเพียง

ด้านหลักพุทธธรรมสำคัญที่พระครูสุภาจารวัฒน์นำมาใช้ คือ หลักอิทธิบาท ๔ หลักสังคหัตถ์ ๔ และหลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นต้น มาเป็นหลักในการทำงาน โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เพราะเป็นธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหน่วยงานกับชุมชน ทำให้ชุมชนมีคุณธรรมโดยผ่านกิจกรรมร่วมกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความเป็นอยู่ดีขึ้น

พระครูสุภาจารวัฒน์ เป็นพุทธสาวกรูปหนึ่งผู้ซึ่งได้นำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติให้เห็นประจักษ์ในชีวิตประจำวันและปลูกคนอื่นให้มีความสนใจและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการยึดหลักแห่งความเสียสละและการให้โอกาสคนอื่นเสมอในการทำงานร่วมกัน

Research Title : The role of Buddhist monk in applying Buddhadhamma for development economy in community: A case study of Phrakru supajarawat

Researcher : Phramaha sangwien pannadharo (Srimanta)

Degree : Master of Arts (Buddhism)

Supervisory Committee

: PhrakhruSripariyatisuntorn,Pali 5,B.A, M.A(Buddhism),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Assoc. Prof. Dr.Ekachat Jarumetheechon, Pali 5 B.Ed.
M.A.(Linguistics), Ph.D. (Sanskrit)

: Dr.Prayoon Saengsai, Pali 4, B.A, M.A. (Education), PG DIP in
Journalism, Ph.D. (Education).

Data of Graduation : 10/05/2550

Abstract

The main purpose of this thesis was to study the role of Phrakrusuphajanwat in applying Buddhadhamma for community economy development. In this thesis the methodology of documentary and survey research is used for data collection. Documentary research methodology is used for data collection from related texts and documents. Surver research was carried out at wat Thalad in Thalad village, Naso sub-district, Kudsum district in Yasothon province. Collected data were then analysed to arrive at conclusion and give proposal.

The study is was found that Phrakhusupajarawat has the quality of leadership both in spiritual and worldly matters. He brought the villagers into doing occupational

activities about natural agriculture that consisted of reviving and conserving local wisdom about herbal medicine, health center, sufficiency economy such as mixed farming, nature-based agriculture, fund-raising, water source development, community forestation, chemical free rice mill, reasonable priced products from members, income generation from the cultivation of rice that is free from chemical fertilizers, cultivation of organic food for consumption and other such activities that are consistent with the Buddhadhamma principle, rural life-style, and that which could be brought to use to lead the life of sufficiency economy i.e., sufficiency in living, consuming and complacency.

The Buddhadhamma principles that Phrakrusuphajanwat used in applying for community economy development are -

Iddhipada 4

Sangahavatthu 4

Ditthadhammikattha - Dhamma 4

Gharavasa - Dhamma 4

All these principles were applied at work as a means to develop a healthy mind that would help to construct good relationship between organization and community, help community have virtues with the means of participatory activities, assists kiths and kin, help the community to develop itself, and have upward mobility.

Life-style of the people in the community got better.

It can be concluded that Phrakrusuphajanwat is a true devotee who brought the teachings of the Buddha to practice in daily life himself and also to cultivate interest in other people in the teaching of the Lord Buddha by the means of his own self-sacrifice and always giving opportunities to other people to work together.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จลงไปด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือจาก พระครูศรีปริยัติสุนทร ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน และ ดร.ประยูร แสงใส กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คณาจารย์เจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณและ ขอขอบคุณอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่งที่ให้ความดูแลเอาใจใส่ให้คำแนะนำชี้แนะในการศึกษาแก่ ผู้วิจัยเป็นอย่างดีมาตลอด

ขอน้อมระลึกถึงพระคุณของท่านเจ้าคุณพระสิริวุฒิเมธี (จำปี จนฺทธมฺโม)เจ้าอาวาส วัดบูรพาภิราม และเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, พระครูภาวนาวิหารคุณ เจ้าอาวาสวัดสระทอง, พระครูสุวรรณสรณากิจ (นรินทร์ นรินฺโท) ผู้อำนวยการโครงการขยายห้องเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด และผู้อำนวยการโรงเรียนมงคลญาณปริยัติ วัดสระทอง ที่ให้ความสะดวกด้านสถานที่และให้ โอกาสในการศึกษา,พระมหาศกฉินันท์ ธีรนนฺโท เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยที่คอยให้ความ สะดวกในการติดต่อประสานงาน, ครอบครัวคุณวิชกร – คุณปลื้มจิตร พละหงส์, พันโทอำพล สีแสง ผู้ให้การอุปถัมภ์ทุนในการศึกษาและค้นคว้าข้อมูลภาคสนาม คณะทายาททายิกาวัดสระทอง เพื่อนสหธรรมิกทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านพระครูสุภาจากรวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) ที่ได้เมตตาให้ศึกษาประวัติและผลงานของท่าน และคุณพ่อนิตดา – คุณแม่วิเชียร ศรีมันตะ บิดามารดา คุณจตุพร เทศารินทร์ คุณศิริรัตน์ ไชยประเสริฐ ที่คอยเป็นกำลังใจในการ ศึกษาวิจัยเป็นอย่างดี

ความดีที่เกิดจากการวิจัยในครั้งนี้ ขอน้อมถวายบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณบิดามารดา คุณอุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดถึงท่านผู้มีพระคุณทุกท่าน ด้วยความตั้งมั่นในกตัญญูกตเวทิตา ธรรม

พระมหาสังเวียร ปญฺญาโร (ศรีมันตะ)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ช
คำชี้แจงการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ กำจำกัดความของการวิจัย	๕
๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๕ ขอบเขตการวิจัย	๑๒
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๔
บทที่ ๒ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน	๑๕
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมในการพัฒนา	๑๕
๒.๒ แนวเกี่ยวกับกิจกรรม ลด ละ เลิกอบายมุข	๒๑
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๒๕
๒.๓.๑ การพัฒนาเชิงพุทธ	๒๖
๒.๓.๒ รูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์	๓๐
๒.๓.๓ บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน	๓๒
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจตามหลักพุทธศาสนา	๓๕
๒.๔.๑ ความหมายของพุทธเศรษฐศาสตร์	๓๕
๒.๔.๒ พุทธศาสนากับเศรษฐกิจ	๓๖
๒.๔.๓ การผลิตตามแนวพุทธ	๓๘
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน	๔๑

บทที่ ๓ **ชีวประวัติแนวคิดและหลักการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจารวัฒน์ ๔๖**

๓.๑	ชีวประวัติของพระครูสุภาจารวัฒน์	๔๖
๓.๑.๑	ปฐมวัยสู่สมณเพศ	๔๗
๓.๑.๒	พระนักเทศน์นักพัฒนา สร้างศรัทธาประชาชน	๔๘
๓.๒	แนวคิดและหลักการการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจารวัฒน์	๔๙
๓.๒.๑	จุดเปลี่ยนการพัฒนาทางวัตถุ สู่วิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติ	๕๑
๓.๒.๒	ชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร	๕๔
๓.๒.๓	เกษตรผสมผสานขานรับด้วยกองทุนพันธไม้และพัฒนาแหล่งน้ำ	๕๕
๓.๒.๔	เกษตรธรรมชาติ คืนชีวิตให้ธรรมชาติเพื่อชีวิตที่พอเพียง	๖๓
๓.๒.๕	ชมรมรักธรรมชาติ ผลิตข้าวปลอดสาร อาหารปลอดภัย	๖๖
๓.๒.๖	วัด หมู่บ้าน ป่าไม้ สานสายใยในวิถีธรรม วิถีถิ่น	๗๐
๓.๒.๗	ตั้งอาสาพัฒนา เผยแผ่ธรรมนำสู่การครองชีวิตพอเพียง	๗๔
๓.๒.๘	ศูนย์รักสุขภาพ การพึ่งตนเองด้านสุขภาพ	๗๗
๓.๒.๙	กินผักปลอดภัย คนไร้หนี้สิน สิ่งทำทนายที่รอกการพิสูจน์	๗๘

บทที่ ๔ **บทบาทของพระครูสุภาจารวัฒน์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา**

เศรษฐกิจชุมชน	๘๒	
๔.๑	ความหมายของหลักพุทธธรรม	๘๒
๔.๒	ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม	๘๒
๔.๓	หลักพุทธธรรมที่พระครูสุภาจารวัฒน์นำมาประยุกต์ใช้	๘๕
๔.๔	ประโยชน์ที่เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของพระครูสุภาจารวัฒน์	๘๔

บทที่ ๕ **บทสรุป** ๘๗

๕.๑	สรุปผลการศึกษา	๘๗
๕.๒	อภิปรายผล	๑๐๓
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๐๔

บรรณานุกรม ๑๐๖

ประวัติผู้วิจัย ๑๑๐

คำชี้แจงการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ และพระไตรปิฎกฉบับแปลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ชื่อ / และหน้า ตามลำดับ เช่น ม.อ.(ไทย) ๑๔/๒๘๘/ ๓๔๖ หมายถึง มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๔ ชื่อที่ ๒๘๘ หน้า ที่ ๓๔๖, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๕ หมายถึง ตัญญาตนิคาย สกาวคคปาติ พระไตรปิฎก ภาษาบาลี เล่มที่ ๑๕ ชื่อที่ ๒๔๖ หน้า ๒๕๕

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย) = วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(บาลี) = สุตตันตปิฎก ตัญญาตนิคาย	สกาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ตัญญาตนิคาย	สกาววรรค	(ภาษาไทย)
อ.อ.เอกก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)

อง.ทุก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนិบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สจตก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัจจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(บาลี) = สุตตนะตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เชื่อและส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเองฝึกฝนตนเองให้สมบูรณ์สูงสุดโดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือฝึกฝน และมีพระสงฆ์เป็นผู้ยืนยันความจริงดังกล่าวพระสงฆ์จึงมีบทบาทที่สำคัญที่จะนำกิจกรรมพัฒนาชุมชนโดยนำหลักธรรมทางศาสนาเข้ามาใช้กับงานพัฒนา การจะพัฒนาชุมชนให้เจริญพร้อมทั้งด้านกายกับจิต และสภาวะแวดล้อมอย่างเหมาะสม ควรมีการนำหลักธรรมมาเป็นพื้นฐานทั้งในการกำหนดเป้าหมายและกำหนดแนวทางการพัฒนา ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีค่ากับทั้งหลักธรรมนี้เป็นความศรัทธาของประชาชนและเป็นเครื่องชี้นำวิถีทางการดำเนินชีวิตอันสันติสุข ในส่วนที่เกี่ยวกับเป้าหมายของการพัฒนาหลักคำสอนในส่วนพุทธศาสนาส่วนมุ่งที่เป้าหมายเดียวกันคือ ให้คนได้รู้จักพัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้ แนวทางการดำเนินการพัฒนาตามหลักธรรมเน้นที่การดำเนินการพัฒนาตามหลักธรรม จะต้องเริ่มจากการพิจารณาให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะของชีวิตและชุมชนให้ถูกต้องโดยเฉพาะ ที่เป็นปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายอย่างไม่มีปัญหา

ในสังคมไทย พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งในสถาบันที่สำคัญของชาติ คือ สถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยอมรับและได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านมาตลอด ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน หากมองย้อนกลับไปในอดีตจะพบว่าชาวบ้านเมื่อประสบกับปัญหาหรือเกิดทุกข์ร้อนใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือจิต ก็จะพากันไปวัด ไปพบพระสงฆ์เพื่อปรึกษาและระบายความทุกข์ ดูเหมือนว่าพระสงฆ์จะสามารถแก้ปัญหาคความทุกข์ร้อนของพวกเขาได้ทุกอย่าง ฉะนั้นวัดและพระสงฆ์ในอดีต จึงมีบทบาทมาก พระสงฆ์เป็นทั้งครูสอนหนังสือ สอนศีลธรรม สอนวิชาชีพ ให้กับลูกหลานของชาวบ้าน เป็นทั้งหมอรักษาชาวบ้านที่เจ็บไข้ไม่สบาย ชาวบ้านเมื่อมีใครเกิดล้มป่วย บรรดาญาติ ๆ ก็พาไปวัด เพื่อให้พระสงฆ์ช่วยเยียวยารักษา เป็นทั้งนักสังคมสงเคราะห์ที่ช่วยเหลือชาวบ้านที่ได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ เช่น คนชราและเด็กกำพร้าที่ไม่มีคนเลี้ยงดูหรือคนที่ถูกไฟไหม้ น้ำท่วมเป็นต้น เป็นทั้งผู้พิพากษาตัดสินคดีและประนีประนอมความให้กับชาวบ้านที่เกิดกรณีพิพาทกัน เป็นทั้งจิตแพทย์ที่ช่วยแก้ไขปัญหาลึกเกี่ยวกับสุขภาพจิตให้กับชาวบ้าน นอกจากนี้พระสงฆ์ยังเป็นเหมือนนักวิชาการเกษตรและ

พัฒนา ที่คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการปลูกพืช วิธีการเลี้ยงสัตว์และฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ให้กับชาวบ้าน

แต่บทบาทต่าง ๆ ของพระสงฆ์ที่เคยมีมาตั้งแต่อดีต นับวันจะลดลงไปจากสังคมไทย เพราะปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุจากประเทศตะวันตก ได้หลั่งไหลเข้ามา มีอิทธิพลต่อความคิดจิตใจและการดำเนินชีวิตของคนไทย เป็นเหตุให้ชาวบ้านหลงใหลในวัตถุ โดยไม่คำนึงถึงบาปบุญคุณโทษและผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวม นอกจากนี้ที่ถูกกระแสนี้แห่งวัตถุนิยมเข้าครอบงำแล้วยังถูกระบบทุนนิยมที่แพร่กระจายมาพร้อมกับอารยธรรมตะวันตกเข้าครอบงำอีกด้วย และการศึกษาแผนใหม่ของไทยก็ปรับไปตามระบบทุนนิยม พระสงฆ์กับชาวบ้านก็เริ่มห่างเหินออกจากกัน เพราะโรงเรียนเข้าสวมรับบทบาทให้การศึกษาแทนวัด ระบบทุนนิยมเข้าครอบงำวิถีแห่งการพึ่งพาตนเอง จากแนวการผลิตเพื่อยังชีพ ผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยนไปสู่กลไกเพื่อการซื้อขาย ดังนั้นการแลกเปลี่ยน การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ที่ชาวบ้านได้รับการอบรมจากวัดจึงเริ่มลดน้อยลงจนเกือบจะสิ้นสุดลงในปัจจุบัน เพราะสภาพสังคมไม่เอื้อให้พระสงฆ์กับชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเหมือนเช่นอดีต วัดกับบ้านจึงมีช่องว่างต่อกัน เป็นเหตุให้คุณค่าแท้ที่เต็มไปด้วยความงดงามทางศีลธรรม และจริยธรรมของวัด ได้กลับกลายเป็นเพียงที่พึ่งทางพิธีกรรม และเป็นแหล่งมอมเมาชาวบ้านให้ยึดติดไสยศาสตร์เป็นการซ้ำเติมชาวบ้านเข้าไปอีก

แต่อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วพระสงฆ์ยังมีประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างอนงอนันต์ โดยเฉพาะการเผยแผ่อบรมศีลธรรม จริยธรรม การจัดการศึกษาและการสงเคราะห์ประชาชนซึ่งเมื่อศึกษาถึกลงไป ในส่วนของการส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน อันเป็นการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น จะพบว่า ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันพระสงฆ์ได้เข้ามาช่วยเหลือและดำเนินการอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านอยู่มาก หากใครครวญย้อนกลับไปไต่ตรองถึงภาพอดีตของไทยคุณแล้ว ทุกคนจะนึกถึงบทบาทของพระสงฆ์ ที่จะเป็หัวใจหลักของการแก้ปัญหาความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้ เพราะพระสงฆ์มีปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของชาวบ้านอยู่มิใช่น้อย ที่สำคัญที่สุดคือแรงศรัทธาที่ประชาชนมีต่อพระสงฆ์ พร้อมทั้งคุณลักษณะของพระสงฆ์ไทยมีพื้นเพเป็นคนชนบทอยู่แล้วย่อมมีสำนึกที่ปลูกให้เข้าถึงความทุกข์ของชาวบ้านได้ไม่ยาก ดังนั้นในหลายชุมชนในชนบทวัดจึงยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนอยู่ พระสงฆ์หลายรูปได้พยายามรื้อฟื้นและแสวงหาบทบาทในการเป็นผู้นำชาวบ้าน ในยุคภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจอยู่ในขั้นวิกฤตนี้ขึ้นมาใหม่ โดยพยายามมองปัญหาสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีความสลับซับซ้อนขึ้นให้

ชัดเจนและตรงจุด พยายามค้นหาแก่นของพุทธธรรมเพื่อนำมาประยุกต์ให้เข้ากับกาลสมัย แล้วนำมาเป็นหลักในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านและชุมชน ให้ดีขึ้น ดังเช่น บทบาทของพระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) แห่งวัดบ้านท่าลาด ตำบลนาโสี อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

เมื่อก่อนบ้านโสกชุมปูน บ้านท่าลาด ก็มีสภาพเหมือนกับหมู่บ้านต่าง ๆ ในชนบทของไทยในยุคพัฒนา ชาวบ้านตกอยู่ในสภาพที่อดอยาก ยากจน หนี้สินมากล้น ปลูกข้าวแต่ไม่มีข้าวกิน ปลูกพืชก็ขายไม่ได้ราคา เลี้ยงสัตว์ก็โดนโรคระบาด ชีวิตตกต่ำ หลงใหลในอบายมุข ไม่ใส่ใจเรื่องสุขภาพอนามัยทั้งของตนเองและบุตรหลาน เด็ก ๆ ขาดการดูแลเอาใจใส่ ตัวผอมเหลืองเพราะขาดสารอาหาร พระครูสุภาจารวัฒน์ เมื่อเห็นชาวบ้านตกอยู่ในสภาพเช่นนั้น ท่านก็ได้ตั้งปณิธานไว้ว่า จะแก้ปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สิน และปัญหาสุขภาพอนามัยให้กับชาวบ้านให้ได้

พระครูสุภาจารวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดท่าลาด เจ้าคณะตำบลนาโสี อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ท่านเป็นพระอริกรูปหนึ่งที่ทำงานด้านพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนา มีการนำแนวคิดหลักธรรมไปใช้ในกระบวนการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการปฏิบัติงานเอื้อเพื่อชุมชน โดยผ่านบทบาทการทำกิจกรรมของพระสงฆ์ ตามพุทธบัญญัติหรือพระวินัยในส่วนของปฏิบัติธรรมเผยแผ่ธรรมเพื่อช่วยเหลือประชาชนให้พ้นทุกข์ตามความเหมาะสมและความสามารถในการปฏิบัติที่แสดงถึงความสัมพันธ์ในเชิงเกื้อกูลต่อกันระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ที่พระครูสุภาจารวัฒน์มีหน้าที่ทำต่อชุมชนด้วยการสอน ห้ามปรามให้เว้นจากความชั่ว แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดีช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยความหวังดี ให้ได้รับรู้สิ่งใหม่ที่ยังไม่เคยรู้ อธิบายชี้แจงเรื่องที่เคยฟังเคยเรียนมาแล้วให้เข้าใจชัดเจนขึ้น และท่านยังพรั่าสอนชาวบ้านให้มีหลักธรรมประจำตัวอยู่ตลอดเวลา

การ นำหลักพุทธธรรมมาใช้กับกิจกรรมงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ของพระครูสุภาจารวัฒน์นี้แล้วจะได้ตระหนักเห็นคุณค่าความสำคัญ ให้คนหันมาสนใจในการนำแนวคิดหลักธรรมไปปรับใช้กับหลักการพัฒนากิจกรรมชุมชนให้กลมกลืนกัน ระหว่าง มนุษย์ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมกับการทำงานในทุกวิถีทางทั้งรายครอบครัว กลุ่ม การบริหารและนโยบายได้ พระครูสุภาจารวัฒน์เป็นพระนักพัฒนารูปหนึ่งในเมืองไทย สภาพชุมชนของท่านเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาโดยการนำหลักธรรมเข้ามาใช้ในชุมชนได้อย่างกลมกลืน จนเป็นนิสัยที่จะต้องทำทุกคน ชาวชุมชนก็ยินดีที่จะรับการปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาตนเองและชุมชนอย่างทันสมัยและเกื้อกูลให้กำลังใจกันในกลุ่มผู้ที่ทำงานเพื่อชุมชนที่ห่างไกล

นอกจากนี้ลักษณะอีกอย่างหนึ่งของชุมชนแห่งนี้คือ การเพียรพยายามเพื่อพัฒนาตนเอง ฝึกฝนตนเองโดยใช้หลักธรรมให้เป็นนิสัยที่เคยชิน เป็นข้อวัตรปฏิบัติ เพื่อขัดเกลาตนเอง โดยมุ่งประโยชน์สุขของชุมชนและเพื่อความสมดุลของระบบการบริหาร อาทิ การลดและพยายามงดเว้นอบายมุข ทุกอย่างในชุมชน เช่น บุหรี่ เครื่องดื่มมีินเมา การใช้ภาษาขณะที่เป็นมลพิษที่ก่อให้เกิดความสกรปรกในชุมชน เป็นต้น ประกอบกับการร่วมแรงร่วมใจกันทำ ทำให้คนภายนอกมองชุมชนที่ได้รับการพัฒนาโดยเริ่มจากคนภายในชุมชนก่อน และออกไปสู่ภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะมิจำนวนมากหรือน้อยก็ตามการกระทำแบบนี้มีพระเป็นแบบอย่างอยู่แล้ว จึงแนะนำชาวบ้านให้เกิดความสำนึกที่ดี มีความรับผิดชอบการทำงานหน้าที่ของตนที่รับมอบหมายจนเป็นลักษณะที่เกิดความเคยชิน ผู้ศึกษาถือว่ากิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์รูปนี้มีผลงานที่เป็นรูปธรรม ชัดเจนในงานพัฒนาชุมชนของชาวบ้าน โสภกขุมปุณ บ้านท่าลาดในด้านการนำหลักธรรมมาใช้ในกิจกรรมงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของท่าน ประกอบกับงานของท่านก็น่าสนใจในการใช้กลอุบายให้ชาวบ้านเห็นพ้องกับงานพัฒนาของท่าน และคล้อยตามที่ท่านพูด โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจของชุมชนตามโครงการต่าง ๆ ที่ท่านทำในขณะนี้ เป็นกิจกรรมที่โดดเด่นกว่ากิจกรรมใด ๆ เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างคำตอบและทางเลือกใหม่ให้กับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างน่าสนใจยิ่ง

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจอยากศึกษาบทบาทของพระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) ในการพัฒนาชุมชนเพื่อได้ทราบแนวการพัฒนาของท่านและเป็นข้อมูลสารสนเทศต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาชีวประวัติแนวคิดและหลักการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจารวัฒน์
๒. เพื่อศึกษาบทบาทของพระครูสุภาจารวัฒน์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
๓. เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นจากการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจารวัฒน์

๑.๓ กำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยนี้ มีศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาดังกล่าวดังนี้
บทบาท หมายถึง การแสดงพฤติกรรมและการทำหน้าที่ตามฐานะตำแหน่งที่ครองอยู่

บทบาทพระสงฆ์ หมายถึง การแสดงพฤติกรรมตามหน้าที่ตามฐานะ ตำแหน่งที่ตนครองอยู่ของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชน โดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัย ในการศึกษา ครั้งนี้ หมายถึง บทบาทของพระครูสุภาอาจารย์วัฒน์

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่พระครูสุภาอาจารย์วัฒน์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

พัฒนา หมายถึง การกระทำเพื่อสร้างความสุขความเจริญก้าวหน้า จากการเปลี่ยนแปลงที่เชื่อว่าจะดีขึ้น

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง โครงการทั้งหลายที่เกิดขึ้นในชุมชน บ้าน โสภุมปุณ บ้านท่าลาด ภายใต้การบริหารที่นำหลักธรรมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต

๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่อง:บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรม มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พระครูสุภาอาจารย์วัฒน์ จังหวัดยโสธร เป็นการศึกษาถึงพระสงฆ์ที่ทำกิจกรรมในชุมชน บทบาทของพระสงฆ์ นักพัฒนา การใช้อุบายในการนำหลักธรรมมาทำในกิจกรรมในชุมชน จนทำให้กิจกรรม ดำเนินไปอย่างผสมกลมกลืน มีระเบียบแบบแผน และพึ่งตนเองได้ในที่สุด จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประกอบเป็นแนวทางการศึกษา ดังนี้

๑.๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนา

ภัทรพร สิริกาญจน กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ว่า เนื่องจากพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่มิได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศาสนธรรม และการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชนทั้งทางด้านวัตถุและการแก้ปัญหาพัฒนาชีวิตอีกด้วยและการเป็นผู้นำชุมชน พระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์หลายรูปได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากคนทั่วไปว่ามีคุณูปการกล่อมเกล่าผู้คนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษและเป็นคนดีของสังคม¹

¹ ภัทรพร สิริกาญจน,หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ:แนวคิดและบทบาทพระสงฆ์เขียน สุวณฺโณ ใน การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๔๐),หน้า ๒.

ทินพันธ์ นาคะตะ กล่าวว่า พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอด มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้มาก ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญยิ่ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะพบได้ว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน มีหน้าที่สำคัญในการชี้้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรยาภิธรรมทางโลก จึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในชนบท นอกจากจะเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนาแล้วยังทำหน้าที่ให้บริการอื่น ๆ ที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อสร้างบูรณาการในชุมชน พระสงฆ์นับเป็นสถาบันที่ได้รับความเคารพ เป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และห่างไกลการพัฒนาของรัฐ นอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์พิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน จึงไม่เป็นเพียงศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการแลความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย²

พินิจ ลากษณานันท์ กล่าวว่า บทบาทพระสงฆ์เป็นบทบาทในด้านให้ความรู้พัฒนาจิตใจแก่ชุมชน บทบาทในการส่งเสริมให้การศึกษา บทบาทในการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น บทบาทการเผยแพร่ธรรม บทบาทส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน บทบาทที่เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน³

๑.๔.๒ แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมในการพัฒนา

ภัทรพร สิริกาญจน กล่าวว่า พระสงฆ์ได้ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาไปประยุกต์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน⁴ คือ

๑. การปลูกฝังธรรมะในจิตใจ หมายถึง การหล่อหลอมความคิด ทักษะคติตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยหลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต หลักธรรมสอนให้เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่อยู่โดดเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์สอดคล้องเป็นเหตุ

² ทินพันธ์ นาคะตะ , พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

³ พินิจ ลากษณานันท์, บทบาทพระสงฆ์ในงานพัฒนาชนบท, (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๘.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

ปัจจัยต่อกัน เมื่อต้องการผลเช่นใดก็ต้องสร้างเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยเช่นนั้น เช่น เมื่อต้องการพ้นจากความยากจนก็ต้องขยันหมั่นเพียรและต้องแก้ไขสาเหตุของความยากจน เมื่อต้องการให้พืชผลเจริญงอกงามก็ต้องทำนุบำรุงและขจัดภัยของพืชเป็นต้น นอกจากนี้ยังมี หลักธรรมอื่น ๆ ที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในพุทธธรรมคือ หลักอิทธิบาท ๔ ว่าด้วย ถนอม พอใจ วิริยะ ความพากเพียร จิตตะ ความเอาใจใส่ วิมังสา หมั่นไตร่ตรองงานที่ทำ อันเป็นผลให้การทำงานมีผลดี ทำให้การงานมีความรอบคอบถี่ถ้วน และเกิดประโยชน์มาก ที่สุดมีคุณภาพที่สุด

๒. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการเดินทางสายกลาง หมายถึง การลงมือประกอบการทำมาหากินด้วยตนเองโดยทำเกษตรแบบผสมผสาน เช่น ทำนาและเลี้ยง ปลาร่องนาไปด้วย หรือทำไร่แบบผสมผสาน ปลูกพืชหมุนเวียน ในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจแบบผสมผสานนี้จะได้ผลดีต่อเมื่อผู้ประกอบการใช้วิธีการเดินทางสายกลางตาม หลักพระพุทธศาสนา คือ มีเป้าหมายในการเลี้ยงตนเองเท่านั้นตามหลักกินอยู่แต่พอดี ไม่เฝ้าเพื่อกินคืออยู่ดี จึงไม่มีความจำเป็นที่จะขยายงานให้มีขนาดใหญ่โตเกินความจำเป็นในการ ดำเนินชีวิต ไม่หวังผลทางการค้าและกำไรธุรกิจ ผู้ทำสามารถอยู่ได้อย่างมีความสุข มีชีวิตที่ เรียบง่าย และสันโดษ (ความพอใจในอรรถภาพ) ผู้ที่ประกอบอาชีพโดยพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ จึงเป็นผู้เดินทางสายกลางพวกเขาไม่ร่ำรวยล้นฟ้า แต่ก็ไม่ได้ลำบากยากจน สามารถดำรงชีพอยู่ ได้อย่างมีความสุข

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) กล่าวถึง^๕ การพัฒนาตามหลักพุทธบัญญัติว่า หลักการพัฒนาตามหลักพุทธบัญญัติค่านึงการพัฒนาทั้งทางความคิดจิตใจและทางวัตถุ โดย ให้พัฒนาการทางจิตใจนำพัฒนาการทางวัตถุ และให้พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุเคราะห์ ชาวบ้าน แต่ในขณะเดียวกันก็ให้รักษาพระธรรมวินัย ไม่ช่วยเหลือชาวบ้านโดยฝ่าฝืนวินัย และไม่คลุกคลีกับชาวบ้านจนเกิดอุปสรรคในการแสวงหาความพ้นทุกข์ของตน หลักการ พัฒนาตามแนวพุทธอาจสรุปได้ดังนี้ ก. การพัฒนาจิตใจเป็นพื้นฐาน ข. การพัฒนาเพื่อ ความพ้นทุกข์ ค. การทำลายกิเลสตัณหา ง. การส่งเสริมการทำหน้าที่และ จ. การส่งเสริม การพึ่งตนเอง หลักธรรมพุทธศาสนาถือว่าการแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตทุก ระดับต้องเริ่มที่จิตใจเป็นพื้นฐาน หากจิตใจยังไม่พัฒนายังมีความหลงผิด และยังเป็นอกุศล ย่อมไม่อาจนำไปสู่การพัฒนาทางวัตถุและการสร้างสรรค์งานภายนอกให้บรรลุเป้าหมายได้ ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นที่ยอมรับนับถือทั่วไปว่าเป็นผู้นำชุมชน พระสงฆ์จึงควรพัฒนาตนเอง

^๕ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต): พระกับป่ามีปัญหาอะไร, (นันทบุรี: ภาพพิมพ์ ๒๕๓๕), หน้า ๖-๗.

ให้ได้ก่อนเข้าไปพัฒนาชุมชน มีจิตใจที่พัฒนาที่อิสระจากกิเลสตัณหา ทำให้สามารถนำคุณธรรมและแนวทางอันดีงามมาสู่ชุมชนได้ และสามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้

พุทธทาสภิกขุ ได้เสนอแนวคิดเรื่องธัมมิกสังคมนิยมเพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาว่า ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความยากจน และปัญหายาเสพติด เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เป็นพื้นฐาน ความเห็นแก่ตัวทำให้คนเราต้องสนองความอยากของตนเองจนปราศจากการคำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น และปฏิเสธหน้าที่อันพึงปฏิบัติของตนเอง เช่น ความเห็นแก่ตัวของพ่อค้าที่ฉวยโอกาสขึ้นราคาสินค้า ความเห็นแก่ตัวของนักการเมือง ท่านพุทธทาสได้เสนอแนวคิดนี้ อันเป็นหลักสร้างความเจริญแก่ชุมชน สังคม ประเทศชาติบนพื้นฐานของพุทธธรรม ในธรรมนี้สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ถูกต้องเพื่อส่วนรวมเพื่อจัดความเห็นแก่ตัว ให้ใช้ส่วนเกินให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ให้ทุกคนเจียดประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ไม่หวงกับสิ่งที่เกินมา ควรแบ่งปันแก่ส่วนรวมให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงหลักการพึ่งตนเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนอาจจะแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญ ๕ ประการ⁶ คือ

๑. ด้านจิตใจ ทำคนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตเอื้ออาทร ประณีประนอมเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๒. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นอิสระ

๓. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มคุณค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน

๔. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีเข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องความต้องการ และสภาพแวดล้อม

๕. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มี การมุ่งที่การลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้

๑.๔.๓ แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: โกมลคีมทอง, ๒๕๓๑).

พินิจ ลากษณานันท์ ได้ศึกษาเรื่อง พระสงฆ์ในชนบทอีสานกับการพัฒนาตามหลักการที่ตนเอง ได้พบว่าบทบาทในการพัฒนาของพระสงฆ์มี ๓ อย่างคือ ๑. บทบาทผู้นำการพัฒนา เป็นบทบาทที่พระสงฆ์เป็นผู้นำชาวบ้านเข้ามาทำกิจกรรมของพระสงฆ์นักพัฒนาชนบทต่าง ๆ โดยพระสงฆ์เป็นผู้คิดโครงการพัฒนามาดำเนินการ เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามาปรึกษาหารือ ๒. บทบาทผู้ประสาน โดยกิจกรรมและโครงการของพระสงฆ์นักพัฒนามักดำเนินการโดยพยายามชักนำร่วมมือและความสนับสนุนจากหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งรัฐบาลและเอกชน ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ๓. บทบาทเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนการพัฒนาในหมู่บ้าน โดยมีชาวบ้านเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองอย่างสำคัญ ทั้งในด้านการคิดโครงการ การปฏิบัติงานพัฒนาและร่วมกันรับผิดชอบติดตามผลงานพัฒนา⁷

พระมหาวิสมัญญา ทวยไชยสงค์ ศึกษาเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมองค์กรชุมชน เพื่อสร้างทุนชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณี: กลุ่มสังฆะออมทรัพย์ จังหวัดตราด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์และการประยุกต์หลักธรรมในการส่งเสริมองค์กรชุมชนโดยวิธีศึกษาวิจัยคุณภาพเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง กลุ่มและพื้นที่ที่ทำการศึกษาคือกลุ่มสังฆะออมทรัพย์ ในอำเภอเมืองจังหวัดตราด พบว่า กลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ เกิดจากพระสงฆ์ที่รับรู้ปัญหาของชุมชนจึงมีการประยุกต์หลักธรรมและปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเพื่แก้ปัญหามุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมโดยการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้วยส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ เพื่อสร้างทุนชุมชนและส่งเสริมการไว้เนื้อเชื่อใจกันและกัน⁸

ภัทรพร ลีริกาญจน ได้ทำการวิจัยเรื่อง หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ กรณีศึกษาบทบาทของพระคำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน ระหว่างปี ๒๕๓๑-๒๕๓๕ เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ โดยพิจารณางานพัฒนาชุมชนของพระคำเขียน สุวณฺโณ จ. ชัยภูมิ ว่ามีความจำเป็นและมีประโยชน์ต่อสังคมไทยมากน้อยเพียงใด ตลอดจนพิจารณาว่างานพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ตามแนวคิดดังกล่าวจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับพุทธบัญญัติเพียงใด ผลวิจัยพบว่า ตามพุทธบัญญัติพระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติธรรมและช่วยเหลือชาวบ้านทั่วไปให้พ้นทุกข์ตามความเหมาะสมตามความสามารถ ปัจจุบันสังคมมีความซับซ้อนและมีคนมากขึ้นมีปัญหา

⁷ พินิจ ลากษณานันท์, บทบาทพระสงฆ์ในงานพัฒนาชนบท, สถาบันวิจัยสังคม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๕.

⁸ พระมหาวิสมัญญา ทวยไชยสงค์, บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมองค์กรชุมชนเพื่อสร้างทุนชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณี กลุ่มสังฆะออมทรัพย์ จังหวัดตราด, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๒.

ชีวิตมากขึ้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการช่วยเหลือชุมชนอย่างใกล้ชิดกว่าแต่ก่อน และเป็นผู้แก้ปัญหาเกือบทุกเรื่องของชาวบ้าน เพื่อความสุขและความสามัคคีมีความสำนึกรับผิดชอบในชุมชน⁹

พระมหาจรัญโรจน์ ปาโส ทำการศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับกิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) ศึกษาการทำกิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรมในชนบทภาคอีสาน รวมทั้งที่เป็นเครือข่ายของทางกลุ่มเสขิยธรรม ๒) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับกิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม ได้ทราบถึง หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์กับกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรมนำมาใช้อย่างผสมกลมกลืนได้ เรียนรู้จากกิจกรรมที่พระสงฆ์ได้ทำ การปลูกจิตสำนึกของชุมชนเพื่อเป้าหมายนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในที่สุด บทบาทของพระนักพัฒนา พบว่าพระสงฆ์ควรเรียนรู้ตลอดเวลาและสร้างความเข้าใจในวิชาทางโลกจากสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมและชุมชน¹⁰

สมนึก อนันตวรรังศ์ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย ในอนาคต ตามทัศนะของพระผู้นำวิชาการ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาทัศนะของพระผู้นำทางวิชาการ ในมุมมองที่เกี่ยวกับการพัฒนาสถาบันสงฆ์และการประยุกต์หลักธรรม เพื่อให้เกิดการเกื้อกูลกันต่อการพัฒนาชุมชนในอนาคต ได้พบว่า การพัฒนาสถาบันสงฆ์และการประยุกต์หลักธรรม เพื่อให้ประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมไทยนั้น แต่สำหรับอนาคตยังต้องมีการปรับปรุงสถาบันสงฆ์ในประเด็นต่าง ๆ อีกมาก โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาและการพัฒนาคนส่วนใหญ่มองไม่เห็นปัญหาสำหรับการพัฒนา¹¹

พระมหาสง่า พลสงคราม ได้ศึกษาเรื่อง เปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียง มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย ผลวิจัยพบว่า เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธมิได้เริ่มจากสมมุติฐานทางเศรษฐศาสตร์ แต่เป็นหลักคำสอนที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมะ ตามหลักปฏิบัติ

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าบทคัดย่อ

¹⁰ พระมหาจรัญโรจน์ ปาโส, การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับการทำกิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๕.

¹¹ สมนึก อนันตวรรังศ์, สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยตามทัศนะผู้นำทางวิชาการ, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๒.

สัมมาอาชีวะ โดยใช้สติปัญญาควบคุมและกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้ดำเนินไปสู่การมีคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณ¹²

พระอุปการณ์ ชูเชื้อ ศึกษาเรื่อง บทบาทพระสงฆ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่า โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการจัดการป่าด้วยการเป็นผู้ให้การศึกษา ผู้นำทางจิตใจ ผู้ให้การแนะนำส่งเสริมการประกอบอาชีพ ผู้นำด้านกิจกรรมกลุ่ม และผู้นำด้านการอนุรักษ์ป่า บทบาทดังกล่าวได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ จิตสำนึก และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่า¹³

๑.๕ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) ของพระสงฆ์ นักพัฒนาชุมชน คือ พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดบ้านท่าลาด เจ้าคณะตำบลนาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธร ซึ่งท่านเป็นพระนักพัฒนาอีกรูปหนึ่ง ที่สามารถนำพาชุมชนพัฒนาไปพร้อมกับการนำหลักพุทธธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑.๕.๑.๑ ศึกษาประวัติและแนวคิดพระครูสุภาจารวัฒน์ในการนำหลักพุทธธรรมมาใช้พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๑.๕.๑.๒ ศึกษาบทบาทของพระครูสุภาจารวัฒน์ในการนำหลักพุทธธรรมมาใช้พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๑.๕.๑.๓ ศึกษาผลที่เกิดขึ้นจากการนำหลักพุทธธรรมมาใช้กับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

การเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ หรือผู้ให้ข้อมูลหลัก ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ที่เป้าหมายในการให้ข้อมูล คือ

¹² พระมหาสง่า พลสงคราม, การศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ (คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๒.

¹³ พระอุปการณ์ เชื้อนิล, บทบาทพระสงฆ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๕.

พระครูสุภาจารวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดบ้านท่าลาด ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม
จังหวัดยโสธร

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้
ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์ วัดบ้านท่าลาด ตำบล
นาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร มีแนวทางการศึกษาดังนี้

๑.๖.๑ รูปแบบการวิจัยที่ใช้

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาแบ่งการศึกษาออกเป็นขั้นตอนดังนี้

๑.๖.๑.๑ วิจัยจากเอกสาร ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยอยู่ภายใต้กรอบ
แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนา แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมในงานพัฒนา
แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจในชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเอกสารที่
เกี่ยวข้องที่มาจากตำราวิชาการ เอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์

๑.๖.๑.๒ การวิจัยภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ

๑.๖.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวม
ข้อมูล ๓ ประเภท คือ

๑.๖.๒.๑ ข้อมูลชั้นที่ ๒ โดยศึกษาจากเอกสารของชุมชนบ้านท่าลาดที่
เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ เช่น ประวัติความเป็นมา เอกสารงานกิจกรรมของชุมชน
รายงานการประชุม เป็นต้น

๑.๖.๒.๒ เทปบันทึกเสียง เพื่อบันทึกในขณะที่พูดคุยและสัมภาษณ์

๑.๖.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑.๖.๓.๑ เก็บข้อมูลจากคัมภีร์ ตำรา คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา
งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๓.๒ เก็บข้อมูลภาคสนาม จากแบบการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑.๖.๔.๑ วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธ
ธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจารวัฒน์

๑.๖.๔.๒ เรียบเรียงผลการศึกษา และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์
และข้อเสนอแนะ

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบถึงแนวคิด หลักการและบทบาทของพระครูสุภาจารย์วัฒน์ใน
การนำหลักพุทธธรรมมาใช้พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๒. ทำให้ทราบถึงผลที่เกิดขึ้นจากการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับการ
พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจารย์วัฒน์

บทที่ ๒

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนและแนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีปรากฏในคัมภีร์ ตำรา และแหล่งข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ จำนวนมาก ผู้วิจัยได้นำมาประกอบเพื่อให้มีเนื้อหา สาระเป็นหลักในการศึกษาดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมในงานพัฒนา

แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมในงานพัฒนานี้มีผู้ให้ทัศนะที่แตกต่างกันไปที่น่าสนใจคือ

ภทพร สิริกาญจน กล่าวถึงกิจกรรมที่พระสงฆ์ได้ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาไปประยุกต์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน และเสนอสาระสังเขปไว้ว่า

๑. การปลูกฝังธรรมะในจิตใจ หมายถึง การหล่อหลอมความคิด ทัศนคติ ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยหลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต หลักธรรมสอนให้เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่อยู่โดดเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์สอดคล้องเป็นเหตุปัจจัยต่อกัน เมื่อต้องการผลเช่นใดก็ต้องสร้างเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยเช่นนั้น เช่น เมื่อต้องการพ้นจากความยากจนก็ต้องขยันหมั่นเพียรและต้องแก้ไขสาเหตุของความยากจน เมื่อต้องการให้พืชผลเจริญงอกงามก็ต้องทะนุบำรุงและขจัดภัยของพืชเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมข้ออื่น ๆ ที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในพุทธธรรมคือ หลักอิทธิบาท ๔ ว่าด้วย ฉันทะ พอใจ, วิริยะ ความพากเพียร, จิตตะ ความเอาใจใส่, วิมังสะ หมั่นไตร่ตรองงานที่ทำ อันเป็นผลให้การดำเนินงานมีผลดี ทำให้การงานมีความรอบคอบถี่ถ้วน และเกิดประโยชน์มากที่สุดมีคุณภาพที่สุด

๒. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการเดินทางสายกลาง หมายถึง การลงมือประกอบการทำมาหากินด้วยตนเองโดยทำเกษตรแบบผสมผสาน เช่น ทำนาและเลี้ยงปลาร่องนาไปด้วย หรือทำไร่แบบผสมผสาน ปลูกพืชหมุนเวียน เช่น ถั่วสลับกับพืชอย่างอื่น ในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจแบบผสมผสานนี้จะได้ผลดีต่อเมื่อผู้ประกอบการใช้วิธีเดินทางสายกลางตามหลักพระพุทธศาสนา คือ มีเป้าหมายในการเลี้ยงตนเองนั้นตามหลักกินอยู่แต่พอดี ไม่ใช่เพื่อกินดีอยู่ดี จึงไม่มีความจำเป็นที่จะขยายงานให้มีขนาดใหญ่โตเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิต ไม่หวังผลทางการค้า และกำไรธุรกิจ ผู้ทำสามารถอยู่ได้อย่างมีความสุข มีชีวิตที่เรียบง่าย และสันโดษ(ความพอใจในอัฐภาพ) ผู้ที่ประกอบอาชีพโดยพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ

จึงเป็นผู้เดินทางสายกลางพวกเขาไม่ร่ำรวยล้นฟ้า แต่ก็ไม่ได้ลำบากยากจน สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข"¹

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) กล่าวถึง การพัฒนาตามหลักพุทธบัญญัติว่า "หลักการพัฒนาตามพุทธบัญญัติคำนึงถึงการพัฒนาทั้งทางความคิดจิตใจและทางวัตถุ โดยให้พัฒนาการทางจิตใจนำพัฒนาการทางวัตถุ และให้พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุเคราะห์ชาวบ้าน แต่ในขณะเดียวกันก็ให้รักษาพระธรรมวินัย ไม่ช่วยเหลือชาวบ้านโดยฝ่าฝืนวินัย และไม่คลุกคลีกับชาวบ้านจนเกิดอุปสรรคในการแสวงหาความรู้พื้นทุกระดับของตน หลักการพัฒนาตามพุทธอาจสรุปได้ดังนี้ ก. การพัฒนาจิตใจเป็นพื้นฐาน ข. การพัฒนาเพื่อพื้นทุกระดับ ค. การทำลายกิเลสตัณหา ง. การส่งเสริมการทำหน้าที่และ จ. การส่งเสริมการพึ่งตนเอง หลักธรรมพุทธศาสนาถือว่าการแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตทุกระดับต้องเริ่มที่จิตใจเป็นพื้นฐาน หากจิตใจยังไม่พัฒนายังมีความหลงผิด และยังเป็นอกุศล ย่อมไม่อาจนำไปสู่การพัฒนาทางวัตถุและการสร้างสรรค์งานภายนอกให้บรรลุเป้าหมายได้ ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นที่ยอมรับนับถือทั่วไปว่าเป็นผู้นำชุมชน พระสงฆ์จึงควรพัฒนาให้ได้ก่อนเข้าไปพัฒนาชุมชน มีจิตใจที่พัฒนาที่อิสระจากกิเลสตัณหา ทำให้สามารถนำคุณธรรมและแนวทางอันดีงามมาสู่ชุมชนได้ และสามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้"²

พุทธทาสภิกขุ "ได้เสนอแนวคิดเรื่องธัมมิกสังคมนิยมเพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาว่าคือ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความยากจน และปัญหายาเสพติด เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เป็นพื้นฐาน ความเห็นแก่ตัวทำให้คนเราต้องสนองความยากของตนเองจนปราศจากการคำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น และปฏิเสธหน้าที่อันพึงปฏิบัติของตนเอง เช่น ความเห็นแก่ตัวของพ่อค้าที่ฉวยโอกาสขึ้นราคาสินค้า ความเห็นแก่ตัวของนักการเมือง ท่านพุทธทาสได้เสนอแนวคิดธัมมิกสังคมนิยม อันเป็นหลักการในการสร้างความเจริญแก่ชุมชน สังคม ประเทศชาติ บนพื้นฐานของพุทธธรรม ในธรรมนี้สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ถูกต้องเพื่อส่วนรวมเพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว ให้ใช้ส่วนเกินให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ให้ทุกคนเจียดประโยชน์ของตนเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ไม่หวังกับสิ่งที่เกินมา ควรแบ่งปันแก่ส่วนรวมให้เป็นประโยชน์มากที่สุด"³

¹ ภัทรพร สิริกาญจน,หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ.แนวคิดและบทบาทของพระคัมภีร์เขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน,(กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๔๐),หน้า๕๖ – ๕๗.

² พระเทพเวที(ประยูรย์ ปยุตโต),พระกับป่ามีปัญหาอะไร,พิมพ์ครั้งที่ ๔,(นนทบุรี:สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์,๒๕๓๕).

³ พุทธทาส ภิกขุ,รากฐานที่มั่นคง แห่งความเป็นมนุษย์,(กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา,๒๕๒๑).

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงหลักการพึ่งตนเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน อาจจะแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญ ๕ ประการ⁴ คือ

๑. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง มีจิตใจสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตเอื้ออาทร ประณีประนอมเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๒. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย ชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นอิสระ

๓. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน

๔. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องความต้องการ และสภาพแวดล้อม

๕. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มี การลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ ก็จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลัก พออยู่ พอกิน

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงหลักธรรมการพัฒนาตนมนุษย์ ไว้ดังนี้

๑. การพัฒนาทางกาย ได้แก่ การพัฒนาคนให้มีร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ดี มีปัจจัย ๔ พอเพียงที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเหมาะสม

๒. การพัฒนาด้านศีล ได้แก่ การพัฒนาด้านการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ทำให้คนในสังคมมีระเบียบวินัย มีความประพฤติดี มีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียน ตลอดจนมีความสุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ และอาชีพ

๓. การพัฒนาด้านจิต ได้แก่ การพัฒนาด้านการฝึกรอบรมจิตตนเอง พัฒนาตนเองให้เจริญขึ้นมีคุณธรรมเพื่อให้มีคุณภาพจิตที่ดี มีจิตใจที่มั่นคงไม่ปล่อยใจให้จิตคิดฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ต่าง ๆ เมื่อสุขภาพจิตดีจะก่อให้เกิดมีสุขภาพดีไปด้วย

๔. พัฒนาปัญญา ได้แก่ การพัฒนาการฝึกรอบรมปัญญาให้รู้และเข้าใจ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จะต้องฝึกปัญญาทั้งในแง่ที่ทำให้ขบวนการความคิด การรับรู้ที่ไม่ถูกกิเลส อาทิ ความโลภ ความโกรธ และความหลงเข้าครอบงำทำให้การคิดที่ไม่มีอคติด้วยการใช้โยนิโสมนสิการพิจารณาให้เห็นจริงด้วยปัญญาตามหลักทางพุทธศาสนา

⁴ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต),การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร:สหธรรมิก,๒๕๓๕), หน้า ๒๗.

ในงานพัฒนาชุมชนความจำเป็นที่จะต้องรู้ถึงปัญหาของชาวบ้านเพื่อทำการพัฒนาให้ถูกจุดซึ่งสามารถนำเอาหลักอริยสัจ ๔ ประการมาใช้แก้ปัญหาก็ได้ดังนี้

๑. ทุกข์ คือ การทำให้รู้จักตัวความทุกข์หรือตัวปัญหาที่เกิดขึ้น สามารถค้นหาสิ่งที่ทุกข์นั้นได้

๒. สมุทัย คือ รู้จักต้นเหตุของปัญหาว่าปัญหาอย่างไรที่เกิดขึ้น คนโดยมากอยากจะดับที่ปลายเหตุ แต่แทนที่จะแก้ที่ต้นเหตุกลับไปวนเวียนอยู่ที่ตัวความทุกข์อันเป็นผลจึงแก้ไม่ได้

๓. นิโรธ คือ ให้รู้จักความดับทุกข์ แก้ปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา ซึ่งทางพระพุทธศาสนาชี้แจงว่าการดับทุกข์นั้นไม่ใช่ดับผล ต้องดับเหตุจึงจะดับไปด้วย ถ้าดับแต่ผลเหตุยังอยู่ ทุกข์ก็จะต้องเกิดอีก

๔. มรรค คือ ให้รู้จักว่าความดับทุกข์นั้นจะเกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ จะต้องมีการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือถึงจุดหมายของงานที่ได้ตั้งเอาไว้

พระพุทธศาสนาเน้นให้มนุษย์พัฒนาปัญญาจนสามารถหลุดพ้นความทุกข์ได้และเน้นการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ เพราะมนุษย์มีศักยภาพและธรรมชาติที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตได้อย่างดียิ่งผู้วิจัยจะแนะนำเสนอกระบวนการพัฒนาชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาด้วยระบบไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา กระบวนการที่จะพัฒนาชีวิตด้วยหลักไตรสิกขานี้ พระธรรมปิฎก ให้ได้แนวทางไว้ดังนี้^๕

"มรรคมืองค์ ๘ หรือทางสายกลาง คือกระบวนการของไตรสิกขา ในแง่วิถีชีวิตสิกขา คือการศึกษา หรือฝึกฝนพัฒนาคน พัฒนาเพื่อให้เขาดำเนินชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ ไตรสิกขาเป็นองค์สรุปของมรรคมืองค์ ๘ และถือว่าเป็นระบบการปฏิบัติที่ครบถ้วนสมบูรณ์มีขอบเขตครอบคลุมมรรคมืองค์ ๘ มีดังนี้

๑. สัมมาทิฏฐิ มีความเห็นถูกต้อง
๒. สัมมาสังกัปปะ คิดดี
๓. สัมมาวาจา วาจาดี
๔. สัมมากัมมันตะ การกระทำดี
๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพถูกต้องทาง
๖. สัมมาวายามะ เพียรพยายาม

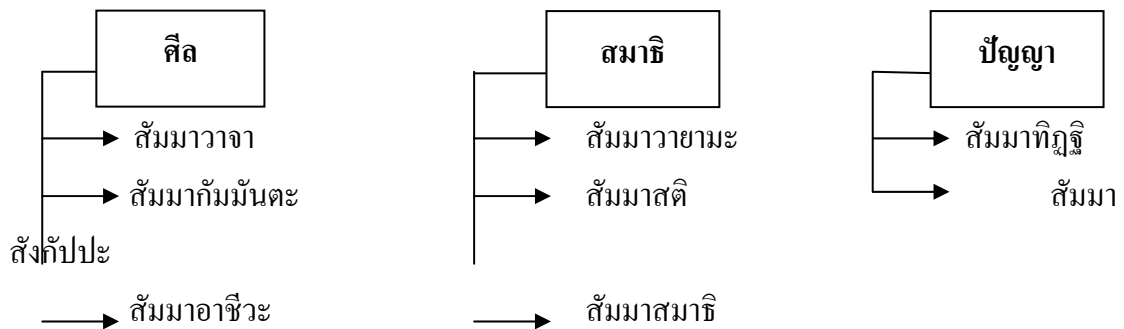
^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ(ปาฐกถาธรรม), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๑).

๘. สัมมาสติ ระลึกถูกทาง

๙. สัมมาสมาธิ จิตตั้งใจในสิ่งนั้น

เพื่อให้มองเห็นเป็นหมวดหมู่ช่วยให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นท่านจัดมรรคมืองค์ ๘ ลงในไตรสิกขาโดยจัด สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้าในหมวดศีล จัด สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้าใน หมวดสมาธิ และจัดสัมมาทิฎฐิ และสัมมาสังกัปปะ เข้าเป็นหมวดปัญญา เขียนเป็นรูปแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิแสดงการจัดมรรคมืองค์ ๘ ลงในไตรสิกขา

ในการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนานั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะต้องมึคือ ความเชื่อมั่นในโพธิ เรียกว่าโพธิศรัทธา ซึ่งถือว่าเป็นศรัทธาพื้นฐาน เมื่อมนุษย์เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์เป็นผู้รู้ได้แล้ว เขาก็พร้อมที่จะฝึกฝนตนเอง ส่วนการที่บุคคลจะแจ้งประจักษ์ได้หรือไม่

ก็เป็นเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังเช่นในหลักบุคคล ๔ ประเภท และขึ้นอยู่กับการพัฒนาศักยภาพของเขาตามที่สั่งสมเอาไว้ ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าคำว่า โพธิ นั้นให้จุดเน้นทั้งในด้านศักยภาพที่มนุษย์ฝึกได้จนถึงที่สุด และในด้านของปัญญา ให้เห็นว่าเป็นแกนนำของการพัฒนาปัญญา แต่เพื่อจะให้โพธินี้ปรากฏขึ้นมาทำบุคคลให้กลายมาเป็นผู้รู้ที่พัฒนาแล้ว มนุษย์ต้องมีกระบวนการพัฒนาที่เรียกว่า สิกขา ซึ่งก็คือ การศึกษา สิกขาคือกระบวนการพัฒนามนุษย์ หรือฝึกมนุษย์ให้โพธิปรากฏทำให้มนุษย์นั้นกลายเป็นผู้รู้ได้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้แนวความคิดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้ การที่พุทธศาสนาเคยมีอิทธิพล และมีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างลึกซึ้งกว้างขวางนั้น เป็นเพราะสถาบันพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่สนองตอบต่อความต้องการของสังคมที่เกิดจากความกลัวของมนุษย์ในมิติต่าง ๆ ทั้ง 5 มิติ คือ⁶

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

ก. ความกลัวต่อภัยอันเนื่องด้วยการดำรงชีวิต (อาชีวิตกภัย) ในแง่พระพุทธศาสนา ได้กระทำหน้าที่ช่วยยึดโยงจิตใจของผู้คนในชุมชนให้เป็นปึกแผ่นและเกิดความสามัคคี ในอดีตวัดได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนที่ก่อให้เกิดการพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คนที่มีฐานะร่ำรวยก็จะกระจายผลผลิตให้กับชุมชนโดยผ่านทางวัด เช่น การทำบุญทำทาน การสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ภายในวัด เพื่อให้คนได้ใช้สอยร่วมกัน

ข. ความกลัวต่อภัยอันเนื่องด้วยการถูกสังคมนิยม (อติโสภณภัย) ในแง่นี้สถาบันพระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน วัดจะทำหน้าที่เป็นโรงเรียนอบรมกุลบุตรกุลธิดาให้รู้จักหนังสือและวัฒนธรรมทางสังคมที่ดีงาม เพื่อเตรียมคนเข้าสู่ระบบสังคม ตลอดจนเป็นบ่อเกิดของขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่จะช่วยยึดโยงให้ผู้คนในสังคมมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

ค. ความกลัวต่อการถูกเหยียดหยามดูหมิ่นและสะทกสะท้านในบริษัท (ปริตสารภัย) ในแง่นี้ ความภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมทางจิตใจที่งดงามสูงส่ง ซึ่งคลี่คลายจากหลักธรรมอันลุ่มลึกของพระพุทธศาสนา จะช่วยอบรมกล่อมเกลายให้พุทธศาสนิกชนมีชีวิตอยู่อย่างรู้สึกมีศักดิ์ศรีและมีความเชื่อมั่นในตนเอง บนพื้นฐานของความภาคภูมิใจแบบวิถีการดำเนินชีวิตตามหลัก คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ตนศรัทธา นับถือ

ง. ความกลัวต่อภัยคือความตาย (มรณภัย) ในแง่นี้พระพุทธศาสนาจะทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจในระดับต่าง ๆ สำหรับคนที่ไม่เข้าถึงหลักธรรมอะไรมาก ก็อาจยึดเหนี่ยวพิธีกรรม หรือสิ่งที่ตนศรัทธาเชื่อถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนาอันมีพระพุทธรูปเป็นต้น เพื่อเป็นที่พึ่งและก่อให้เกิดความรู้สึกมีหลักธรรมประกันที่มั่นคงในชีวิต แต่สำหรับผู้ที่เข้าถึงธรรมในขั้นสูงกว่านั้นก็อาจพึ่งคุณธรรมซึ่งมีอยู่ในตนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เพราะความกลัวนั้นเป็นความหลงที่ยึดติดใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และโลกธรรม คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ถ้าขัดเกลายจิตใจจนลดละหลงติดในกามคุณให้เบาลงได้ ความกลัวต่อความตายก็ค่อย ๆ หดไปเองโดยปริยาย และจะเกิดความรู้สึกมั่นคงในชีวิต

จ. ความกลัวต่อภัยที่เกิดจากการไม่สามารถประจักษ์ชัดถึงสัจจะของชีวิต และสิ่งที่เผชิญข้างหน้า (หฤทัยภัย) ในแง่นี้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะช่วยให้คำอธิบายเกี่ยวกับสถานภาพของชีวิต โลก และจักรวาล ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงตำแหน่งแห่งหนของชีวิตแต่ละชีวิตที่อุบัติขึ้นมาในโลกนี้ แม้แต่ที่จะเผชิญในอนาคตข้างหน้าอย่างประจักษ์จึงมั่นใจ

เมื่อสถาบันพระพุทธศาสนาทำหน้าที่สนองตอบต่อความต้องการของสังคมที่เกิดจากความกลัวในมิติต่าง ๆ ทั้ง 5 มิติ ที่กล่าวมา ผู้ปกครองรัฐจึงสามารถใช้สถาบันศาสนาเป็น

แหล่งอ้างอิงสิทธิธรรมในการใช้อำนาจทางการเมืองด้วย ทำให้สถาบันศาสนามีบทบาทต่อสังคมเพิ่มมากขึ้นไปอีก

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมลด ละ เลิกอบายมุข

สมเด็จพระสังฆราช ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า ความจำเป็นที่พระสงฆ์นักพัฒนาหรือพระสงฆ์ที่สนใจงานพัฒนาชนบทจำเป็นต้องพยายามสร้างการยอมรับจากประชาชนนั้นก็เพื่อใช้เป็นสื่อในการชักจูงประชาชนเข้าร่วมในงานพัฒนาชุมชนด้วยความเต็มใจมิใช่เข้าร่วมเพราะความเกรงใจ หรือถูกบีบบังคับ ถ้าพระสงฆ์ประสบความสำเร็จในการสร้างความยอมรับความศรัทธาเชื่อถือที่มีอยู่เป็นพื้นฐานแล้ว พระสงฆ์จะสามารถชักนำชาวบ้านให้เข้าร่วมงานพัฒนาของท่านไม่ว่าจะเป็นงานพัฒนาด้วยวัตถุหรือจิตใจ แต่จะประสบผลสำเร็จเพียงใดนั้นจะขึ้นอยู่กับความเข้าใจในหลักการพัฒนา และแนวทางการดำเนินการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์แต่ละท่าน ทั้งจากประชาชนในชุมชนและข้าราชการจากภายนอกเพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและการเชื่อถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาอันเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชนบท บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนามีหลาย ๆ ด้าน ด้านหนึ่ง คือ โครงการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ช่วยให้พระสงฆ์รักษาสถานภาพและบทบาทของตนในสภาพการณ์ที่สังคมเศรษฐกิจ และการเมืองเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้โครงการพัฒนาชนบทเหล่านั้นยังทำให้มีการพัฒนาความรู้สึกร่วมกันที่มีความผูกพันต่อสังคมของประชาชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาและความรู้สึกร่วมกันในการมีส่วนร่วมทางการพัฒนาชนบทของประชาชน

สำหรับโครงการพัฒนาชนบทที่พระสงฆ์พัฒนาดำเนินการเป็นโครงการที่ครอบคลุมเรื่องราวทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการพัฒนาส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสำคัญ ทั้งในด้านเกษตรกรรม การยกระดับรายได้ สุขภาพอนามัย การศึกษา ในขณะที่เดียวกันก็ได้พยายามสอดแทรกการพัฒนาจิตใจเพื่อให้เกิดความสามัคคีในการทำงาน และเกิดความสำนึกในประโยชน์สุขของส่วนรวม กิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์นักพัฒนาพยายามทำเหล่านี้เป็นไปตามทัศนะที่มีต่อการพัฒนาสังคมทั้งสิ้น และก่อกำเนิดมาจากความพยายามปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบันของพระสงฆ์นั่นเอง บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในปัจจุบันนับเป็นความสำเร็จในการอาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ในฐานะเป็นศูนย์รวมความศรัทธาแน่นถือของประชาชน มาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนร่วมกันพัฒนาสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน แต่เรื่องน่าวิตกคือ พระสงฆ์จะมีทัศนะ

ต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไรจึงเหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาของชุมชนในปัจจุบันหรือไม่ และจะบริหารโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ได้หรือไม่ เพราะสภาพงานของพระสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันยังมีลักษณะที่ต่างคนต่างดำเนินงาน จะมีการประสานแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และช่วยเหลือซึ่งกันและกันบ้างภายในกลุ่มเล็ก ๆ ดังนั้นทิศทางและแนวทางของงานพัฒนาของพระสงฆ์จึงไม่ชัดเจนนักต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพ ความรู้ ความสามารถ ทัศนคติและอุดมการณ์การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์แต่ละท่านเป็นสำคัญ⁷

พระธรรมปิฎก กล่าวถึงแนวทางกิจกรรมที่เหมาะสมของงานพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในตอนหนึ่งว่า

ในปัจจุบันการนำหลักธรรมมาใช้กับงานพัฒนาเริ่มมีปรากฏให้เห็นเด่นชัดมากขึ้น แต่เมื่อพิจารณาหลักธรรมจะพบว่ามียุทธศาสตร์และปรัชญาการพัฒนาชนบทแฝงอยู่ด้วย ดังที่ได้สรุปยุทธศาสตร์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

๑. ศาสนามุ่งที่จะจัดทุกข์ของมนุษย์หรือให้มนุษย์ได้รู้จักจัดทุกข์ของตนเองให้มากที่สุด ดังนั้นในการพัฒนาจะมุ่งไปที่การมองให้เห็นปัญหาของตนเองในแต่ละท้องถิ่นในชุมชน (ทุกข์) มองหาเหตุปัจจัยของปัญหา(สมุทัย) ตั้งเป้าหมายที่จะจัดปัญหาเหล่านี้(นิโรธ) และร่วมกันหาทางออกของปัญหานั้น(มรรค)

๒. เป้าหมายของการพัฒนาควรเน้นที่หลักการพึ่งตนเอง (อัตตา หิ อัตตง โณ นาโต) มิใช่หลักการพัฒนาที่ต้องอาศัยทรัพยากรจากที่อื่น ผู้เชี่ยวชาญจากที่อื่น ช่วยเหลือจากภายนอกควรจะเป็นเรื่องรองที่จะช่วยเสริมให้การพึ่งตนเองของชุมชนเป็นไปได้

๓. การพัฒนาควรแก้ไขปัญหาคความยากจนและขาดปัจจัยในการดำรงชีพให้เกิดความอยู่ดีกินดีเป็นพื้นฐานของการพัฒนาด้านอื่น ๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจต่อไป

๔. การพัฒนาควรเน้นที่ความค่อยเป็นค่อยไป หรือวิวัฒนาการอย่างเป็นลำดับมากกว่าที่จะเป็นการกระโดดจากสภาพหนึ่งโดยทันที หรือหลุดจากสภาพเก่าสู่สภาพใหม่โดยทันที

๕. การพัฒนาจักต้องไม่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหากรู้จักความพอดีในการเอาทรัพยากรมาใช้อย่างรอบคอบ

⁷ สมบูรณ์ สุขสำราญ,การพัฒนาชนบทแนวพุทธวิธี:ศึกษาเฉพาะกรณี พระสงฆ์นักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทพิมพ์สวัยจำกัด,๒๕๓๐),หน้า ๗.

๖. การพัฒนาไม่ควรเน้นระบบการพัฒนาที่ใหญ่โต แต่ควรเน้นที่จุดเล็ก ๆ
ควรเน้นให้แต่ละชุมชนมองเห็นปัญหาของตน แก้ปัญหาของตนด้วยความพยายามของ
ตนเองให้มากที่สุด

๗. การพัฒนาควรปรับการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนให้มากที่สุด
หลักสูตรการศึกษาควรเป็นหลักสูตรที่เกิดจากสภาพความเป็นจริงในหมู่บ้านแต่ละแห่ง

๘. การพัฒนาไม่ควรปฏิเสธวิทยาการสมัยใหม่ แต่ก็ควรนำมาใช้ใน
ระดับกลางให้เครื่องมือเครื่องจักรเหล่านั้นแก้ปัญหาการทำงานของมนุษย์ มิใช่ทำลายคุณค่าของ
มนุษย์

๙. การพัฒนามิใช่มุ่งผลทางวัตถุ แต่ควรมุ่งที่ผลทางจิตใจเพื่อการพัฒนา
ความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้น ก่อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันและกันและระหว่าง
ท้องถิ่นให้มากขึ้น

สมบูรณ สุขตําราย กล่าวว่าพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชุมชนในฐานะที่เป็น
สถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภยธรรมชาติ ปัญหาและ
ความเป็นอยู่ทั้งปัจเจกชนและสังคมโดยรวม กล่าวคือทำหน้าที่เป็นพลังสร้างสรรค์
บูรณาการของสังคมเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม
ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ พุทธ
ศาสนามีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยมและมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทาง
ความสัมพันธ์และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคมทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุม
พฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย พุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติ
และปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น ยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคมทั้งทาง
เศรษฐกิจและการเมือง พระสงฆ์ในฐานะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่
สำคัญในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ พระสงฆ์สามารถเป็นที่พึ่งทาง
จิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และที่ห่างไกลจากการพัฒนาของรัฐ นอกจากนี้วัด
ยังเป็นศูนย์พิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน จึงไม่เป็นเพียงแต่ศูนย์รวมทางจิตใจ
เท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการและความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่
เคารพของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
เรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถ
ประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย ดังนั้นพระสงฆ์จึงได้รับการอบรม

ความรู้ด้านโภชนาการและการสุขอนามัย การพัฒนาชนบทโดยพระสงฆ์เป็นผู้นำจะประสบความสำเร็จเป็นลำดับ ดังนี้คือ⁸

- ก. กิจกรรมพัฒนาสามารถยกระดับรายได้ของชาวบ้านได้
- ข. เมื่อชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นพอเพียงกับค่าใช้จ่าย สามารถนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ได้
- ค. เมื่อชาวบ้านมีคุณภาพก็จะมีส่วนร่วม และส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ต่อไป

ง. การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคม น่าจะนำไปสู่การมีความสามัคคีในหมู่คณะได้และก่อให้เกิดความมีเสถียรภาพในระดับตำบลและถ้าทุกตำบลสามารถมีเสถียรภาพได้ จะนำไปสู่การมีความมั่นคงในระดับชาติได้ในที่สุด

จ. ในกระบวนการพัฒนานั้น ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อตนเองและชุมชนของตน เท่ากับเป็นการพัฒนาสำนึกการเป็นพลเมืองและสำนึกของสังคมด้วย

บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำในงานพัฒนา ในปัจจุบันได้เกิดยุทธวิธีใหม่ในแวดวงพระสงฆ์เพื่อดำเนินกิจกรรมการลด ละ เลิกอบายมุขทั้งปวง โดยการนำกิจกรรมนันทนาการเข้ามาทดแทนสิ่งที่หายไป มีกิจกรรมให้ทำตลอดเวลา ไม่ปล่อยให้เวลาว่าง ให้พระสงฆ์เป็นผู้นำพัฒนาจิตใจและผู้นำโครงการต่าง ๆ เนื่องจากชาวบ้านจะให้ความไว้วางใจได้มากกว่าให้ฆราวาสเป็นผู้นำ ส่วนในระดับล่างนี้ให้พระสงฆ์คัดเลือกบุคคลที่อยากจะทำอดอบายมุขมาฝึกหัดให้ได้ถูกต้องตามหลักธรรม และด้านที่สองฝึกหัดให้มีลักษณะเป็นผู้นำและมีอุดมการณ์เพื่อส่วนรวมอย่างแน่นอน จนสามารถเป็นผู้นำชาวบ้านในด้านการพัฒนาหมู่บ้านในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้นว่า การสหกรณ์ การสุขาภิบาล การโภชนาการ

ถ้าชาวบ้านมีผู้นำที่เสียสละและสามารถจัดการแก้ปัญหาความยากจนได้บ้าง ชาวบ้านจะเชื่อใจหรือไว้วางใจผู้นำชุมชนที่เป็นพระและเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้อำนวยการให้เกิดขึ้น และยังหวังกันว่าผู้นำพระสงฆ์ที่ได้รับการอบรมดีแล้ว ไม่เพียงแต่สามารถช่วยฝึกอาชีพและผู้นำชาวบ้านเท่านั้น แต่ยังสามารถช่วยเหลือในการปรับปรุงโครงการพัฒนาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพราะลำพังฝ่ายบรรพชิตอาจจะทำงานพัฒนาไม่สะดวกและความต้องการของชาวบ้าน การหาลูกมือให้พระสงฆ์เป็นการเพิ่มศักยภาพของการพัฒนายิ่งขึ้น

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

ความหมายของการพัฒนาชุมชน ได้มีนักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้ความหมายไว้มากมาย จึงขอนำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้พอสังเขป ดังนี้

สุเทพ เชาวลิค กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาความคิดและความสามารถของประชาชนในการทำงานร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกันเอง เพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัย และขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศในการปกครองระบอบประชาธิปไตย⁹

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ การพัฒนาชุมชน หมายถึง ความเพียรพยายามอยู่ร่วมกันของประชาชนเพื่อปรับปรุงความสามารถของประชาชนในการมีส่วนร่วม การกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง และการฝึก ระดมความเพียรพยายามในการทำกิจกรรมของชุมชน¹⁰

อภิชัย พันธเสน ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า คือลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ตั้งใจกระทำให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นจากสภาพคล่องการพัฒนา มีการกินดีอยู่ดี มีการส่งให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ มีการปรับปรุง คัดแปลง หรือควบคุมทรัพยากรและสภาพแวดล้อม มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองกับสังคมภายนอกชุมชนของตนตลอดจนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชนเป็นสำคัญ¹¹

จากแนวคิดและความหมายของการพัฒนาชุมชนซึ่งตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน(Popular Participation)ในกระบวนการเพื่อสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนของตนซึ่งสรุปเป็นวัตถุประสงค์หลักของการพัฒนาได้¹² ดังนี้

๑. สร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นของหมู่บ้านและตำบลส่งเสริมให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นต่อตนเอง และมีความรับผิดชอบต่อชุมชน

⁹ สุเทพ เชาวลิค, หลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๘.

¹⁰ นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, กลวิธี-แนวทาง-วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

¹¹ อภิชัย พันธเสน, แนวคิด ทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓๕.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕.

๒. ส่งเสริมให้ประชาชนมีรายได้ เพิ่มจากอาชีพเกษตรและอุตสาหกรรม
ภายในครอบครัว

๓. ส่งเสริมการศึกษาสภาพชีวิตและพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนหรือ
การดำรงชีวิตอันดีงามของประชาชน

๔. ส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้ และเข้าใจการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการ
ปกครองในระบอบประชาธิปไตยและการปกครองตนเอง

๕. ส่งเสริมให้ประชาชนยึดมั่นในสถาบันหลักของชาติและดำรงไว้ซึ่ง
วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมอันดีงามของสังคม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์ของการทำงานพัฒนานั้น ก็เพื่อที่จะลดช่องว่าง
ระหว่างบุคคล ๒ กลุ่มใหญ่ๆ ในสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ใกล้เคียงกัน ถึงแม้เราจะยอมรับว่า
เป็นได้ยากก็ตาม แต่การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาบนพื้นฐานของชุมชนที่ต้องคำนึงถึง
ความต้องการของชุมชนกับทรัพยากรที่ชุมชนนั้นมีอยู่เป็นหลัก เพื่อที่จะช่วยให้ชุมชนมีความ
ตระหนักว่าตนเองเป็นเจ้าของโครงการพัฒนานั้นด้วย

๒.๓.๑ การพัฒนาเชิงพุทธ

การพัฒนาที่เน้นความจำริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียวทำให้เกิด
ช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรมมี
สูงขึ้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม จนก่อให้เกิด
สภาพของชุมชนในชนบทล่มสลาย การพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักนี้ก่อให้เกิดปัญหาใน
ด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมและใน
ท่ามกลางความตึงตันของการแก้ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ ก็
ได้มีนักคิดต่าง ๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นความเป็นตะวันออก คือการที่
จะต้องพัฒนาด้านจิตใจและวัตถุไปพร้อม ๆ กัน ดังที่พระธรรมปิฎก (ปยุตฺ ฺโต) กล่าว
ไว้ว่า¹³ เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและ
ทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเอง
ได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับของการพัฒนา
ประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด ๔ ประการ คือ

¹³ พระธรรมปิฎก,(ป.อ. ปยุตฺโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำ
ชาติ,(กรุงเทพมหานคร:บริษัท สหธรรม จำกัด,๒๕๓๗),หน้า ๗๘-๗๙.

๑. พัฒนากาย มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยานบรรเทาโรค มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

๒. พัฒนาศีล มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถจัดข้อขัดแย้งและจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรม โดยเฉพาะเป็นกติกาที่อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนที่เรียกว่า เป็นการพัฒนาสังคม

๓. พัฒนาจิต มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกรวมจิตใจให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุภาพจิต

๓.๑ คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปัน มีน้ำใจเพื่อแผ่โอบอ้อมอารีย์

๓.๒ สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มิตถิความพากเพียรสู้งาน มีความอดทนมีสมาธิแน่วแน่ มีสัจจะเอาจริงเอาจังมีความเด็ดเดี่ยว ต่อปณิธานและอุดมการณ์ในใจ

๓.๓ สุภาพจิต เป็นจิตที่มีสุภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

๔. พัฒนาปัญญา มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในศิลป์และศาสตร์ต่าง ๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารคือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ) ได้เสนอแนวคิด เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เป็นพื้นฐาน สมาชิกของสังคมทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้อง เพื่อส่วนรวมโดยอาศัยพุทธธรรมเป็นแนวทางเพื่อจัดความเห็นแก่ตัว เช่น พ่อค้าก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนในการค้าขายอย่างสุจริต ไม่เอาเปรียบลูกค้า และไม่หลอกลวงลูกค้า ผู้ปกครองก็ปกครองตามหน้าที่ของตนโดยให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน และไม่เอาเปรียบประชาชน¹⁴ เป็นต้น

¹⁴ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ), รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๒๑).

หลวงพ่อนาน แห่งวัดสามัคคี จังหวัดสุรินทร์¹⁵ ได้ใช้หลักธรรมขัดเกลาล้างสอนชาวบ้านเพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะร่วมกันทำงานเพื่อพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตและชุมชน โดยใช้หลักอริยสัจ ๔ มาอธิบายว่า

ทุกข์ คือ การที่ชาวบ้านมีหนี้สิน ความยากจน เกิดอบายมุข ฟุ่มเฟือย โดยกดขี่ขูดรีด

สมุทัย คือ สาเหตุแห่งทุกข์ เพราะไม่ได้เก็บรักษาทรัพย์ การเสียเปรียบ นายทุน การโดนเอาเปรียบในชีวิตประจำวัน

นิโรธ คือ ความดับทุกข์ โดยจะมีการบริหารจัดการชีวิต และชุมชนให้มีความสุขขึ้น มีจิตใจที่สูงขึ้นโดยใช้หลักกรรมฐาน เป็นตัวพื้นฐาน ที่ทำให้จิตใจยอมรับต่อปัญหา และสามารถต่อสู้กับปัญหาได้

มรรค คือ วิธีการโดยมีกิจกรรม สหบาลข้าว ร้านค้าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ ทั้ง ๓ กิจกรรม นำไปสู่มรรค ควบคู่กับกิจกรรมอื่น ๆ

นอกจากนี้หลวงพ่อนาน ยังค่อย ๆ สอนคนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ และใช้วิธีการซึมซับตามธรรมชาติของคนแต่ละระดับ บางคนรับได้เร็วบางคนช้า จึงต้องอดทน ไม่ใจร้อน เน้นให้ชาวบ้านรู้จักตัวเอง รู้จักปัญหา รู้จักลดอบายมุข อดอยากพึ่งตนเอง จนนำไปสู่การเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนา

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ กล่าวว่า¹⁶ เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางความคิด และความอับจนของการพัฒนาตามแบบจำลองของตะวันตก ผลักดันให้หลายกลุ่มหันไปหาปรัชญาตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธปรัชญาในบางประเทศ ได้มีการนำเอาแนวความคิดบางอย่างของพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมที่ต้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหลายมิติ คือ

๑. การพัฒนาต้องอาศัยวัฒนธรรมพื้นฐานของตนเอง โดยนำเอาพุทธปรัชญามาปรับปรุงใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนในชนบท

๒. การพัฒนาโดยการปฏิวัติวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิเสธรูปวัฒนธรรมแบบทุนนิยม เช่น การบูชาวัตถุ การลุ่มหลงความเจริญในเทคโนโลยี และอุตสาหกรรม

¹⁵ สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๗). หน้า ๒๔

¹⁶ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, วิถีวิทยาศึกษาสังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร:เอ็ดดิสัน เพรสโปรดักส์การพิมพ์, ๒๕๓๗). หน้า ๒๑.

รวมทั้งวัฒนธรรมแห่งการบริโภคทั่ว ๆ ไป เป็นต้น วัฒนธรรมแบบนี้ทำให้มนุษย์หลงลืมความหมายของชีวิตอย่างสิ้นเชิง

๓. ความหลากหลายของภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน จะเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

๔. สิ่งที่เราได้จากความหมายใหญ่ของการพัฒนาแบบพุทธ คือ “จริยธรรมในการพัฒนา” จริยธรรมเป็นเรื่องที่จะบอกเราว่า อะไรเป็นสิ่งที่ดีงาม อะไรเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย นอกจากนี้จริยธรรมยังบอกเรามากกว่าว่า อะไรควรทำ และเราควรทำอย่างไร เพื่อที่จะให้สังคมและชีวิตของมนุษย์อยู่ในสภาพที่ดีงาม

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาตามเชิงพุทธนี้ถึงแม้จะมีได้เป็นการแก้ปัญหาในยุคหลังสังคมอุตสาหกรรมได้อย่างสิ้นเชิง แต่ก็ยังเป็นทางออกหรือเป็นแนวทางในการพัฒนาในระดับหนึ่ง คือการพัฒนาที่มีรากฐานทางด้านวัฒนธรรม เพื่อที่จะได้ปรับตัวให้รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคมในปัจจุบัน การพัฒนาเชิงพุทธศาสตร์นี้ จึงเป็นการพัฒนาที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของการพัฒนาที่เน้นทางด้านวัตถุโดยขาดการพัฒนาด้านจิตใจ ซึ่งการพัฒนาเชิงพุทธนี้จะต้องพัฒนาทั้งด้านวัตถุกับจิตใจให้มีความสมดุลและสัมพันธ์กันดังที่ทางคณะสงฆ์ออกระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมที่มีทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ

๒.๓.๒ รูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์

รูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ จะมีทั้งที่เป็นทางการคือการร่วมมือกับหน่วยงานราชการบางหน่วยและทั้งที่ไม่เป็นทางการคือการไม่ยึดติดรูปแบบของราชการ คือแบบแผนดั้งเดิมของวัดแต่ละพัฒนาชุมชนไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เป็นอยู่จริง จึงทำให้การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นั้นมีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งสรุปรูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์สังเขปได้¹⁷ ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์กับชาวบ้าน” คือพระสงฆ์จะเข้าไปร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่อาศัยกลไกของรัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้านกำนัน หรือข้าราชการอื่นๆ

รูปแบบที่ ๒ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้าน” การพัฒนาชุมชนรูปแบบนี้เกิดขึ้นจาก ๒ ลักษณะคือ ลักษณะแรกเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นสอดคล้องกับพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนจึงให้ความร่วมมืออย่าง

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓-๑๔๔.

เต็มที่ ลักษณะที่สองเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่วัยบ้านมีความคิดเห็นต่อต้านการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์เพราะตนเองต้องเสียผลประโยชน์ ต่อเมื่อทำใจได้ว่า เหตุการณ์ภายในชุมชนยอมเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดาหรือมีความเข้าใจพระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชนมากขึ้น ก็จะอาสาเข้ามาช่วยเหลือพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง

รูปแบบที่ ๓ เป็นการพัฒนาแบบ “ พระสงฆ์ ชาวบ้าน และกำนัน “ การพัฒนารูปแบบนี้ เกิดขึ้นในลักษณะที่ว่า ในระยะแรกพระสงฆ์ได้ร่วมมือกับชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนโดยที่กำนันจะคอยอยู่ห่างๆ เพราะไม่แน่ใจว่างานพัฒนาจะสำเร็จหรือไม่ ต่อเมื่อพระสงฆ์กับชาวบ้านสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว กำนันจึงเข้าร่วมโครงการพัฒนากับพระสงฆ์เพราะไม่เช่นนั้นกำนันที่ไม่ทำอะไรจะดูเหมือนถูกพระสงฆ์แย่งชิงบทบาทช่วยเหลือชุมชนไป

รูปแบบที่ ๔ เป็นการพัฒนาแบบ “ พระสงฆ์ ข้าราชการและชาวบ้าน “ รูปแบบของการพัฒนาชุมชนนี้อย่างน้อยมี 3 ลักษณะคือ

ลักษณะแรก เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ครูใหญ่และชาวบ้าน

ลักษณะที่สอง เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ข้าราชการฝ่ายปกครอง และชาวบ้านซึ่งพัฒนาชุมชนในลักษณะนี้จะให้งานพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างกว้างขวางเพราะได้รับความช่วยเหลือจากข้าราชการฝ่ายปกครองของอำเภอ

ลักษณะที่สาม เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ข้าราชการที่นอกเหนือจากฝ่ายปกครองและชาวบ้าน

จากรูปแบบของการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ดังที่กล่าวมาทำให้เป็นที่ประจักษ์ว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนควรเป็นไปตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของชุมชน ทั้งที่เป็นทางการคือ จะผูกพันกับระบบราชการก็ได้ และไม่เป็นทางการ คือ จะไม่ผูกพันกับระบบราชการก็ได้เพราะข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ เป็นปัจจัยรองของการพัฒนาชุมชนที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ปัจจัยหลักของการพัฒนาคือตัวพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน ที่มีความสามารถในการร่างโครงการและแสวงหาแหล่งเงินทุนมาสนับสนุน โครงการพัฒนาชุมชนได้มากน้อยเพียงใดและจะมีชาวบ้านเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของพระสงฆ์จำนวนเท่าใด

๒.๓.๓ บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน

สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันจารีตประเพณีที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีบทบาทที่สำคัญในการชี้นำสังคม ซึ่งแม้บทบาทในการเป็นผู้นำจะลดน้อยลงไปในปัจจุบัน แต่บทบาทด้านการเป็นผู้นำทางศีลธรรมจรรยา

พระสงฆ์ยังได้รับความเคารพนับถืออย่างสูง และเป็นสถาบันสังคมที่ขาดเสียไม่ได้ใน ชีวิตประจำวันของชาวชนบทส่วนใหญ่ ซึ่งนอกจากเป็นที่พึ่งทางใจแล้วยังเป็นสถานที่ เอื้ออำนวยในด้านบริการสังคมอื่น ๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง เพื่อเป็น การสร้างบูรณาการภายในชุมชน ดังที่พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต¹⁸ * ได้กล่าวถึงบทบาท ของวัดและพระสงฆ์ไว้ว่า

๑. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์ รับการ ฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนในแต่ละยุคสมัย

๒. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิต และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดคนผู้ใหญ่อยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

๓. เป็นสถานพยาบาล ที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญาความรู้ของพระสงฆ์

๔. เป็นที่พักของคนเดินทาง

๕. เป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจหาความรู้ เพิ่มเติม

๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและงานมหรสพต่าง ๆ สำหรับ ชาวบ้าน

๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัว และความทุกข์ต่าง ๆ

๘. เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติเป็น เหมือนพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น

๙. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ร่วมกันเมื่อมี งานที่วัดหรือยืมไปใช้เมื่อตนจัดงานขึ้น

๑๐. เป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียก ลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อแจ้งข่าวทางราชการต่าง ๆ

๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือบริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับ ชีวิตของคนในระยะเวลาต่าง ๆ

* ปัจจุบัน พระพรหมคุณาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน อ.พุทธมณฑล จ. นครปฐม

¹⁸ พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต, บันทึกการสัมมนาเรื่อง พุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนศิwap, ๒๕๑๓). หน้า ๑๖

นอกจากบทบาทเหล่านี้ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และสังคมขึ้นในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาทำให้พระสงฆ์ถูกชักนำเข้าสู่กระบวนการพัฒนามากขึ้น ซึ่งมีทั้งที่ทำงานโดยอิสระและร่วมกับรัฐบาล ดังที่ สมบูรณ์ สุขสำราญ สรุปไว้ว่า¹⁹

๑. ความเป็นผู้มีจิตใจที่รักการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และชอบเสียดสละ ดังนี้เมื่อพระสงฆ์ได้ออกธุดงค์ไปในพื้นที่ต่าง ๆ หรือเมื่อได้ไปอบรมประชาชนตามนโยบายพระธรรมทูต ในหมู่บ้านต่าง ๆ ของประชาชนจึงปลุกเร้าพื้นฐานทางจิตใจดังกล่าวแล้ว และพยายามผลักดันให้เกิดการพัฒนาชนบทเพื่อประโยชน์สุขของชุมชน

๒. จากประสบการณ์ของพระสงฆ์นักพัฒนาที่ได้พบเห็นชุมชนอื่นดีกว่า ประชาชนได้รับการพัฒนาจนมีสภาพการดำรงชีวิตที่สุขสบายมากกว่า เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสภาพปัญหาและความทุกข์ยากของคนภายในชุมชน จึงต้องการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนให้ทัดเทียมกับชุมชนที่พัฒนาแล้ว

๓. เหตุผลทางด้านจิตวิทยา เนื่องจากพระสงฆ์นักพัฒนาส่วนใหญ่เป็นผู้มีพื้นเพเป็นคนหมู่บ้าน หรือชุมชนนั้น เป็นผู้เกิดหรือเติบโตอยู่ชุมชนนั้นจึงมีความรู้และเห็นสภาพปัญหา ความยากจนของประชาชนมาโดยตลอด การใช้ชีวิตอยู่ในเพศบรรพชิต ถึงแม้จะสามารถตัดขาดจากเรื่องทางโลกได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่มีทางที่จะตัดขาดได้โดยสิ้นเชิง จึงต้องเข้ามาพัฒนาชุมชน ซึ่งมองในอีกมุมหนึ่งก็คือ การช่วยเหลือพ่อแม่ญาติพี่น้องของตนในทางอ้อมนั่นเอง

๔. เล็งเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ถ้าหากชุมชนขาดแคลนมีความทุกข์ยากหรือด้อยพัฒนา วัดจะดำรงอยู่ได้สวยงามหรือเจริญอยู่ได้อย่างไร เมื่อชาวบ้านไม่มีกิน พระสงฆ์จะมีฉันสมบูรณ์ได้อย่างไร ดังนั้นวัดหรือพระสงฆ์กับชาวบ้านจึงต้องพัฒนาไปควบคู่กัน บ้านพึ่งวัด และวัดพึ่งบ้าน เป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย เพราะฉะนั้น เมื่อพบเห็นหมู่บ้านไม่เจริญประชาชนทุกข์ยากมีความลำบากพระสงฆ์และชาวบ้านจึงต้องรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ปัญหาต่างๆของชุมชน

๕. เห็นว่าพระพุทธศาสนามีหลักธรรม คำสอนที่เหมาะสมจะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมได้ อีกทั้งพระสงฆ์คือผู้ที่ชาวบ้านในชนบทให้ความเคารพนับถือ มีศักยภาพในการชักจูงชาวบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรมใดๆ ได้ง่าย ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะช่วยแบ่งเบาภาระชาวชนบทได้ดี อีกทั้งยังเป็นการช่วยเสริมสภาพจิตใจที่ดีของพระสงฆ์ต่อชุมชนด้วย

¹⁹ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๕๑-๕๒.

ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งทางด้านขวัญและกำลังใจ และทางด้านวัตถุตั้งที่ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ ได้สรุปไว้ดังนี้²⁰

๑. การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณี เกี่ยวกับชีวิต เช่น ในพิธีทำบุญเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน การทำบุญอายุ

๒. การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาโรค เช่น อุบาสก อุบาสิกา หรือคนชราทุพพลภาพ การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกให้ประชาชนที่ขาดเงินปลูกบ้านพักอาศัย

๓. การดูแลสุขภาพจิต การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยาม แม้บางกิจการพระภิกษุบางรูป ดำเนินการอยู่จะเป็นที่ติเตียน แต่ก็มีคนจำนวนมากไม่น้อยที่เลื่อมใสศรัทธา ซึ่งเป็นการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านขวัญและกำลังใจ

๔. การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัด เช่น ศาลาการเปรียญ ลานวัด บริเวณวัดประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้ง ทำกิจการบริการหรือสงเคราะห์ประชาชนด้านต่างๆ จัดงานรื่นเริง จัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่างๆ เช่น โรงเรียน สถานพยาบาลห้องสมุดหรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

๕. การช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น

๖. การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของตลอดจนเงินทองจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่น

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจตามหลักพระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ตามหลักพระพุทธศาสนา คือ องค์ความรู้ที่สามารถอธิบายกฎของธรรมชาติและสรรพสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ที่มีอยู่ก่อนการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์นั้นได้ค้นพบและนำมาเผยแผ่ให้ศาสนิกได้รู้และปฏิบัติตาม

ในความเป็นศาสตร์ของพระพุทธศาสนายังสามารถทำให้เราศึกษาได้หลายศาสตร์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจในศาสตร์นั้น ๆ เพราะองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาก็เพื่อการพัฒนาภูมิปัญญาตามแบบแผนวิถีพุทธ ซึ่งเป็นที่สนใจของผู้แสวงหาทางเลือกใหม่ในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ว่าตนเองจะมีชีวิตรอดอย่างมี

²⁰ ชำเลื่อง วุฒิจันทร์, การพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ, หน้า ๓๕-๔๐.

คุณภาพหรือไม่ พระพุทธศาสนามีข้อมูลความรู้ทางศาสตร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้าน เศรษฐศาสตร์ที่ให้ความกระจ่างสำหรับการดำเนินชีวิตด้านเศรษฐกิจให้รอดอย่างมีคุณภาพที่ น่าจะเป็นทางเลือกให้สังคมที่กำลังเป็นอยู่

๒.๔.๑ ความหมายของพุทธเศรษฐศาสตร์

พุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist Economics) คือวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม การดำเนินธุรกิจของมนุษย์ในการผลิต จำหน่าย จ่ายแจก บริโภค และการใช้สอยสิ่งของต่างๆ ที่มี อยู่จำกัดเพื่อสนองความต้องการที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตเพราะเป็นการ นำเอาพุทธธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีการพัฒนามาจากอารย ธรรมตะวันตกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาวะ ความเป็นจริงของตัวมนุษย์ หรือความสัมพันธ์ของ มนุษย์กับธรรมชาติ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า "เศรษฐศาสตร์ แนวพุทธนั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้อง กับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจรก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบ ทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบเหล่านี้ประสานกันด้วย และเกื้อกูลกัน ด้วย ในการดำรงอยู่ร่วมกัน และก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ก็ จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง แต่ให้ เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้น นี่เป็นการไม่เบียดเบียนตน และไม่ เบียดเบียนผู้อื่น คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของ eco systems หรือระบบธรรมชาติแวดล้อม"

อภิชัย พันธเสน ได้แสดงทัศนะไว้ว่า "พุทธเศรษฐศาสตร์หมายถึงการนำเอาคำ สอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ ที่พัฒนามาจากอารย ธรรมตะวันตก กล่าวโดยสรุป ก็คือวิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้อ่ ปัจเจกบุคคล และสังคมบรรลุซึ่งสันติสุข จากการมีชีวิตอยู่ในโลกวัตถุภายใต้เงื่อนไขของ การมีทรัพยากรที่จำกัด"²¹

๒.๔.๒ พุทธศาสนากับเศรษฐกิจ

พระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกับ เศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาจะแตกต่างจาก

²¹ อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ วิชาการ และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ , พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์, ๒๕๔๗). หน้า ๔.

จุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีจุดหมาย เพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวง มีความต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ดี มีเครื่องอุปโภคบริโภคที่หลากหลาย ในทางเศรษฐกิจถือว่าเป็นมาตรฐานในการครองชีพที่สูง เพราะจะทำให้ชีวิตมีความสุขสบายยิ่งขึ้น ก็จะทำให้สินค้าที่ผลิตขึ้นมีการใช้บริการมากขึ้น จึงเน้นเป้าหมายสร้างความสุขให้มนุษย์ที่วัตถุนั้นเอง

22

ส่วนพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายของความสุข ๒ ประการคือ โลกียสุข และโลกุตตรสุข โลกียสุข เป็นความสุขของปุถุชนหรือฆราวาสผู้ครองเรือน เป็นสุขที่พัวพันกับทรัพย์สินสมบัติและวัตถุต่าง ๆ เป็นประเภทอามิสสุข (กาม กิณ เกียรติ) ความสุขทางเศรษฐกิจก็จัดอยู่ในความสุขประเภทนี้ เพราะเป็นความสุขของการแสวงและการที่จะให้ได้สิ่งของมาบำบัดความต้องการของตนเองตามความปรารถนา ส่วนโลกุตตรสุข เป็นความสุขของผู้สิ้นกิเลสอาสวะและสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว เป็นความสุขที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน ไม่พัวพันอยู่กับสิ่งวัตถุใด ๆ ที่เป็นเครื่องสนองอารมณ์ปรารถนา เพราะเป็นความสุขที่ได้มาจากการตัด ลด ละ เลิก ความต้องการ หรือทะยานอยาก แทนที่เราจะพยายามแสวงสิ่งของมาสนองความต้องการที่ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ ของเราอย่างเดียว เราอาจจะหาความสุขจากการดับความต้องการที่ทำให้จิตร้อนรนหรือแทนที่จะหาความสุขจากการแสวงหาหรือสะสมทรัพย์อย่างเดียว เราอาจจะหาความสุขจากการเสียสละทรัพย์เพื่อประโยชน์สาธารณะหรือช่วยเหลือมนุษย์โลกด้วยกันก็ได้ เพราะว่าถ้าเรารู้จักให้ แบ่งปัน เอื้ออารีย์ มากเท่าใด เราก็จะออกจากกิเลสอาสวะ โลก โภคะ หลง ได้ง่ายขึ้นและในที่สุดก็จะพบกับความสุขที่เป็นโลกุตตรหรือที่เรียกว่าเป็นบรมสุขอย่างแท้จริงในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาได้สอนเกี่ยวกับความสุขของบุคคลไว้ว่าทุกคนสามารถแสวงหาความสุขได้เท่าเทียมกัน หากแต่ารู้จักควบคุมจิตใจและความทะยานอยากของตนได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวว่าผู้ที่มีทรัพย์เท่านั้นที่จะมีความสุข

ดังนั้น พระพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์ ต่างก็มีจุดมุ่งหมาย คือให้ความสุขเหมือนกัน แต่พระพุทธศาสนาได้ให้ความสุขที่กว้างขวางกว่าเศรษฐศาสตร์มากมาย แม้จะสอนเรื่องความสุขที่สูงกว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาไม่เคยมองข้ามโลกียสุข ที่ถือว่าเป็นความสุขของฆราวาสตามหลักเศรษฐศาสตร์ เพราะทั้งสองมีวิธีการที่แตกต่าง

²² ญาณ โทจันทร์, *พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน*, พิมพ์ครั้งที่ ๑. (กรุงเทพฯ: มหามงคล: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๑.

กัน อุปมาเหมือนคนที่เดินด้วยเท้าเปล่าและคนนั่งรถยนต์เพื่อไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้หรือที่ต้องการ จะต่างกันที่ประสิทธิภาพในการดำเนินไป คนเดินก็จะช้า เปรียบเหมือนโลกียสุข แต่คนนั่งรถยนต์ ก็จะสามารไปได้เร็ว เปรียบเหมือน โลกุตตรสุข ที่เป็นความสุขที่เป็นอมตะ เศรษฐศาสตร์อุปมาเหมือนคนเดินด้วยเท้าเปล่า ส่วนพระพุทธศาสนาอุปมาเหมือนคนนั่งรถยนต์ ที่เหมือนกันก็คือเพื่อไปสู่ความต้องการ

ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเน้นที่ โลกุตตรสุข มากกว่า โลกียสุข ก็ตามแต่พระพุทธศาสนาไม่เคยมองข้าม โลกียสุข เพราะถือว่า โลกียสุขเป็นจุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจทั่วไป จึงพยายามสอนหลักศีลธรรม เพื่อให้เป็นคนดี มีคุณภาพ ของสังคม ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาตระหนักดีว่า ศีลธรรมจะดีได้ยากถ้ามนุษย์ยังทุกข์ยาก ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในธรรมบทภาคที่ ๖ โดยทรงปรารภถึงบุคคลเลี้ยงโค ที่มีความหิว พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงแสดงธรรมโปรด เพราะว่าปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของสังคมมีความสำคัญยิ่ง การที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้มีในใจของบุคคลได้นั้นย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานความมั่นคงทางเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนมากมายก็เพื่อให้มนุษย์ตั้งเนื้อตั้งตัวให้ได้ในทางเศรษฐกิจ โดยพยายามยกฐานะของคนให้สูงขึ้นด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยยึดหลักธรรมควบคู่ดำเนินกันไป จะเห็นได้ว่าหลักธรรมเหล่านั้นจะเกี่ยวกับชีวิตทางเศรษฐกิจและไม่มีข้อใดที่ขัดแย้งกับระบบทางเศรษฐกิจสมัยใหม่เลย ตรงกันข้ามกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างได้ผลดีอีกด้วย

๒.๔.๓ การผลิตตามแนวพุทธ

การผลิตตามแนวพุทธ หรือ เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ตามสมควรแก่สภาพ มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ผลิตให้พอเพียงที่จะเลี้ยงตน และครอบครัวให้มีอยู่ มีกิน ความสุขตามฐานะแห่งตน หากผลผลิตเหลือก็จัดแบ่งเพื่อจำหน่าย แจกจ่ายต่อไป รู้ประมาณในฐานะของตน ผลิตโดยชอบธรรมไม่มีอคติและใช้สอยบริโภคตามสมควรแก่ฐานะ และภาวะไม่มีความโลภจนเกินไป ชีวิตก็จะประสบความสุขตามอรรถภาพของตน

องค์ประกอบในการผลิตแนวพุทธประกอบด้วย ๔ อย่าง คือ (๑) คน เพื่อทำหน้าที่ในการดำเนินการผลิตโดยวางแผนว่าจะผลิตอย่างไร เพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงกับการเลี้ยงดูตนเอง และครอบครัว (๒) เป้าหมาย คือ จะผลิตในปริมาณเท่าใด ผลิตเพื่อใคร (๓) วิธีการ คือ การดำเนินการผลิตที่ไม่เบียดเบียนตน ผู้อื่น และทำลายสิ่งแวดล้อม (๔) ปัญญา คือ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการผลิต เพื่อให้การผลิตดำเนิน ไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ในทาง

พระพุทธศาสนาก็เน้นที่ปัญญานิยม มากกว่า บริโคนิยม เพื่อให้มนุษย์รู้จักคิดเป็น แก้ปัญหา เป็น และนำพาชีวิตของตนให้อยู่รอดด้วยตนเองให้ได้

วัตถุประสงค์ในการผลิต ก็เพื่อให้มนุษย์รู้จักพิจารณาปัจจัยภายใน และปัจจัย ภายนอก เพื่อให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของตนเอง รู้จักประมาณตนเองว่ามีกำลัง ้วย สติปัญญา เพศ ความสามารถ ความถนัด ในการผลิต (อรรถัตถุญดา) และจะต้องพิจารณา ควบคุมไปกับปัจจัยภายนอกเสมอ โดยพิจารณาตามหลักการ กฎเกณฑ์ และธรรมชาติของ มนุษย์ว่ามีความต้องการอะไรเป็นหลัก อะไรเป็นปัจจัยรอง จะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมว่า ด้วยการไม่ทำลาย เพื่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่น พิจารณาจุดมุ่งหมาย หรือ วัตถุประสงค์ที่ตนประสงค์ และสิ่งที่ไม่ควรผลิต คือ อาวุธ เมรัย และยาพิษ พิจารณา กาลเวลา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ที่เหมาะสมตามฤดูกาล (กาลัตถุญดา) รู้จักบริโคคของชุมชนว่า จะผลิตอะไร เพื่อใคร เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพราะว่า ธรรมชาติของบุคคลในแต่ละสังคมจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน มีความชอบต่างกัน ความพอใจ ต่างกัน (ปริสัญญา)²³

พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในเศรษฐศาสตร์แนวพุทธว่า "การ ผลิตเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องนี้ไม่ใช่เป็นเพียงการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ แต่เป็นการพัฒนา ธรรมชาติทั้งหมดในวงกว้าง (ธัมมัตถุญดา) ในทางเศรษฐศาสตร์การผลิต เราคิดว่าเราทำ อะไรให้เกิดใหม่ แต่แท้จริงนั้น มันเป็นการแปรสภาพ คือแปรสภาพอย่างหนึ่งไปเป็นอย่าง หนึ่งจากวัตถุหนึ่งไปเป็นวัตถุอีกอย่างหนึ่ง จากแรงงานอย่างหนึ่ง การแปรสภาพนี้เป็นการ ทำให้เกิดสภาพใหม่ โดยไม่ทำลายสภาพเก่า เพราะฉะนั้นในการผลิตนั้นตามปกติจะมีการ ทำลายด้วยเสมอไป

ถ้าเศรษฐศาสตร์จะเป็นวิทยาศาสตร์ที่แท้จริงแล้ว จะคิดถึงแต่การผลิตอย่างเดียว ไม่ได้การผลิตทุกครั้งก็เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ฉะนั้น จึงมีข้อพิจารณาเกี่ยวกับการผลิตในทาง เศรษฐกิจนี้ เช่นว่าการผลิตบางอย่างเป็นการผลิตที่มีค่าเท่ากับการทำลาย ซึ่งเราจะมีปัญหาว่า ควรจะผลิตดีหรือไม่ในบางกรณี เราอาจจะมีการงดเว้นการผลิต และการงดเว้นการผลิตนั้น ก็ เป็นกิจกรรมที่เสริมคุณภาพชีวิตได้ด้วย เราต้องพิจารณาเรื่องการผลิตโดยแยกออกอย่างน้อย เป็น ๒ ประเภท คือ การผลิตที่มีค่าเท่ากับการทำลาย เช่น การผลิตที่เป็นการทำลาย ทรัพยากร และทำให้สภาพแวดล้อมเสีย กับการผลิต เพื่อการทำลาย เช่น ผลิตอาวุธ

²³ อ.ส.ต.ต.ก.(ไทย).๒๓/๖๘/๑๔๓.

ยุทธศาสตร์ มีทั้งผลผลิตที่มีในทางบวก และการผลิตที่มีผลในทางลบ มีผลในทางเสริมคุณภาพชีวิต และในทางทำลายคุณภาพชีวิต"²⁴

สุรพงษ์ วิบูลย์เศรษฐ ได้กล่าวไว้ใน เศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสตร์ เกี่ยวกับการผลิตแนวพุทธ ว่า "สิ่งที่จูงใจให้ผู้ผลิตทำการผลิตจะเป็นหลักพุทธธรรมที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิต ผู้ผลิตควรนำหลักพุทธธรรมดังกล่าวมาใช้ในเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านการผลิต หลักธรรมที่นำมาใช้อาจได้แก่ หลักที่ว่าด้วยสัมมาอาชีพะ คือ การประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจ ผลิตสินค้าให้คุณแก่มนุษย์ ไม่ผลิตสินค้า ที่เป็นโทษต่อมนุษย์ เช่น การผลิตยาพิษ หรือ อาวุธ ใช้หลักไม่เบียดเบียนคือ ผู้ผลิตจะเลือกใช้เทคโนโลยีในการผลิตและเลือกนำเอาหลักทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างระมัดระวัง ไม่นำเอาทรัพยากรมาใช้ในปริมาณมากเกินไป จนทำลายสภาพแวดล้อมให้เสียความสมดุลซึ่งเป็นการเบียดเบียนธรรมชาติ และเบียดเบียนตนเองด้วย"²⁵

การผลิต หมายถึง การผลิตสินค้าเพื่อที่จะให้บริการแก่มนุษย์ในสังคมตามความต้องการ รสนิยม ความพอใจของแต่ละบุคคล ในการเลือกซื้อสินค้าที่ผลิตขึ้น โดยฝ่ายที่ผลิตจะต้องประกอบด้วย นายจ้าง และ ลูกจ้าง ที่เป็นผู้ผลิตสินค้าที่ทำตามหน้าที่ของตนเอง ดังปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง พึงกระทำต่อกัน ในสังคาลกสูตร ที่มกนิทาย ปาฎิกวรรค²⁶ ดังนี้

หน้าที่ของนายจ้างพึงปฏิบัติต่อลูกจ้าง

๑. ด้วยการจัดการงานให้ทำสมควรแก่กำลัง ไม่มีอคติต่อลูกจ้างคนใด คนหนึ่ง
๒. ด้วยให้อาหารและรางวัล ให้สวัสดิการ แก่ลูกจ้างอย่างเหมาะสม
๓. ด้วยรักษาพยาบาลในคราวเจ็บไข้
๔. ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน เพื่อเป็นการให้กำลังใจในการทำงาน
๕. ด้วยปล่อยให้สัมนัย และให้มีโอกาสพักผ่อนตามสมควร (ให้มีอิสระในโอกาสงานบุญประเพณีต่างๆ)

²⁴ พระเทพเวที, เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๑๑), หน้า ๓๘-๓๙.

²⁵ สุรพงษ์ วิบูลย์เศรษฐ, เศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสตร์, หน้า ๑.

²⁶ ที.ปา.(ไทย)๑๑/๒๗๑/๒๕๑.

เมื่อรวมความจากคำกล่าวข้างบนนี้ สรุปได้ว่า การผลิต คือ การผลิตสินค้าขึ้นมา เพื่อสนองความต้องการของตนเอง และบุคคลอื่นในส่วนของพระพุทธศาสนาองว่าการผลิต คือ การประกอบอาชีพในทางที่ชอบ ไม่เบียดเบียนบุคคลอื่น สิ่งที่ได้มาสนองความต้องการของตนเองจะต้องได้มาโดยชอบ โดยสุจริต ไม่นื้อโกงคนอื่นมา ไม่ลักขโมย ประกอบอาชีพตามสถานะที่ตนเองมี ประกอบการที่สุจริตตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เน้นความไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ด้วยความขยันหมั่นเพียรจนสามารถดำรงชีวิต จาการากฐานของรากหญ้า จนพัฒนาชีวิตให้พอกอยู่พอกิน ดังนั้น การผลิตในเชิงพุทธจึงมุ่งเน้นไปที่คุณค่าที่ตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต และเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชนเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประชาชน โดยเฉพาะชาวบ้านในชุมชนได้แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจในชุมชน เชื่อว่าการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนต้องใช้พลังชุมชนแก้ไขปัญหาของชุมชน คือพลังทุน พลังการผลิต พลังการตลาด และพลังในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยมีพลังคนที่มีสุขภาพและคุณธรรมเป็นตัวจักรสำคัญในการดำเนินการรวมทั้งอาจจะต้องมีแรงสนับสนุนจากทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคเอกชนซึ่งจะต้องปรับบทบาทกระตุ้นสนับสนุนให้การแก้ปัญหาของชุมชนบรรลุผล โดยปราศจากอุปสรรคเหนี่ยวรั้งด้วยเงื่อนไข กฎ ระเบียบแบบแผนของทางราชการ เศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นเรื่องของการทำมาหากิน การหารายได้ สะสมทรัพย์การผลิต การจำหน่ายและบริโภคในชุมชน การดำเนินงานของชุมชนที่ระดมพลังความสามารถทั้งหมดที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ความรู้ภูมิปัญญาของคนในชุมชน ทุนของชุมชน การผลิตของชุมชน ตลาดของชุมชน และการบริหารจัดการของคนในชุมชนมาผลักดัน โครงการกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ในชุมชน เช่น กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกิจกรรมเครือข่าย เป็นต้น ให้มีความเคลื่อนไหวและมีพลังในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองและดำเนินธุรกิจกับชุมชนภายนอกได้ โดยไม่เสียเปรียบ

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยวิธีการพัฒนาชุมชนมีปรัชญาความเชื่อในพลังความสามารถของประชาชนว่าจะสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของตนเองและชุมชนได้ โดยมีเป้าหมายการพัฒนา ๓ ระดับคือ

ระดับพื้นฐาน คือ การพัฒนาให้ชุมชน พอกอยู่พอกิน หมายถึง มีการผลิตให้พอเพียงต่อการบริโภคในครอบครัว ส่วนที่เหลือก็นำไปขาย มีรายได้จุนเจือครอบครัว

ระดับปานกลาง คือ การพัฒนาให้ชุมชน อยู่ดีกินดี หมายถึง การผลิตให้เกินพอ เพื่อนำผลผลิตส่วนเกินไปขายเป็นการเพิ่มพูนรายได้ ครอบครัวยุคใหม่ งบประมาณ และมีเงินออม

ระดับก้าวหน้า คือ การพัฒนาให้ชุมชนมั่งมีมีความสุข หมายถึง มีการดำเนินธุรกิจ โดยผู้ประกอบการในระดับครอบครัว กลุ่ม และชุมชนมีความสามารถในการค้าขาย เพื่อหวังผลกำไร นำส่วนที่เป็นกำไร ดอกผล มาแบ่งปันสมาชิกมีรายได้ มีทุนหมุนเวียนในชุมชน

จากหนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ สรุปได้ว่า²⁷ เมื่อวิเคราะห์ดูหลักการของระบบเศรษฐกิจสังคมแบบพุทธแล้ว เราก็คงจะพอมองออกว่าพฤติกรรมของปัจเจกชนที่อยู่ในระบบนี้ ควรจะมีลักษณะเช่นใด

เราก็เห็นแล้วว่าหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าเน้นนั้น เป็นหลักธรรมที่สนับสนุนการจัดระบบเศรษฐกิจสังคมให้เป็นไปในแนวทางของความเสมอภาคและความยุติธรรม ดังนั้นในชีวิตประจำวันหลักการนี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ในสังคมระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

ในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเราจะพบว่ามีคำแนะนำมากมายที่เกี่ยวกับการเศรษฐกิจประจำวันนั้น พระพุทธเจ้าสอนให้เราไม่ล้มเหลวในการแสวงหาวัตถุเงินทอง สอนให้ประหยัดเพื่ออนาคต ไม่ส่งเสริมให้มีการสะสมทรัพย์สมบัติเกินความจำเป็น นั่นคือ ไม่สะสมส่วนเกิน นอกจากนั้นยังสอนให้คนมีใจกว้าง ให้บริจาคหรือให้ทานแก่ผู้ยากไร้ตลอดเวลา “คน” ในเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่ใช่เป็นคนที่คอยแต่จะแสวงหาอรรถประโยชน์ หากแต่เป็นคนรักสัจจะธรรมและรักความเป็นธรรม รักเพื่อนมนุษย์และรักสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้ เราจึงอาจกล่าวได้ว่า²⁸ เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ คือ “เศรษฐศาสตร์แห่งความรัก” นั่นเอง

ตาราง แสดงความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิตชาวพุทธกับชีวิตแบบอุตสาหกรรมนิยม	
วิถีชาวพุทธ	แบบอุตสาหกรรมนิยม
<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ลุ่มหลงวัตถุ - สนองความต้องการพื้นฐาน 	<ul style="list-style-type: none"> - แสวงหาวัตถุไม่มีที่สิ้นสุด - ปลุกปั่นความต้องการ

²⁷ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต),เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ,พิมพ์ครั้งที่ ๓,(กรุงเทพมหานคร:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๗).

²⁸ อ้างแล้ว.หน้า ๕๒.

<ul style="list-style-type: none"> - บริโภคอย่างมีเหตุผล - ไม่สะสมส่วนเกิน - ทำงานเพื่อชุมชนและร่วมมือกัน - อหิงสาธรรม - อยู่ร่วมกับธรรมชาติ - ให้ทาน - อิศรเสรี - เสมอภาค - เศรษฐศาสตร์แห่งความรัก 	<ul style="list-style-type: none"> - บริโภคไร้ขอบเขต - เน้นการสะสมส่วนเกิน - ทำงานเพื่อตนเองและแข่งขัน - รุนแรงและทำร้าย - พิฆิตและทำลายธรรมชาติ - เอาัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ - ครอบงำ - แบ่งแยกชนชั้น - เศรษฐศาสตร์แห่งอำนาจนิยม
--	--

สรุปแล้วคำสอนที่เกี่ยวกับปัจเจกชนที่อยู่ในระบบมีหลักการ ๒ อย่าง ผสมผสานกัน คือ ด้านหนึ่งเน้นเรื่องจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมและเพื่อธรรมชาติ อีกด้านหนึ่งเน้นเรื่องความยุติธรรมในการแบ่งปัน และการโยกย้ายทรัพยากรไปให้เพื่อนมนุษย์ผู้ยากไร้

ในการเสนอเรื่อง “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ในบทวิเคราะห์ต่อไปนี²⁹ คงจะมุ่งเพียงบางเรื่องเท่านั้น เพราะเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีขอบเขตที่กว้างขวางและมีหลายเรื่องหลายปัญหาในที่นี้เราต้องการจะรู้ว่าในคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือในพุทธธรรมนั้น มีการเสนอหลักปฏิบัติอย่างไรบ้าง ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของสังคม มีหลักธรรมที่สำคัญ ๆ อะไรบ้างที่เราน่าจะนำไปเป็นพื้นฐานในการวางนโยบายเศรษฐกิจของสังคม สิ่งสำคัญคือเราจะต้องนำเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ไปเกี่ยวข้องกับปัญหาของสังคมไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรมหลายรูปแบบ มองในแง่นี้เราต้องการแสวงหาคำตอบว่า พุทธธรรมสอนอะไรแก่เราไว้บ้าง หรือให้คำแนะนำอะไรบ้างเกี่ยวกับปัญหาสำคัญดังกล่าวเราต้องการแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าเป็นนักปรัชญาที่มีความห่วงใยเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรมและความเสมอภาคในบ้านเมือง เราจะเห็นว่าคำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายมิติด้วยกัน คือ ด้านหนึ่งเน้นเรื่องจริยธรรม จิตวิญญาณของมนุษย์ เรื่องของธรรม ศีลธรรม และอีกด้านหนึ่งก็ได้มีการเสนอแนวคิดไว้หลายข้อด้วยกันว่า มนุษย์ควรจะจัดระบบเศรษฐกิจของตนอย่างไร พระพุทธเจ้าย้ำว่าเรื่องจริยธรรม มีความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจสังคมและการเมืองอย่างแน่นแฟ้น เราจะเห็นได้ว่าเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ได้ตัดปัญหาศีลธรรมออกไปจากการวิเคราะห์อย่างสิ้นเชิง ดังนั้นในการพัฒนาประเทศการ

²⁹ อ้างแล้ว. หน้า ๕๒

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจึงเกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤติการณ์หลายด้าน ที่เกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ สังคมและธรรมชาติ

สำหรับความหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หมายถึงศาสตร์ที่จะนำทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมาก่อนให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง เพื่อนำไปบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาชีวิตและนำมาซึ่งความสุขมั่นคงของบุคคลและสังคมโดยทั่วกัน ในการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวพุทธนั้น ย่อมมีทั้งระบบภาคเอกชนและภาครัฐบาล ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การตลาด การบริโภค นโยบายของเศรษฐกิจของรัฐบาลด้านการคลัง การงบประมาณ และการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังจะแยกเป็นกลุ่ม ๆ ดังนี้

๑. การผลิตและการแบ่งปันผลผลิต ในหลักพุทธศาสตร์ถือว่า การผลิตมุ่งถือการแปรสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่ง อันได้แก่สินค้าและการบริการโดยไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อการดำรงชีวิต และเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงประโยชน์ต่อร่างกาย จิตใจ ตลอดจนการรักษาสภาพแวดล้อมไม่ให้เป็นพิษ

๒. การตลาด เมื่อสินค้าได้ผ่านการผลิตแล้ว ย่อมนำไปสู่กระบวนการขายที่เรียกว่า “ตลาด” คำสอนหลักพุทธศาสนาเกี่ยวกับ ตลาด ว่า เน้นให้ผู้ซื้อและผู้ขายมีปัญหาหรือความฉลาดในการซื้อขาย โดยผู้ขายไม่ค้ากำไรเกินควร ผู้ซื้อสินค้าบริโภคในราคาที่เหมาะสม หากนำคำสอนนี้ไปใช้ในที่อื่น ย่อมจะบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาการตลาดได้

๓. การบริโภค คำสอนถือว่าการบริโภคเป็นเครื่องมือการดำรงชีวิตเพื่อสร้างความสุขความมั่นคงต่อชีวิตให้รู้จักประมาณในการบริโภค ช่วยให้ผู้บริโภครู้จักประโยชน์ของสินค้าที่มีต่อร่างกายจิตใจ และการดำรงชีวิตทั้งระบบบุคคลและสังคม และรู้จักประหยัดทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด

๔. การพัฒนาเศรษฐกิจ ตามหลักพุทธศาสตร์ไม่ได้มุ่งพัฒนาที่วัตถุแต่มุ่งถึงการพัฒนาคนให้รู้จักการผลิต การบริโภค การตลาด ที่ถูกต้องตามธรรมเนียมคลองธรรมเป็นแกนกลาง แล้วจะได้การบริโภคที่สัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต

วิชาเศรษฐศาสตร์มองข้ามความยากจนผู้ซึ่งเป็นคนที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง เศรษฐศาสตร์แห่งความใหญ่โตไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่แท้จริงได้ จึงจำเป็นต้องมีระบบความคิดใหม่ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเอาใจใส่ประชาชน ไม่ใช่แต่สนใจสินค้า ซึ่งอาจสรุปได้ว่า “การผลิตโดยมวลชน แทนที่จะเป็นการผลิตขนาดใหญ่”

หลักการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการเดินทางสายกลาง หมายถึง การลงมือประกอบการทำมาหากินด้วยตนเองโดยทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน เช่น ทำนาและเลี้ยงปลาร่อนนำไปด้วย ไม่หวังผลกำไรทางการค้าและกำไรทางธุรกิจ ผู้ที่ประกอบอาชีพโดย

พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจจึงเป็นผู้เดินทางสายกลาง ไม่แสวงหาความทะยานอยากมากจนทำให้
คนรอบข้างได้รับความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรต่อคนในชุมชนเดียวกัน มีความเสียสละ
และบากบั่นต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ผลที่เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนของตนเองมีความสามัคคี
กัน มีความร่วมมือกัน นำชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองได้จริง

บทที่ ๓

ชีวประวัติแนวคิดและหลักการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจารย์วัฒน์

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอชีวิตและผลงานของพระครูสุภาจารย์วัฒน์พระสงฆ์ นักพัฒนาที่พยายามนำเอาคุณค่าของศาสนธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างคำตอบและ ทางเลือกใหม่ให้กับการพัฒนาชุมชนอย่างน่าสนใจยิ่ง

๓.๑ ชีวประวัติของพระครูสุภาจารย์วัฒน์

ในภาคอีสานกล่าวได้ว่า มีพระสงฆ์ที่เป็นสุปฏิปันโนอยู่มากมาย ทั้งพระสาย กรรมฐานและพระนักพัฒนา กล่าวเฉพาะพระนักพัฒนาดูเหมือนว่า ท่านจะมีบทบาทชัดเจน ในการเป็นแกนหลักของชาวบ้านในการต่อสู้ชะตากรรมที่เกิดขึ้นมาช้านาน เมื่อเทียบเคียงกับ ภาคอื่น ๆ แล้ว บทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในภาคอื่นอาจยังไม่เด่นชัดพอ คงจะ สรุปเหตุผลนี้จากคำกล่าวที่ว่า พระอีสานท่านตื่นตัวในเรื่องความอยู่รอดของสังคมมาก่อน พระภาคอื่น ๆ เพราะภาคอีสานถูกเอารัดเอาเปรียบมาก่อนที่ใดและชนชั้นปกครองเขาเชื่อว่า คนอีสานปกครองง่าย แผ่นดินอีสานจึงถูกยึดมาก่อนจนปรากฏผลเป็นบาดแผลจรรยาจะ ฟื้นฟูให้เหมือนอย่างเดิมได้ในเวลาอันสั้น ดังนั้นไม่แปลกเลยที่เรามักจะพบเห็นบทเล่าขาน ถึงคุณค่าของพระนักพัฒนาจากภาคอีสานเป็นส่วนใหญ่

บ้านท่าลาด ต.นาโสี อ.กุฉุขุม จ.ยโสธร นับเป็นหมู่บ้านหนึ่งในหลายหมู่บ้านที่ มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดกับบ้าน เดิมชาวบ้านท่าลาดอพยพมาจากบ้านไผ่ (อยู่ใกล้กับ บ้านท่าลาดในปัจจุบัน) ด้วยชาวบ้านเพียงไม่กี่ตระกูลจบจนตั้งหมู่บ้านเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓ และจัดการสร้างวัดท่าลาดสำเร็จในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ (เดิมชื่อวัดศรีวิไล) ใน ปัจจุบันนี้บ้านท่าลาดเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ อยู่ห่างจากอำเภอกุฉุขุม ๑๕ กิโลเมตร มีชาวบ้าน เพียง ๕๐ ครอบครัว ภายใต้การปกครองของพ่อใหญ่บุญหลา แก่นจำปา และมีเจ้าอาวาส วัดท่าลาด คือ พระครูสุภาจารย์วัฒน์ พระภิกษุผู้ยื่นเคียงข้างชาวบ้านแก้ไขปัญหามาฟื้นฟู ความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่ชาวบ้าน อันก่อให้เกิดแรงศรัทธาของชาวบ้านอย่างแนบแน่นมาโดย ตลอด

๓.๑.๑ ปฐมวัยสู่สมณเพศ

พระครูสุภาจารวัฒน์ เกิดเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๘๓ ณ บ้านท่าลาด เป็นบุตรคนที่ ๕ ในจำนวน ๗ คน บิดา มารดามีอาชีพเป็นชาวนา สภาพครอบครัวของท่านค่อนข้างจะยากจน สมัยที่ยังเป็นเด็ก ละแวกตำบลนาโสนี่จะเป็นโคกเสียมมากกว่าเป็นที่นาซึ่งตอนนั้นยังมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ แม้ชาวบ้านในสมัยนั้นจะขาดแคลนในเรื่องเครื่องใช้ แต่ในเรื่องอาหารดำรงชีพมิได้ขาดแคลนเลย ชาวบ้านทำนาเพียงครอบครัวละไม่กี่ไร่เพียงพอไว้ให้เก็บไว้บริโภคตลอดปีเท่านั้น ชุมชนมีลักษณะพึ่งตนเองสูง ระบบภายนอกแทบจะไม่มีอิทธิพลต่อชาวบ้านรวมถึงระบบเงินตราด้วย

หลังจากที่พระครูสุภาจารวัฒน์ได้จบการศึกษาภาคบังคับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้ว ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณร และเมื่อสอบนักธรรมชั้นตรีได้แล้วจึงลาสิกขาไปช่วยพี่ชายที่สาวทำนา ซึ่งอยู่ภายในบ้านท่าลาดเช่นกัน (เนื่องจากบิดา และมารดาเสียชีวิตตั้งแต่ท่านยังเด็ก) การทำนาเป็นอาชีพที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับเด็กชนบท หลังจากช่วยพี่ชายทำนาอยู่ ๕ ปี ท่านจึงตัดสินใจอุปสมบทเมื่ออายุ ๒๑ ปี (ปี พ.ศ. ๒๕๐๔) โดยมีเจ้าอธิการสิงห์ อริยธมฺโม เป็นพระอุปัชฌาย์ พอถึงพรรษาที่สาม เพื่อนสหธรรมิกที่วัดบ้านท่าลาด ได้ชักชวนจาริกไปอยู่ทางภาคเหนือ และตกลงที่จะจำพรรษาที่วัดบ้านบึงนางาน อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เนื่องจากมีญาติพี่น้องชาวบ้านท่าลาด ได้พากันย้ายถิ่นไปทำกินอยู่ที่นั่นหลายครอบครัว และที่นี้เองที่พระสีกาได้ฝึกเป็นพระนักเทศน์เสียง ๖ กษัตริย์ และได้รับการคัดเลือกให้เทศน์เสียงเป็น นางมัทรี ในเรื่อง พระเวสสันดรชาดก อยู่จนถึงสิ้นพรรษาก็ยังคงรับงานเทศน์ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในอำเภอวิเชียรบุรีอยู่ต่อไป

เมื่อกลับวัดบ้านท่าลาดในช่วงงานบุญเดือนสี่ของปีต่อมา เมื่อชาวบ้านได้ยินกิตติศัพท์ในเสียงเทศน์ที่ไพเราะ จึงนิมนต์ให้ไปเทศน์แหล่ง เทศน์ปุจฉา หรือเทศน์อบรมธรรมะตามวัดต่าง ๆ ทำให้เป็นที่ประทับใจแก่ชาวบ้านเป็นอันมาก ในเวลาต่อมา เพื่อนสหธรรมิกได้ชักชวนไปจำพรรษาที่วัดหัวเวียง อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ก่อนที่จะจาริกไปตามสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาต่าง ๆ ในจังหวัดนครพนม สกลนคร หนองคาย ผ่านไปยังเพชรบูรณ์ และได้จำพรรษาที่ห้า ที่วัดเขตนมกล อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร

จากความพยายามศึกษาธรรมะและสั่งสมประสบการณ์เพิ่มเติมมากขึ้น ได้สังเกตการณ์ทำงานของกลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ เห็นความคล่องตัวในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ถึงกิจกรรมที่ทำอยู่ ตลอดจนการได้เห็นการพัฒนาบ้านเมืองที่มีการจัดตั้งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ ที่เป็นระเบียบเรียบร้อย และมีความเจริญทางวัตถุมากกว่าหมู่บ้านเดิม จึงเกิดความคิดและมีความต้องการที่จะพัฒนาตามแบบอย่างที่ได้พบมาที่บ้านเกิดของตัวเองซึ่งมีความล้าหลังอยู่มาก ตัดสินใจบอกลาญาติโยม

ที่เคารพนับถือ เดินทางกลับวัดบ้านท่าลาดอีกครั้งหนึ่ง ด้วยความมุ่งหวังที่จะทำงานตามที่ ตั้งใจไว้ล่วงหน้า

๓.๑.๒ พระนักเทศน์นักพัฒนา สร้างศรัทธาแก่ประชาชน

โดยสภาพแวดล้อมวัดบ้านท่าลาด ในช่วงที่กลับมาอยู่ใหม่ ๆ จะมีเพียงพระสงฆ์ที่ บวชใหม่ ไม่มีพระผู้ใหญ่คอยดูแลอบรมสั่งสอนหลักธรรม กุฎีและศาลาการเปรียญก็ชำรุด ทรุดโทรมเป็นอย่างมาก ประกอบกับชาวบ้านในหมู่บ้านขาดที่พึ่งทางใจ ไม่มีพระอบรมสั่ง สอนให้เข้าใจในหลักธรรมะ เพื่อนำไปปฏิบัติในการครองชีวิตให้เป็นบุญกุศลแท้จริง และ ภายในหมู่บ้านก็มีสภาพที่ขาดการวางผังที่เป็นระเบียบ มีถนนคับแคบ ทำให้การสัญจรไปมา ลำบาก จากจุดนี้เองที่ทำให้เกิดแรงบันดาลใจให้หวนกลับภูมิลำเนาเดิม ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ริเริ่มงานพัฒนาตามที่ตั้งใจไว้ ทั้งในทางโลกและทางธรรม ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะ นำไปสู่การยอมรับของคนในชุมชน จนทำให้เกิดความเชื่อถือศรัทธาจากชาวบ้านและเข้ามา มี ส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับท่านอย่างพร้อมเพรียง

ในทางธรรมะ พระครูสุภาจารวัฒน์ได้รับการศึกษาฝ่ายปริยัติ สอบไล่ได้นักธรรม ชั้นเอกภายในเวลา ๒ ปี หลังจากนั้นจึงรับหน้าที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ประจำ สำนักศาสนศึกษาวัดบ้านนาโส นอกจากนี้ยังเป็นพระธรรมทูตฝ่ายธุรการประจำท้องถิ่น ได้ ทำการอบรมครู นักเรียนในโรงเรียนประจำหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตตำบลนาโส และรักษาการ แทนตำแหน่งเจ้าอาวาสและได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านท่าลาดในปีต่อมา ได้รับการ แต่งตั้งเป็นพระธรรมทูตฝ่ายปฏิบัติภารกิจสายที่ ๖ ประจำอำเภอภูซุ่ม ท่านได้เผยแผร์ หลักธรรมะแก่ประชาชน และเป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาประจำวัดบ้านนาโส ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ พร้อมดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลนาโสอีกด้วย

ในปีพ.ศ. ๒๕๑๘ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ ประจำตำบลนาโส ได้เข้า อบรมพระสังฆาธิการหลายครั้ง และสอบข้อเขียนในคราวอบรมเสริมความรู้พระสังฆาธิการ ที่วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ผลปรากฏว่าผ่านการทดสอบในครั้งนั้น จนได้รับ แต่งตั้งเป็นเจ้าอธิการสีหา สุภาจาโร และในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้รับพระราชทานแต่งตั้ง สมณศักดิ์ เป็นพระครูสุภาจารวัฒน์ ในฐานะที่เป็นผู้นำทางคณะสงฆ์ในระดับตำบล ด้วย การให้พระสงฆ์ที่อยู่ในความดูแล ปฏิบัติศาสนกิจตามพระธรรมวินัยอย่างต่อเนื่องมาโดย ตลอด

ต่อมาได้เป็นประธานดำเนินการก่อสร้างศาลาการเปรียญและอุโบสถที่อยู่ใน บริเวณวัดบ้านท่าลาด เพื่อใช้ประโยชน์ในการประกอบศาสนกิจให้สะดวกยิ่งขึ้น ปัจจุบัน ท่านมีอายุ ๖๖ ปี ๕๑ พรรษา

ขณะเดียวกันก็ได้ดำเนินการปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาชุมชน ควบคู่กันมาอย่างต่อเนื่องตามความคิดและเห็นแนวทางตั้งแต่คราวไปจำพรรษาอยู่ทางภาคเหนือ และได้ไปดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านตัวอย่าง ที่บ้านดงบัง อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี (ขณะนั้น) เริ่มต้นด้วยการพัฒนาหมู่บ้านท่าลาด โดยการปรับพื้นที่ถนน ตรอก ซอย ภายในหมู่บ้านให้กว้างขึ้นในบางครั้งต้องรื้อบ้านออก ย้ายไปปลูกบ้านใหม่ในที่ใหม่ เพื่อจะได้แนวถนนที่ตรงและเป็นระเบียบ สะดวกในการสัญจรไปมาได้ดียิ่งขึ้น ดำเนินการพัฒนาพื้นที่ภายในบริเวณวัดให้ร่มรื่นและน่าอยู่ขึ้นด้วยการปลูกไม้ดอกไม้ผล และได้ขยายพื้นที่วัดทางทิศตะวันออกและทิศใต้เพิ่มขึ้น โดยสร้างกำแพงรอบวัดร่วมกับชาวบ้าน เลือกลำไยและร่วมกันขุดบ่อน้ำดื่มไว้ในบริเวณวัดและรอบหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้มีน้ำกินน้ำใช้เพียงพอ และต่อมาได้ขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลกระจายอยู่ในหมู่บ้านจนเพียงพอกับความต้องการของชาวบ้าน

๓.๒ แนวคิดและหลักการการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจารย์วัฒน์

การทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ พระครูสุภาจารย์วัฒน์ได้นำพระภิกษุและชาวบ้านท่าลาด ร่วมลงมือหาวัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อก่อสร้างสะพานไม้ข้ามลำห้วยโพงที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ยาว ๒๓ เมตร กว้าง ๖ เมตร โดยมีได้ใช้งบประมาณของรัฐแต่อย่างใด

ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เส้นทางจากบ้านท่าลาดจึงถูกตัดขึ้น ให้เชื่อมโยงไปยังบ้านโสกชุมปูน ระยะทางยาว ๑.๕ กิโลเมตร กว้าง ๘ เมตร โดยมีได้ใช้งบประมาณของรัฐแต่อย่างใด ต่อมาได้พัฒนาถนนเชื่อมไปยังบ้านนาโส้ บ้านหนองคู และไปบรรจบกับทางหลวงแผ่นดินสาย ยโสธร-กุฉินท-เลิงนกทา ซึ่งเป็นถนนลูกรังในขณะนั้น ตรงกิโลเมตรที่ ๓๐ ที่บ้านโคกยาว ตำบลทรายมูล อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร ระยะทางยาว ๑๑ กิโลเมตร กว้าง ๘ เมตร เป็นถนนคันดินขร่งแปรสภาพมาจากทางเกวียนเป็นทางรถยนต์ด้วยแรงศรัทธาของโยมที่มีที่ดินอยู่ริมรายทาง ร่วมบริจาคที่ดินและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยมีได้ใช้งบประมาณของรัฐแต่อย่างใด

ปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๘ พระครูสุภาจารย์วัฒน์ได้เป็นที่ปรึกษาจัดหาทุนทรัพย์ในการสร้างโรงเรียนประชาบาลที่บ้านโสกชุมปูน มีชาวบ้านโสกชุมปูนและบ้านท่าลาด ร่วมกับนักศึกษาจากชุมชนนักศึกษาอีสานเพื่อการพัฒนาสังกัดสโมสรมหาวิทยาลัยขอนแก่น สร้างเป็นอาคารเรียนชั้นเดียว ๑ หลัง จำนวน ๔ ห้องเรียน แทนอาคารหลังเก่าที่ชำรุดทรุดโทรมมาก ขนาดความกว้างของอาคาร ๘.๕๐ เมตร ยาว ๓๖ เมตร เป็นอาคารไม้ทั้งหลัง มุงหลังคาด้วยสังกะสี ยกพื้นสูง เพื่อกองกักน้ำไว้เป็นฐานราก การสร้างอาคารเรียนหลังใหม่กลับพบแต่อุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะเรื่องความ

มั่นคงของชาติ เพราะพื้นที่ในถิ่นนี้ถูกทางราชการกำหนดให้เป็นเขต พื้นที่สีชมพู มีความเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหรือพคท.ในยุคนั้น ในฐานะที่ท่านเป็นเจ้าของคณะตำบลใหม่ ๆ จึงพร้อมด้วยคณะครู อาจารย์ และผู้นำชุมชน ได้เข้าชี้แจงกับทางอำเภอถึงความจำเป็นต่อการสร้างอาคารเรียนดังกล่าว ซึ่งท่านได้ให้คำรับรองกับนายอำเภอว่าหากเกิดผลไปในทางที่เสียหายต่อบ้านเมืองจะรับประกันด้วยชีวิตของตนเอง ในที่สุดก็ได้รับอนุญาตให้ก่อสร้างจนแล้วเสร็จตามเป้าหมาย นอกจากนี้ได้นำชาวบ้านร่วมกันตัดถนนจากบ้านท่าลาดไปถึงสะพานลำห้วยโพง เพื่อใช้เป็นเส้นทางติดต่อกับบ้านกุดหิน ระยะทางยาว ๑ กิโลเมตร กว้าง ๘ เมตร โดยมีได้ใช้งบประมาณของรัฐแต่อย่างใด

พระครูสุภาภรณ์บอกว่า “ การสร้างถนนก็มีอุปสรรคเหมือนกัน เกี่ยวกับชาวบ้านที่ ยังไม่เห็นประโยชน์ของถนน ประโยชน์ของส่วนรวม จึงไม่ค่อยเห็นด้วยกับการบริจาคที่ดิน แต่เมื่อได้ทำความเข้าใจแล้วจึงโอนอ่อนผ่อนตาม ” ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ มีนโยบายของรัฐบาลในการสร้างถนนลูกรังโดยจ้างแรงงานในท้องถิ่น ที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า ถนนคึกฤทธิ์ ท่านบอกอีกว่า “ไปเห็นตัวอย่างการพัฒนาบ้านเมืองจากที่อื่น มาบอกกับชาวบ้านให้เกิดพลังในการร่วมกันพัฒนา และตอนนั้นท่านยังพอมีเงินเก็บอยู่บ้าง ก็ให้ชาวบ้านยืมไปใช้ก่อนค่อยใช้คืน ในช่วงแรก ๆ การจัดหาช่วยเหลือชาวบ้าน เพื่อนำมาใช้จ่ายในการจัดระบบต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านที่นอกเหนือไปจากการทำถนนแล้ว คือ การจัดสร้างห้องน้ำห้องส้วม การปั้นโอ่งเก็บน้ำฝน จัดทำบริเวณบ้านให้ถูกสุขลักษณะ ในที่สุดหมู่บ้านท่าลาดก็ได้รับคัดเลือกจากอำเภออุดรฯส่งหมู่บ้านเข้าประกวดหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างในระดับจังหวัดยศธร”

๓.๒.๑ จุดเปลี่ยนการพัฒนาทางวัตถุ สุวิถีชีวิตที่พึงพาธรรมชาติ

ยารักษาโรค ยังคงเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ยังขาดแคลนอยู่มากในสังคมชนบท ประกอบกับสถานีอนามัยและโรงพยาบาลของรัฐ และบุคลากรที่จะให้บริการทางด้านสาธารณสุขยังขาดแคลนอยู่มาก ช่วงปลายของแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ ๔ (๒๕๒๐-๒๕๒๔) และช่วงต้นของแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ ๕ (๒๕๒๕-๒๕๒๙) เป็นช่วงที่รัฐบาลสมัยนั้นได้ประกาศแนวนโยบายในการพัฒนาระบบสาธารณสุขแผนใหม่ ที่เน้นให้ประชาชนพึ่งตนเองตามหลักการสาธารณสุขมูลฐาน ดังนั้นนโยบายฉบับนี้จึงถูกขานรับจากหน่วยงานของรัฐในระดับพื้นที่ ได้ลงสู่ชาวบ้านในชนบทห่างไกล ริเริ่มที่จะให้ความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตและการใช้ยารักษาโรคต่าง ๆ รวมถึงการฟื้นฟูที่ จะนำเอาพรรณพืชสมุนไพร มาใช้กับชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่พระครูสุภาจารวัฒน์ได้ดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านตามแบบอย่างการพัฒนาของรัฐอยู่นั้น โครงการเผยแพร่สาธารณสุขมูลฐานสังกัดโรงพยาบาลอำเภอภูซำ ซึ่งมีคุณชุจิรา มิตราวังศ์ ตำแหน่งพยาบาลวิชาชีพ เป็นผู้ประสานงานโครงการ (ปัจจุบันเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจังหวัดยโสธร) พร้อมกับเจ้าหน้าที่จากโครงการสมุนไพรมุ่งเพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน จากกรุงเทพมหานคร ได้เข้ามาติดต่อและสนทนากับท่าน ถึงหลักการและความต้องการที่จะนำระบบสาธารณสุขมูลฐานลงสู่ชาวบ้าน โดยเน้นที่การใช้ยารักษาโรคต่าง ๆ จึงเห็นพ้องต้องกัน เพราะว่าตัวท่านเองก็เคยศึกษาในเรื่องยาสมุนไพรมานานเป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้ว จึงได้จัดตั้งกองทุนยาขึ้นในหมู่บ้าน ใช้สื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการฉายสไลด์ ภาพโปสเตอร์ และการจัดฉายภาพยนตร์ รมรงค์ให้ชาวบ้านได้รับรู้ถึงอันตรายที่เกิดจากการใช้ยาแก้ปวด ยาชุด ยาซอง และเครื่องดื่มน้ำร้อนกำลังต่าง ๆ ให้หันมาใช้ยาแผนปัจจุบันที่ผลิตโดยองค์กรเภสัชกรรม กระทรวงสาธารณสุข ให้หันกลับมาใช้ยาที่ทำจากพรรณพืชสมุนไพรมืออยู่ตามป่าไม้ในธรรมชาติ ตลอดจนรณรงค์ให้ชาวบ้านรู้จักการใช้ห้องน้ำห้องส้วมที่ถูกสุขลักษณะ และให้ความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตและสุขภาพของตนเองและครอบครัว อีกทั้งการนำสินค้าที่จำเป็นต่อการบริโภคในชีวิตประจำวันมาจำหน่ายในร้านค้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านในราคาที่เป็นธรรม โดยท่านเป็นผู้ประสานงานและแสวงหาหมอยากลางบ้าน และสอบถามตามหมู่บ้านต่าง ๆ ว่ายังมีการใช้ยาสมุนไพรมืออยู่หรือไม่ ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้ที่ยังเห็นความสำคัญต่อการใช้ยาสมุนไพรร่วมกับเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลภูซำ และเจ้าหน้าที่จากโครงการสมุนไพรมุ่งเพื่อการพึ่งตนเองหลายต่อหลายครั้ง

ก่อนหน้าที่จะมีระบบสาธารณสุขต่าง ๆ เข้ามาในพื้นที่ พระครูสุภาจารวัฒน์ท่านได้เล่าให้ฟังถึงสภาพชีวิตของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพว่า “ เมื่อก่อนบ้านเราถ้าจะถามถึงโรงพยาบาลหรือสถานอนามัยแล้ว ไม่ต้องพูดให้เสียความรู้สึกหรือถ้าจะไปต้องเดินทางไปที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดอุบลราชธานี หรือไม่ก็ที่โคราช ถ้าคิดจะเอาไปส่งโรงพยาบาล เวลาเจ็บหนักต้องเอาชีวิตไปทิ้งกลางทางกันเสียเปล่า ๆ เมื่อเป็นดังนี้โรงพยาบาลของชาวบ้านคือ ป่า เวลาเจ็บป่วยนิด ๆ หน่อย ๆ อย่างเป็นไข้ เป็นไอ เป็นหวัด ก็วิ่งเข้าป่า ไปหารากไม้ ผลไม้ กาฝาก เปลือกไม้ กระพี้ไม้ แก่นไม้ อะไรต่าง ๆ ที่ได้มาจากป่าไม้มาเป็นยารักษาบรรเทา แต่ถ้ามีอาการหนักที่เป็นโรคนิคร้ายแรงก็ต้องพึ่ง หมอยากลางบ้าน ซึ่งมีหน้าที่รักษาชาวบ้านด้วยตัวยาสุมุนไพรมุ่งเพื่อการพึ่งตนเอง ต้องเข้าตรวจดูอาการคนไข้ก่อน และวินิจฉัยออกมาว่าเป็นโรคอะไร เมื่อรู้สาเหตุแล้วจะจัดตำรับยาสมุนไพรมุ่งเพื่อการพึ่งตนเองตามชนิดของโรคนั้น แล้วนำไปต้มหรือฝนยาโดยการนำเอาตัวยามาชูดกับหิน

และละลายกับน้ำ ให้คนป่วยกิน และเฝ้าดูอาการอย่างใกล้ชิด ด้วยการถามถึงสารทุกข์ การทำมาหากิน การทำไร่นามีผลเป็นอย่างไร แสดงความเป็นกันเองอย่างพื่ออย่างนึ่ง เพื่อเป็นการเสริมจิตใจของคนป่วยให้คลายความวิตกกังวล สร้างอารมณ์ร่วมเพื่อผ่อนคลายความวิตกกังวล สร้างอารมณ์ร่วมเพื่อผ่อนคลายอาการทางร่างกาย ซึ่งเป็นหลักจิตบำบัดขั้นพื้นฐานที่หมอกกลางบ้านทุกคนจะต้องใช้กับคนป่วย ไม่มีการแสดงอาการรังเกียจหรือมีเสียงกร่นคำต่อผู้ป่วยด้วยประการใด ๆ ถ้าตัวยาชนิดไหนไม่มีตามตำรับ ก็ต้องไปหาหาไว้ให้ครบถ้วนอยู่ตลอดเวลา บางทีถึงฤดูทำนาก็ไม่ค่อยจะได้ทำ เพราะต้องออกไปรักษาคนป่วยอย่างผู้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของความเป็นหมอกกลางบ้านได้อย่างแท้จริง

การรักษาในสมัยก่อน นอกจากจะมีหมอยากกลางบ้านแล้ว ก็ยังมี หมอน้ำมัน ทำหน้าที่รักษาอาการทางกล้ามเนื้อหรือกระดูกหัก มีบาดแผลเนื่องจากของมีคมหรืออาการฟกช้ำตามร่างกาย โดยสกัดเอาน้ำมันงา น้ำมันมะพร้าว ผสมกับยาสมุนไพรตัวอื่น นำมาทาบริเวณที่รับบาดเจ็บ เพื่อให้ไขมันซึมเข้าไปหล่อลื่น หรือจะทำเฝือกที่ทำจากไม้ๆ ใฝ่เหลาเป็นริ้วเล็ก ๆ ร้อยมัดครอบส่วนที่กระดูกหัก เพื่อป้องกันการกระทบกระเทือนของกระดูกและกล้ามเนื้อให้กลับเข้าที่เดิม บางคนก็มีตัวยาสวมเข้าไปในน้ำมัน เพื่อช่วยในการสมานแผลอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมี หมอนวด จะมีวิธีการรักษาคนที่ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อและเส้นเอ็น บีบหรือนวดให้คลายจากอาการเกร็ง ตึง หรือพลิกแพลงให้หายเป็นปกติ หรือ หมอน้ำมันต์ จะทำน้ำมันต์จากน้ำสะอาด แล้วเสกมนต์เป่าลงไป น้ำ เอาไว้ให้คนไปต้ม อาบ หรือรดน้ำมันต์ให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้นั้น ส่วนหมอมนต์ จะท่อง มนต์ ซึ่งขึ้นต้นด้วยคำว่า อม แล้วใช้ลมเป่ารักษาอาการคนที่ถูกไฟลวก หรือปวดหัว ตัวร้อน ถูกตะขापัก หรือุงักัด เป็นบาดแผล หรือเวลาเด็กไม่สบาย หมอมนต์ก็จะเป่าให้ สำหรับ หมอธรรม จะท่อง คาถา ซึ่งเป็นการท่องภาษาบาลี รักษาคนที่มีอาการทางร่างกายหรือจิตใจที่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่ามีอาการ ผีเข้า ซึ่งเป็นความเชื่อที่ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังนั้นจะมีหมอธรรมมาขับผีออกจากร่างกายคน ด้วยการท่องคาถาที่มีความยาวมาก จากการถ่ายทอดภูมิปัญญาสืบต่อมารุ่นแล้วรุ่นเล่า เพื่อที่จะได้เป็นหมอรักษาโรคด้วยตำรับยาที่เหมือนหรือแตกต่างกันไปบ้างแล้ว แต่ว่าหมอยานั้นจะได้รับการถ่ายทอดมาอย่างไร บางคนก็เลือกเป็นหมอยากกลางบ้าน หมอน้ำมัน หมอมนต์ หมอธรรม หมอน้ำมันต์ หมอนวด เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง และบางคนก็เลือกเป็นหมอมากกว่าหนึ่งอย่างก็มี

พระครูสุภาจารวัฒน์เล่าให้ว่า ช่วงนั้นชาวบ้านไม่มีที่พึ่ง แม้แต่หมอยากกลางบ้านเองก็หวงวิชา หรือปัจจุบันก็หวงวิชากันมาก ท่านเล่าอีกว่า มีช่วงหนึ่งที่หมอยากกลางบ้าน มี

เหตุต้องทิ้งตำรับยา หรือเผาไฟทิ้ง เป็นตำรับยาที่บันทึกไว้ในใบลาน ใบข่อย ถูกเก็บนำเอาไปฝัง เพราะกลัวถูกจับ ถูกหาว่าเป็นหมอเถื่อน ห้ามมิให้รักษาคน เพราะว่านโยบายของรัฐสมัยนั้น ส่งเสริมให้มีการรักษาตามแบบอย่างที่รับการศึกษาวิชาแพทย์จากประเทศตะวันตก แม้ในช่วงแรกจะให้ใช้ควบคู่กันกับแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ช่วงหลังถูกห้ามเด็ดขาด จึงทำให้ด้วยาสมุนไพรต่าง ๆ สูญหายไป และชาวบ้านก็ไม่กล้านำมาใช้อีก ตัวท่านเองก็ได้รับการถ่ายทอดมาจากหมอากลางบ้าน ก็พอรู้ยู่ว่ามีด้วยาชนิดไหนบ้าง หรือบางครั้งมีคนมาขอใช้น้ำมนต์อย่างนี้ก็ทำให้ บางคราวก็ซื้อยาแผนปัจจุบันมาเก็บไว้

ท่านบอกถึงความจำเป็นที่จะต้องใช้ยาเป็นที่พึ่งให้กับชาวบ้านว่า เมื่อมาขอยาไปกินไปรักษาก็จัดเตรียมไว้ให้ เช่น ยาอดิโอะ ยาแก้ปวด แก้ไข้ ยาเลือด ยาลม เป็นต้น เพราะช่วงนั้นด้วยาบางอย่างยังไม่ประกาศว่าเป็นยาอันตราย จากการพูดคุย พบปะกับชาวบ้าน ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในแถบอำเภอกุศุมและพื้นที่ใกล้เคียง พบว่ายังคงมีการใช้ยาสมุนไพรรอยู่ประปราย หรือใช้บ้าง ไม่ใช้บ้าง ไม่ค่อยให้ความสำคัญ และด้วยาที่ใช้ก็เป็นด้วยาเดี่ยว ๆ ใช้ได้อย่างง่าย ๆ เช่น ว่านหางจระเข้ใช้ในการสมานแผล ใบฟ้าทะลายโจรใช้อมแก้ไอ หรือใช้สมุนไพรรในการประกอบอาหาร เป็นต้น เพราะเมื่อยาแผนปัจจุบันเข้ามาจึงหันมาใช้กันมาก เห็นว่าสะดวกต่อการใช้และเห็นผลได้รวดเร็วกว่าการใช้ยาสมุนไพรร ท่านตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการเข้ามาติดต่อขององค์กรภายนอก ที่ต้องการศึกษาด้วยาสมุนไพรรของชาวบ้าน แทนจะไม่รู้ด้วยาอะไรเลย แต่เหตุที่มีปรากฏการณ์ที่เกิดจากการอนุญาตให้ชาวบ้าน ใช้วิธีการรักษาตามแบบอย่างของชาวบ้านเอง เช่น การให้ชาวบ้านไปร่ผีฟ้าในโรงพยาบาล แล้วคนป่วยกลับมีอาการดีขึ้น หรือบางคนก็เอาน้ำมนต์ไปทาให้กับคนที่กระตุกหักในโรงพยาบาล เอรากไม้ที่เป็นด้วยาสมุนไพรรไปละลายน้ำให้กิน หรือเอาฝ้ายผูกแขนไปผูกให้กับคนป่วยที่นอนพักรักษาตัว อย่างนี้เป็นต้น จนสามารถที่จะรวบรวมหมอยากลางบ้านและผู้สนใจหรือพอรู้ด้วยาอยู่บ้าง ทั้งที่เป็นข้าราชการ ครู อาจารย์ต่าง ๆ ที่มีความต้องการจะศึกษาการใช้ยาสมุนไพรร มาปรึกษาหารือร่วมกัน จนมีข้อตกลงเกิดเป็นองค์กรขึ้น

๓.๒.๒ หมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรร

๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ “ชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจ อำเภอกุศุม” ได้ถูกจัดตั้งขึ้น มีการบริหารจัดการงานในรูปคณะกรรมการ มีวาระการทำงาน ๒ ปี

พระครูสุภาจรรวัฒน์เล่าถึงที่มาของชมรมว่า ที่แรกก็มีคนมาเสนอชื่อเป็นชมรมหมอยา เป็นชมรมสมุนไพรร เป็นอะไรต่อหลายชื่อ จากการพิจารณาร่วมกันซึ่งดูจากการที่สมาชิกที่มาเข้าร่วม มีหลายสาขาอาชีพ ทั้งที่เป็นหมอแผนปัจจุบัน หมอยากลางบ้าน ตลอดจนข้าราชการ และชาวบ้านทั่วไปที่มีความสนใจ จึงสรุปรวมเรียกเป็นทั้งหมอยาและ

ผู้สนใจสมุนไพรเข้าเป็นชื่อเดียวกัน ถ้าต้องการเป็นสมาชิกของชมรมหมอยาพื้นบ้าน ต้องเสียค่าสมัคร ๑๐ บาทต่อหนึ่งคน เพราะต้องการให้ทุกคนที่เป็นสมาชิกสมัครใจมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อรณรงค์และเผยแพร่ความรู้ด้านสมุนไพรแก่สมาชิกและผู้สนใจทั่วไปให้มีจิตสำนึกในการนำยาสมุนไพรมาใช้ในการรักษาในขั้นพื้นฐานให้มากขึ้น ช่วยในการประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อยาแผนปัจจุบันมาใช้โดยไม่จำเป็น และให้หมอยาพื้นบ้านมีความตระหนักต่อหน้าที่ในการรักษาด้วยการใช้ยาสมุนไพร และนำความรู้มาเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด อีกทั้งเป็นกิจกรรมร่วมกันระหว่างสมาชิกและผู้สนใจสมุนไพรทั่วไป ให้รู้จักการทำงานร่วมกันได้อย่างแท้จริง ในช่วงปีแรก ๆ คนที่เข้าเป็นกรรมการบริหารของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร มีเฉพาะข้าราชการครู อาจารย์เป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีการประชุมกัน กรรมการบริหารว่าอย่างไร ก็ว่าตามกันไปหมด ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกก็ไม่แสดงความคิดเห็น คล้ายกับว่าประชุมกันไม่เสร็จ แต่พอถึงเวลาทำงาน ชาวบ้านก็มากันอย่างพร้อมเพียง สำหรับท่านทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร มีเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลกุดชุม กับเจ้าหน้าที่จากโครงการสมุนไพรที่ประจำอยู่ในพื้นที่ เป็นผู้ช่วยประสานงานในการติดต่อระหว่างสมาชิกอำนวยความสะดวกในการจัดหาพาหนะต่าง ๆ เท่าที่จำเป็น และช่วยในการติดต่อประสานงานตลอดจนรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากองค์กรภายนอกอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งในช่วงนั้นไม่มีงบประมาณในการสนับสนุนชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรอยู่เลย คนทำงานจะเอาร่างกายและจิตใจเป็นที่ตั้ง ด้วยความรักและความรับผิดชอบที่จะทำงานอย่างสมัครใจ พอมาช่วงหลังมีงบประมาณช่วยเหลือจากโครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง และจากการจำหน่ายยาสมุนไพรของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรเอง

หลังจากที่พระครูสุภาจารวัฒน์ได้ไปดูงานตามที่ได้ต่าง ๆ เช่น ที่เขาคินซอน จังหวัดจันทบุรี และที่จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อกลับมา เกิดความคิดว่า การกำหนดงานต่าง ๆ เป็นต้นว่า บางเวลาที่เป็นช่วงฤดูปักดำ หรือช่วงเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งบางครั้งทางชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรที่กำหนดกิจกรรมขึ้นเก็บยาบนภู ไม่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร ท่านจึงเสนอต่อที่ประชุมว่า น่าจะให้ชาวบ้านมีส่วนกำหนดอะไรได้บ้างในองค์กร ให้เขาเป็นตัวของตัวเองบ้าง จึงได้มีข้อตกลงจากสมาชิกให้เข้าร่วมเป็นกรรมการบริหารของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรด้วย และกิจกรรมของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรที่ทำร่วมกันก็คือ ให้หมอยากลางบ้านมาให้ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรแก่สมาชิก

และผู้สนใจทั่วไป และออกกิจกรรมเผยแพร่ความรู้และสาธิตเรื่องยาสมุนไพรแก่ชาวบ้าน ตามหมู่บ้านเป้าหมายต่าง ๆ ตลอดจนมีกิจกรรมร่วมกันในการเก็บตัวยาสมุนไพร

พระครูสุภาจรรย์วัฒน์ได้เล่ารายละเอียดถึงการทำกิจกรรมให้ฟังว่า หลังจากมีชมรม หมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรแล้ว ก็จัดหาสถานที่ปลูกเป็นสวนสมุนไพรที่เป็นสวน ของส่วนกลาง ให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการนำกล้าไม้ที่เป็นสมุนไพรชนิดต่าง ๆ มา ปลูก สวนแรกปลูกไว้บริเวณด้านหน้าวัดป่าประชาชุมพล ต่อมาเมื่อมีการสร้างโรงพยาบาล กุดชุมแล้วเสร็จ จึงย้ายมาปลูกภายในบริเวณโรงพยาบาลกุดชุม ในปีแรก สมาชิกชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร ต้องเดินหรือปั่นจักรยานมาช่วยกันปลูกต้นสมุนไพรและนำ ปุ๋ยคอกมาใส่ด้วย พอมาปีที่สองสร้างเตาอบ จัดหน้าที่ให้หมอยากลางบ้านนำตัวยามาป้อน เตาอบ ช่วยแบ่งงานกันดูแล เมื่อมีคนมาใช้บริการก็ให้จ่ายเงินค่าบำรุงเตาอบด้วย เพื่อเป็น ค่าใช้จ่ายจำเป็นภายในชมรม ให้สมาชิกที่อยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ นำต้นสมุนไพรไปปลูกไว้ใน สวนที่จัดไว้เป็นสวนของส่วนกลาง คือ บ้านนาโสทำสวนสมุนไพรที่บริเวณหน้าสถานี ออมัย บ้านโสกชุมพลทำสวนสมุนไพรที่บริเวณวัดบ้านโสกชุมพล ภายหลังย้ายเข้าไปปลูก ตามบ้านของสมาชิกเพื่อง่ายต่อการดูแลรักษา และบ้านท่าลาดท่านได้นำคณะสงฆ์และ ชาวบ้านจัดสร้างเรือนเพาะชำขึ้น นำต้นสมุนไพรมาปลูกไว้ในบริเวณวัด แบ่งหน้าที่และ ช่วยกันดูแลรักษา คือ กลุ่มแม่บ้านจะดูแลรดน้ำ จนปัจจุบันสวนสมุนไพรที่ปลูกไว้มี มากมายหลายชนิด ส่วนหนึ่งจึงแบ่งให้ชาวบ้านนำไปปลูกไว้ใช้เองภายในบริเวณบ้านด้วย ส่วนกิจกรรมเผยแพร่ความรู้และสาธิตการปรุงตัวยาตามหมู่บ้านเป้าหมายต่าง ๆ มีหลักเกณฑ์ การเลือกหมู่บ้านเป้าหมายที่ลงสู่การปฏิบัติกิจกรรม โดยต้องผ่านการสำรวจเบื้องต้นก่อนว่า หมู่บ้านที่จะไปใช้ยาแผนสมุนไพรอยู่บ้างหรือเปล่า หรือหากไม่ใช่จะดูว่ามีความสนใจการใช้ยาสมุนไพรหรือเปล่า และที่สำคัญในหมู่บ้านนั้นต้องมีหมอยากลางบ้านอยู่หรือไม่อย่างไร ถ้าในหมู่บ้านไหนมีหมอยากลางบ้านอยู่แล้ว บ้านนั้นจะสะดวกกว่าเพราะชาวบ้านให้ความ ร่วมมือดีและเข้ากับชาวบ้านได้ง่ายกว่า เพราะเขามีความศรัทธาในตัวหมอยาคนนั้นอยู่แล้ว หรือบางบ้านไม่มีแต่มีผู้สนใจ อาจจะเป็นกรรมการหมู่บ้านหรือชาวบ้านทั่วไป แต่ก็เชื่อว่า จะราบรื่นเสมอไป เนื่องจาก หมอยากลางบ้านบางคนก็ไม่ให้ความร่วมมือกับชมรม เพราะยัง เกิดความหวงวิชาอยู่ บางคนก็เข้าร่วมกิจกรรมเพราะต้องการความรู้มารับยา เมื่อรู้แล้วก็ฉวย โอกาสปรุงตัวยาไปขายหาเงินเข้ากระเป๋าตนเอง อ้างตัวว่าเป็นหมอยาไปเลยก็มีบ้าง

ท่านเล่าถึงบรรยากาศในการเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจ สมุนไพรว่า จะเข้าสู่หมู่บ้านตามกำหนดการและประสานงานไว้ล่วงหน้า ใช้เดินทางไปถึง หมู่บ้านในช่วงบ่าย ๓-๔ โมงเย็น พอตกลงกลางคืนหลังชาวบ้านรับประทานอาหารเย็น ก็เชิญ

ชวนชาวบ้านมาที่บริเวณศาลากลางบ้านหรือบริเวณวัด โดยจะก่อกองไฟที่เตรียมพื้นไว้แล้ว ให้มานั่งล้อมวงรอบกองไฟ เมื่อพร้อมแล้วตัวแทนของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรจะเชิญผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชาวบ้านมากล่าวเปิดงาน จากนั้นจะมีการแสดงละครของชมรมที่เตรียมมา นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับการใช้ยาสมุนไพร เช่น มีการแสดงการชกมวย เมื่อชกมวยเสร็จนำน้ำมันสมุนไพรทาตามกล้ามเนื้อแก้เคล็ดขัดยอก หรือแสดงเป็นหมอเถื่อนไปฉีดยาเข้าเส้นให้คนป่วยจนกลายเป็นง่อยเดินไม่ได้ หรือเล่นนิทานให้ฟัง หรือการจ่ายผญา โดยหมอยาผู้อาวุโสร่วมร่ายกลอนโต้ตอบกันเป็นทำนองไพเราะคล้ายได้กลอนสด มีกิจกรรมพ้อนรำวงรอบกองไฟ สร้างกิจกรรมเพื่อเป็นการผูกมิตรกระชับความสัมพันธ์กับชาวบ้านให้เกิดความเป็นกันเองมากที่สุด พอถึงเวลาช่วงเช้าของวันใหม่ ก็จัดแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น ๓-๔ กลุ่ม ๆ ละ ๕-๖ คน หรือมากกว่านั้นตามความมากน้อยของผู้เข้าร่วมกิจกรรมแรกกำหนดให้ออกไปหาต้นไม้และรวบรวมมาแนะนำให้ผู้รู้จักว่าเป็นต้นไม้อะไรเป็นยาสมุนไพรหรือไม่ และบางคนเคยรู้ถึงตัวยาสมุนไพรมาก่อนก็นึกย้อนหลังได้ หรือบางคนลืมนึกไม้ออกก็มาทบทวนความทรงจำกันใหม่ ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน ให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มมาอธิบายบอกชื่อยาสมุนไพรชนิดที่ได้มา และอธิบายสรรพคุณไปพร้อมกับสลับเปลี่ยนกันไปจนครบ พอช่วงบ่ายมีการสาธิตการปรุงยา และกรรมวิธีการผลิตยาลูกกลอนยาเม็ด หรือบางทีทำยาสีฟัน ทำยาสมุนไพร ต้มน้ำปานะ สร้างโรงอบสมุนไพรชั่วคราว และให้หมอยาอธิบายแนะนำโดยเอาตัวอย่างของยาชนิดนั้น มาให้ดูว่าสามารถรักษาโรคอะไรได้บ้าง และจัดเตรียมอุปกรณ์การผลิตยาและเก็บตัวยาจากสวนสมุนไพรที่ปลูกไว้ในสวนสมุนไพรภายในโรงพยาบาลชุมชนมาด้วยและตัวยาที่ปลูกไว้ตามสวนในหมู่บ้านต่าง ๆ มาสมทบกัน เมื่อเสร็จขั้นตอนการผลิตยา ก็แยกตัวยาให้ผู้เข้าร่วมได้นำไปใช้ และกล้าไม้ที่เป็นตัวยาสมุนไพรที่เตรียมมาจากหมอยาพื้นบ้านนำมาแจกจ่ายให้ชาวบ้านไปปลูกไว้ใช้เอง หรือบางหมู่บ้านก็มอบให้คณะกรรมการหมู่บ้านตาม คุ้ม ต่าง ๆ ให้ครบพร้อมแนะนำให้ทำสวนสมุนไพรประจำคุ้มให้ดูแลร่วมกัน หรือถ้ามีสวนสมุนไพรอยู่แล้วก็หามาปลูกเพิ่มเติม

กิจกรรมอย่างหนึ่งที่ชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรได้ปฏิบัติกันอยู่ประจำคือ การกำหนดวันเดินทางขึ้นภูเขาเพื่อค้นหาต้นยาหรือเก็บตัวยาสมุนไพร ซึ่งจะทั้งสองช่วงคือ ช่วงเดือนพฤษภาคมจะเก็บต้นกล้าไม้สมุนไพรมาปลูก และช่วงเดือนธันวาคมเพื่อเก็บตัวยามาปรุงเพื่อจำหน่ายในกองทุนยาต่อไป ภูเขาในแถบอำเภอภูซำ ใต้แก่ ภูถ้ำกลาง ภูสามขา และภูสระดอกบัว ซึ่งมีเขตติดต่อกับจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งก่อนเดินทางต้องมีการตกลงร่วมกันก่อน ในการจัดเตรียมข้าวปลาอาหารสำรองไว้ให้อยู่ได้ในระยะเวลา ๒ วัน

๑ คีน โดยแยกกันออกเป็นกลุ่มย่อย ๒ กลุ่ม ในแต่ละกลุ่มต้องมีคนชำนาญพื้นที่เป็นผู้นำทางไปด้วย

ผลจากการเข้าร่วมกลุ่มทำกิจกรรมกับชาวบ้าน ทำให้เกิดการฟื้นฟูการปลูกและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ยาสมุนไพรเพิ่มขึ้น จากการศึกษาที่เคยบริโภคนยาแผนปัจจุบันได้หันมาใช้ยาสมุนไพรกันอย่างแพร่หลาย และลดปริมาณการใช้ยาชุด ยาซอง หรือยาแก้ปวดต่างๆ อย่างเห็นได้ชัด ท่านบอกว่า ชาวบ้านบางคน เคยฝากเด็กนักเรียนซื้อยาชุดแก้ปวดจากร้านขายยาในตลาด แต่หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมแล้วไม่กล้าฝาก หรือไม่ก็แอบกินไม่ให้คนอื่นเห็น หรือบางคนก็เลิกกินไปเลย ผลที่เห็นได้อีกประการหนึ่ง คือทำให้ชาวบ้านลดละเลิกจากอบายมุข เลิกดื่มสุรา เลิกบุหรี่ได้อย่างเด็ดขาด จนปัจจุบันนี้ สมาชิกของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งกำหนดเป็นพื้นที่เป้าหมายไว้รวม ๑๑ หมู่บ้านด้วยกันในอำเภอภูซำ ประกอบด้วย บ้านท่าลาด บ้านโสกชุมพูน บ้านนาไต่ บ้านกุดแดง บ้านสันติสุข บ้านหนองแคน ตำบลนาไต่ บ้านคำม่วงไข่ บ้านสุขเกษม บ้านดอนหวาย บ้านโนนเปือย ตำบลโนนเปือย บ้านหนองมาลา ตำบลภูซำ นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นๆ ที่ไม่ได้เป็นหมู่บ้านเป้าหมาย จะมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมของชมรมหมอยาพื้นบ้านเพิ่มมากขึ้น รวมถึงคนที่มาจากต่างจังหวัด ทั้งในรูปแบบส่วนตัวหรือเป็นกลุ่มองค์กร คือ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดชัยภูมิ เดิมมีสมาชิกอยู่ประมาณ ๓๐-๔๐ คน ปัจจุบันเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนประมาณ ๒๐๐ คน

พระครูสุภาจารวัฒน์กล่าวว่า มิใช่เฉพาะเราทำอยู่คนเดียวจึงจะสร้างความยอมรับได้ขนาดนี้ แต่มีหลายส่วนหลายฝ่ายมาช่วยกันทำงาน ใช้เวลามากกว่า ๘-๙ ปี ก็เพิ่มได้แค่นี้ เมืองค์กรต่าง ๆ มาดูงานกิจกรรม ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดขอนแก่น ได้มีความพยายามนำกลับไปทำ ก็มีความภูมิใจที่เราสามารถเป็นต้นแบบให้กับเขาได้ เมื่อท่านว่างเว้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ท่านได้ค้นหาหมอยากลางบ้านเพื่อขอความรู้เกี่ยวกับตำรับยาสมุนไพร เพิ่มเติมจากที่เคยศึกษาจากหมอยากลางบ้านภายในหมู่บ้านท่าลาดเอง ท่านได้อธิบายถึงเหตุผลที่จะนำเอาตำรับยาไปใช้ประโยชน์ในการรักษาชาวบ้าน เพราะไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้ให้คนรุ่นหลัง สิ่งที่เป็นประโยชน์กับหมู่บ้าน ชุมชน สังคม ก็จะสูญสิ้นไปอย่างยากที่จะหวนคืนกลับมาได้ ด้วยความที่มีความศรัทธาต่อพระสงฆ์อยู่แล้ว ท่านจึงอาศัยจุดนี้เป็นการสร้างความไว้วางใจ ให้นำไปสู่การได้มาซึ่งตำรับยาสมุนไพร มากกว่า ๕,๐๐๐-๖,๐๐๐ ชนิด และนำสูตรตำรับยามาหาตัวยามาปรุงเป็นตัวอย่างไว้ และแบ่งให้ชาวบ้านไปเก็บไว้มานำเป็นและบอกถึงการสร้างความเชื่อถือและความยอมรับของหมอยาสมุนไพรจากการปฏิบัติจริงในพื้นที่ว่า เราเป็นหมอยากลางบ้าน จะให้เหมือนกับหมอ

แผนปัจจุบันไม่ได้ สิ่งที่จะพิสูจน์ตัวเองได้คือ การรักษาคนป่วยให้หายจากโรคนั้น แทนใบประกอบโรคศิลป์

๓.๒.๓ เกษตรผสมผสาน خانรับด้วยกองทุนพันธุ์ไม้และพัฒนาแหล่งน้ำ

ด้วยความพยายามหาแนวทางแก้ไขปัญหาสาธารณสุขมูลฐาน ของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร อำเภออุดรุม โดยให้ความสำคัญอยู่ที่การอนุรักษ์ฟื้นฟูสมุนไพรมาปลูกและปรุงเป็นตัวยานำมาใช้ได้อย่างแพร่หลายในหมู่สมาชิกและผู้สนใจทั่วไป แต่ในสภาพการณ์ของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรที่ยังคงมีเพียงกิจกรรมที่จำกัดอยู่เฉพาะเรื่อง ยาสมุนไพร เมื่อเป็นเช่นนี้ปัญหาเรื่องปากท้อง จึงถูกหยิบยกขึ้นมาพูดคุยกันพิจารณาเป็นการเร่งด่วนในที่ประชุมใหญ่ จึงได้ข้อสรุปร่วมกันว่าจะระดมทุนแก้ไขปัญหาจากรัฐบาลที่มีนโยบายแก้ไขปัญหาค่าความยากจนของชาวบ้าน ด้วยวิธีการต่าง ๆ ควบไม่ได้ไปอีกต่อไป เพราะปัญหาแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นนั้นเหมือนกับยิ่งทับถมและทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ เพราะฉะนั้นชาวบ้านต้องคิดหาทางพึ่งตนเองให้ได้ก่อน

พระครูสุภาจารวัฒน์เล่าให้ฟังว่า ความเป็นอยู่ของชาวบ้านยังยากจนมาก จากเด็กนักเรียนที่ไปโรงเรียนทุกวัน และจะห่อข้าวเหนียวใส่กระติบข้าวไปกินอาหารมื้อเที่ยงที่โรงเรียนด้วย ท่านเคยเปิดดูในกระติบข้าวมีแต่แตงกวากับห่อแจ่วปลาร้าอย่างละชิ้นที่แม่ของเด็กจัดเตรียมให้ นี่คือนิสัยที่ปรากฏเป็นจริงอยู่ในเวลานี้ จึงเกิดการตั้งคำถามว่าทำไมจึงต้องซื้ออาหารจากตลาด ทำให้ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายที่มีน้อยอยู่แล้ว ทำไมเราไม่ปลูกกินเอง เพราะทุกครั้งที่มาชมรมเข้าร่วมกิจกรรม พอถึงบ้านกลับไม่มีอะไรติดมือไปฝากลูกเมียเลย

จึงเริ่มต้นด้วยการระดมพันธุ์ไม้ยืนต้น ไม้ผลต่าง ๆ ท่านได้ออกทุนส่วนตัวเท่าที่มีอยู่เก็บรวบรวมเพื่อสั่งซื้อพันธุ์มะขามหวาน พันธุ์มะม่วง น้อยหน่า ฝรั่ง มะขม ฯลฯ มาทดลองปลูก แจกจ่ายให้สมาชิกไปปลูกเท่าที่มีอยู่ แต่ยังไม่เพียงพอกับความต้องการ จึงเห็นสมควรที่จะดำเนินการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าพันธุ์ไม้ขึ้น โดยการนำเอาประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้าน คือการจัดประเพณีผ้าป่าสามัคคีนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นศูนย์กลางในการทำงาน โดยเริ่มดำเนินการเมื่อต้นเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๓๒ จัดพิมพ์ซองผ้าป่า ชี้แจงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ตลอดจนผู้รับผิดชอบในการทำงานจัดหาทุน มีเจ้าหน้าที่จากโครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง ช่วยประสานงานกับองค์กรหรือบุคคลในแวดวงต่าง ๆ จากส่วนกลางและเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลอุดรุมร่วมกับชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรจัดเตรียมสถานที่ในการรองรับ โดยมุ่งไปที่การขอบริจาคปัจจัยจากผู้มีจิตศรัทธาร่วมกันเป็นเงินทุนและบริจาคเป็นพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ เพื่อรวบรวมให้ได้มากที่สุด ตาม

กำหนดเวลา ที่จะนำผ้าป่าพันธุ์ไม้มาทอดถวาย ณ วัดบ้านท่าลาด ตำบลนาโถ อำเภอกุดชุม
จังหวัดยโสธร ในวันที่ ๒๓-๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ ซึ่งในวันจัดงานได้เรียนเชิญ
หน่วยงานราชการจังหวัดและอำเภอได้เข้ามาเป็นเกียรติในงานครั้งนี้ด้วย

สำหรับการจัดอภิปรายทางวิชาการ ได้เรียนเชิญนักวิชาการจากส่วนกลาง และผู้มี
ประสบการณ์ในการทำเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ และผู้มีความรู้เรื่อง
สมุนไพรต่าง ๆ มาถ่ายทอดให้ฟังอย่างมากมาย อาทิเช่น ศ.น.พ. ประเวศ วะสี, มหาอัย
สุนทรชัย, ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม และอื่น ๆ มาให้ความกระจ่างถึงบทบาทของชาวบ้านใน
การพึ่งตนเอง พร้อมกับบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนที่เป็นกันเอง มีการจัดพิธีแห่ขบวน
ผ้าป่ารอบหมู่บ้าน และมีขบวนรำฟ้อนเชิงบั้งไฟให้ดูด้วย จนสามารถรวบรวมพันธุ์ไม้ชนิด
ต่าง ๆ ได้มากกว่า ๔,๐๐๐ ต้น สำหรับแจกจ่ายให้สมาชิกและผู้ร่วมงานได้อย่างทั่วถึงและ
ได้รับบริจาคเงินรวมทั้งสิ้น ๒๗๓,๒๐๑.๒๕ บาท เพื่อนำมาเป็นกองทุนทำกิจกรรมต่อไป

พระครูสุภาจารวัฒน์บอกว่า ท่านไม่อยากจะมีปัญหาในเรื่องของเงิน ๆ ทอง ๆ ถ้าจะ
ให้พระสงฆ์ไปรับผิดชอบคนเดียวทั้งหมด เกรงว่าจะเป็นที่ครหาไปในทางที่เสื่อมเสีย เพื่อ
เป็นการป้องกันปัญหาดังกล่าว ทางชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร จึงมีมติ
ร่วมกันให้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง โดยเลือกจากชาวบ้านและข้าราชการในท้องถิ่น
นั้น ที่เป็นสมาชิกของชมรมหมอยาพื้นบ้านทั้งหมด ๑๖ คน และเห็นสมควรให้ท่านเป็น
ประธาน กองทุนพันธุ์ไม้และพัฒนาแหล่งน้ำ มีวาระการทำงานชุดละ ๑ ปี และกำหนดให้
มีการประชุมใหญ่ปีละหนึ่งครั้ง เพื่อพิจารณาร่วมกันในประเด็นการกำหนดให้เงินกู้ยืมแก่
สมาชิก ของชมรมหมอยาพื้นบ้าน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสานให้
คุ้มค่าที่สุด

วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นวันที่เราตั้งกองทุนพันธุ์ไม้และพัฒนาแหล่ง
น้ำขึ้นด้วยความตั้งใจเดิมตามที่คิดกันไว้ว่าจะนำเอาเงินส่วนที่ได้มาจากการทอดผ้าป่าในครั้งนี้
นี้ จัดให้สมาชิกชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรในหมู่บ้านเป้าหมาย ให้กู้ยืมเพื่อ
นำไปใช้หนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เมื่อมาพิจารณาร่วมกันอีกครั้ง ท่านเห็นว่า
ยังไม่ถึงขั้นตอนนั้น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อการใช้ประโยชน์จากเงินทุนที่ได้มา ยัง
ไม่มีที่ท่าว่าจะจบลงง่าย ๆ จึงเปิดอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง บางคนก็เสนอความเห็นว่
น่าจะยืมไปลงทุนค้าขายข้าว หรือให้ไปลงทุนทำไร่ข้าวโพด ไร่ปอ ไร่มัน หรือบางคน
อยากจะให้กู้ยืมไปเป็นทุนหมุนเวียนซื้อขายโค กระบือ อย่างมากมายหลายความคิด แต่ได้
ให้ข้อสังเกตว่า ยังไม่มีความจำเป็น และมีข้อเสนอว่า ก่อนอื่นเราต้องมีผู้มีกินก่อน ให้
พิจารณาว่าขณะนี้เรามีบ่อเลี้ยงปลากันหรือยัง อย่างที่นาไม่มีน้ำขัง น่าจะมีการปรับพื้นที่

ต่ำลงทำคันทาให้กว้างขึ้นเพราะจะได้มีที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นเอาไว้กินกันจะดีหรือเปล่า
พร้อมกับให้เหตุผลว่า ถือเสียว่าเป็นการซื้อที่นาแปลงเดิมที่มีอยู่ ไม่ต้องไปหาเงินซื้อที่นาผืน
ใหม่ แต่ให้นำที่นาแปลงที่มีอยู่แล้วมาปรับสภาพ โดยก่อนอื่นต้องทำให้ท้องอิมเสียก่อน

ด้วยความตกลงกันและเปลี่ยนแปลงระเบียบการให้กู้ยืมเงินกันหลายต่อหลายครั้ง
จึงได้ข้อสรุปที่แน่นอนเป็นระเบียบกองทุนพันธุ์ไม้และพัฒนาแหล่งน้ำ ประจำปี พ.ศ.
๒๕๓๒ กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ตลอดจนระเบียบการกู้ยืมเงินต่าง ๆ เพื่อให้
สมาชิกของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรร อําเภอกุดชุม และชาวบ้านในพื้นที่
เป้าหมายจำนวน ๑๑ หมู่บ้าน สามารถกู้ยืมเงินจากกองทุนพันธุ์ไม้และพัฒนาแหล่งน้ำ ไป
ใช้ประโยชน์ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ และเพื่อให้ความช่วยเหลือสมาชิกของชมรมหมอยา
พื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรรเฉพาะในจังหวัดยโสธร และชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย ๑๑
หมู่บ้านเท่านั้น กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนพันธุ์ไม้และ
พัฒนาแหล่งน้ำ คือ ๑) จะต้องเป็นบุคคลผู้มีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปี บริบูรณ์ขึ้นไป ๒)
จะต้องเป็นบุคคลผู้มีที่ดินเป็นของตนเองและมีพื้นที่ที่เหมาะสมในการปรับสภาพ ๓) จะต้อง
เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตรงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกองทุน และมีหลักเกณฑ์การ
พิจารณาให้ความช่วยเหลือ ซึ่งกำหนดตกลงกันไปอีกว่า บุคคลนั้นต้องมีที่ดินเป็นของตนเอง
เป็นผู้มีความรักในเกษตรผสมผสาน มีความซื่อสัตย์สุจริตและไม่ฝักใฝ่ในอบายมุข เป็นผู้มี
ความขยัน มานะ มีความคิดในการพึ่งตนเอง ตลอดจนเคยศึกษาดูงานด้านการเกษตร
ผสมผสาน และเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ สำหรับการพิจารณาใน
เบื้องต้น กองทุนพันธุ์ไม้และพัฒนาแหล่งน้ำนี้จะให้สิทธิพิเศษสำหรับผู้มีฐานะยากจนก่อน
ซึ่งดูจากฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวนั้นก่อนว่ามีชีวิตความเป็นอยู่ขัดสนจริง

มีการกำหนดเงื่อนไข และจำนวนเงินในการกู้ยืมไว้ ดังนี้ การกู้ยืมไปปรับที่นา
ทางกองทุนจะให้ยืมได้ในวงเงินไม่เกิน ๓,๐๐๐ บาท โดยมีเงื่อนไขกระชับลงไปอีกว่า ต้อง
ปรับให้ได้คันทาที่มีฐานล่างกว้าง ๒ เมตร สูง ๘๐ เซนติเมตร หน้าตัดด้านบนคันทากว้าง
๑.๒๐ เมตร และต้องปลูกต้นไม้บนคันทาเป็นไม้ล้มลุก หรือไม้ผล จำนวน ๑๐ ชนิด และ
ไม้ยืนต้นจำนวน ๑๐ ชนิด เป็นอย่างน้อย และการกู้ยืมเงินไปได้นั้น ต้องผ่านการพิจารณา
ของคณะกรรมการกองทุน โดยจะไปตรวจดูพื้นที่ก่อนว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ ถ้า
เห็นสมควร จึงให้เจ้าของที่นาแปลงนั้น ไปจ้างรถแทรกเตอร์มาปรับที่นา เมื่อทำเสร็จ ก็ดู
อีกว่า ถูกต้องตามเงื่อนไขหรือไม่ เมื่อเห็นว่าถูกต้องกรรมการจะจ่ายให้คนรับจ้าง โดยไม่
จ่ายเงินสดให้กับเจ้าของที่นา

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้สมาชิกกู้ยืมเงินไปปรับปรุงแหล่งน้ำ แยกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้ ประเภทแรก ขุดบ่อบาดาล กู้ยืมได้เป็นเงินจำนวน ๔,๐๐๐ บาท ประเภทที่สอง ขุดสระน้ำขนาดกว้าง ๒๐ เมตร ยาว ๑๐ เมตร ลึก ๑.๕๐ เมตร กู้ยืมได้เป็นเงินจำนวน ๖,๐๐๐ บาท ประเภทที่สาม ทำเหมืองฝาย กู้ยืมได้เป็นเงินจำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท และประเภทที่สี่ ขุดบ่อน้ำตื้น กู้ยืมได้เป็นเงินจำนวน ๓,๐๐๐ บาท สำหรับการกู้ยืมเงินไปซื้อพันธุ์ไม้ให้ยืมได้เป็นเงินจำนวน ๑,๐๐๐ บาท โดยกำหนดเงื่อนไขให้กระจัดลงไปอีก คือ ให้จัดซื้อพันธุ์ไม้พื้นเมืองธรรมชาติ ให้จัดซื้อพันธุ์ไม้ประยุกต์ จากการติดตาม เปลี่ยนยอด การทาบกิ่ง ตอนกิ่ง และให้จัดซื้อพันธุ์ไม้ที่ให้ผลรวดเร็ว เป็นพวกไม้ผลต่าง ๆ โดยทั้งสามส่วนนี้ ให้ปลูกในปีเริ่มแรกอย่างน้อย เป็นไม้ยืนต้น ๑๐ ชนิด และไม้ล้มลุกหรือไม้ผล ๑๐ ชนิด ส่วนการกู้ยืมเงินไปใช้ในโครงการปลูกและขยายพันธุ์พืช โดยมีเงื่อนไขในปีแรก ต้องขยายพันธุ์พืชอย่างน้อย ๕ ชนิด จะจัดให้จากเงินกองทุน เพื่อกู้ยืมเป็นเงินจำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท และการกู้ยืมไปใช้ในโครงการเลี้ยงสัตว์ แบ่งเป็น ๔ ประเภท ดังนี้ ประเภทแรก สัตว์น้ำ เช่น ปลา เป็นต้น ให้ยืมจำนวน ๑,๐๐๐ บาท โดยต้องส่งคืนภายใน ๑ ปี ประเภทที่สอง สัตว์บก เช่น วัว ควาย หมู เป็นต้น ให้ยืมจำนวน ๓,๐๐๐ บาท โดยต้องส่งคืนภายในเวลา ๓ ปี ประเภทที่สาม การเพาะพันธุ์ปลา ให้ยืมจำนวน ๕,๐๐๐ บาท โดยต้องส่งคืนภายใน ๒ ปี ส่วนอัตราดอกเบี้ยผู้กู้ยืมจะต้องจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราร้อยละ ๔ บาท ต่อ ๔ ปี และถ้าหากไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้เพิ่มขึ้นเป็นอัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๘ บาท ต่อ ๑ ปี การบริหารจัดการ คือ กำหนดหลักการซื้อ กรรมการของกองทุนจะไปจ่ายเงินให้คนขายเอง จะไม่จ่ายเงินสดให้กับผู้กู้ยืมที่เป็นเจ้าของโครงการนั้น ๆ และจะไม่ให้กู้ยืมเป็นเงินสด มีข้อยกเว้นไว้ ในกรณีการกู้ยืมพันธุ์ไม้จะต้องส่งคืนเป็นพันธุ์ไม้ในอัตรา ๑ ต้น ต่อ ๒ ต้น แต่ถ้าพันธุ์ไม้ที่นำไปเกิดตายลงจะต้องนำพันธุ์ไม้ชนิดอื่นที่มีมูลค่าเท่าเทียมกันมาใช้คืนในอัตรา ๑ ต่อ ๑ ต้น และการทำสัญญาการกู้ยืมเงินของกองทุน ผู้กู้ยืมต้องมีทำสัญญาการกู้ยืมเงินกับผู้จัดการ ซึ่งเป็นกรรมการของกองทุน มีระยะดำเนินการกู้ยืมเงินต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ถ้าไม่สามารถคืนเงินที่กู้ยืมไปภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ตามเงื่อนไขต่าง ๆ กรรมการของกองทุนจะพิจารณาเป็นราย ๆ ไป โดยอนุโลมในกรณีที่มีเหตุจำเป็น เช่น ผู้นั้นเจ็บป่วย ก็ให้ผ่อนชำระในโอกาสต่อไป

จะเห็นได้ว่า การที่สมาชิกชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร ได้รับเงินช่วยเหลือทางด้านเงินทุนจากกองทุนพันธุ์ไม้และการพัฒนาแหล่งน้ำในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ สามารถขยายผลให้ชาวบ้าน หันกลับมาทำเกษตรผสมผสานในรูปของ ไร่ นา สวนผสม เป็นจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ด้วยการกำหนดให้สมาชิกของชมรมหมอยาพื้นบ้านและ

ผู้สนใจสมุนไพรร จำนวน ๑-๒ คน ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป้าหมายทั้ง ๑๑ หมู่บ้าน ทำการเกษตรผสมผสานเป็น นานาร่อง หรือ ทำนาเป้าหมาย เพื่อให้เป็นตัวอย่างในชุมชน โดยให้สิทธิพิเศษในการกู้ยืมเงินทุนเป็นจำนวนมากกว่าคนอื่น ความสำเร็จของสมาชิกชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรร คือ อาจารย์ทองพูน นาคำ อยู่บ้านโนนเปือย อำเภอ กุดชุม ที่กู้ยืมเงินจากกองทุน จากการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่เป็นที่ทำนาอย่างเดียวกตั้งแต่ก่อน เมื่อปรับปรุงสภาพที่นาโดยปรับคันนาให้ใหญ่ขึ้น สามารถปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้นได้ และมีการขุดบ่อเลี้ยงปลาและเลี้ยงปลาในนาข้าวที่มีน้ำขังตลอดฤดูทำนาสามารถนำปลาไปขายมี รายได้เพิ่มขึ้น อาจกล่าวได้ว่า กองทุนพันธุ์ไม้และพัฒนาแหล่งน้ำ เป็นองค์กรที่สามารถ สนองความต้องการพื้นฐานของชาวบ้าน ซึ่งเป็นสมาชิกและชาวบ้านในหมู่บ้านเป้าหมาย ให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในเรื่องอาหารการกินและมีรายได้เพิ่มขึ้นตามลำดับ ด้วย ความรู้สึกที่ถูกต้องตรงกันของสมาชิกชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรรที่มีกองทุน พันธุ์ไม้และพัฒนาแหล่งน้ำเป็นกิจกรรมที่สร้างความตั้งใจ จึงส่งผลให้การเข้าร่วม ประกอบกิจการต่าง ๆ ได้รับความร่วมมือด้วยดีมาตลอด

๓.๒.๔ เกษตรกรรมธรรมชาติ คืนชีวิตให้ธรรมชาติเพื่อชีวิตที่พอเพียง

ด้วยความสัมพันธ์ในการผลิตของสังคมชนบท ที่มีวิธีการผลิตเพื่อการยังชีพเป็น หลัก มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีการทำนาปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อประโยชน์ในการใช้ งานและสำหรับเป็นอาหาร ปลูกพืชผักสวนครัวไว้ตามหัวไร่ปลายนา มีสภาพความเป็นอยู่ ด้วยการอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกันและมีการแลกเปลี่ยนข้าวอาหารแบ่งให้กันกินตามประสา ชาวบ้านกับชาวบ้านด้วยกันอย่างอบอุ่น

พระครูสุภาจารวัฒน์เล่าถึงความเป็นมาของหมู่บ้านดั้งเดิม การจะตั้งหมู่บ้านต้องดู ภูมิประเทศที่ใกล้กับแหล่งน้ำ มีพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ตรงนี้นะ อีกฟากหนึ่งจะกั้นไว้เป็นป่า สาธารณะของชุมชนหรือที่ว่างเลี้ยงสัตว์ร่วมกัน ถ้าจะถางป่าทำไร่ ก็จะไม่พออยากพอกิน การทำนาในอดีตนั้น พอถึงฤดูทำนา ก็หว่านข้าวปลูก เกิดเป็นต้นกล้า พอเข้าฤดูผู้ชายจะไป ไถพลิกดินเพื่อเตรียมปักดำต้นกล้า มีช่วงเวลาทำงานจากเช้าไปจนถึงเวลาที่ไถย็นเสียงกลองตี ให้สัญญาณจัดเตรียมอาหารไปถวายพระฉันเพลที่วัด ก็หยุดทำ พอหลังจากนั้น พวกผู้ชายที่ เป็นพ่อบ้านก็ออกไปทอดแห หาปู หาปลา ตามห้วยตามบึงน้ำ และบางทีพวกผู้หญิงก็เข้า ป่าเก็บหาดอกเห็ดที่มีอยู่ตามธรรมชาติในป่าสาธารณะแล้วนำมาแกง ประุงเป็นอาหาร ถ้า อย่างคนที่มีที่นาอยู่ตามห้วยโพรง ก็ไม่ต้องลำบากในการหาอาหาร เพราะเวลาไถคราดเสร็จ ปลูกที่อยู่ตามแปลงนาเตรียมปักดำก็ผูกขึ้นมาจากโคลนตม แล้วก็ไปเก็บมาประกอบอาหาร

กินกัน เหลือนั้นก็ทำปลาร้าไว้กิน ตกเย็นก็ลงมือถอนต้นกล้า เพื่อเตรียมไว้ไปปักดำในวันต่อไป พอถึงฤดูเก็บเกี่ยวดีข้าวขึ้นจากลาน ขนใส่เกวียนไปเก็บไว้ในยุ้งข้าว

เมื่อประมาณ ๒๐ ปีหลังจากนั้น วิธีการผลิตของชาวบ้านในท้องถิ่นนี้ก็เปลี่ยนไป เป็นการผลิตที่สนองต่อระบบการตลาดหรือเป็นการผลิตเพื่อการขายนั่นเอง นโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมการส่งข้าวไปขายยังต่างประเทศ และมีกำหนดราคาข้าวสูงขึ้นเพื่อเป็นการเอาใจชาวนาให้ทำการผลิตเพื่อให้ทันต่อความต้องการของตลาด พันธุ์ข้าวใหม่เพียงไม่กี่ชนิด ถูกนำมาปลูกแทนพันธุ์ข้าวพันธุ์เก่า ที่คงเหลือเฉพาะพันธุ์ข้าวดั้งเดิมที่ชาวบ้านคัดเลือกปลูกไว้เพื่อการบริโภคเพียงไม่กี่ชนิด การนำปุ๋ยวิทยาศาสตร์หรือปุ๋ยเคมีถูกนำมาใช้ในนาข้าวของชาวนา ทั้งที่เมื่อก่อนเวลาต้นข้าวถูกด้วงเพลี้ย ด้วงหนอน ด้วงบึ้งลงทำลายต้นข้าว ชาวนาก็ให้คำอธิบายว่า ไม่เป็นไรหรือกลัวของพระอินทร์ที่อยู่บนสรวงสวรรค์ผ่านมาทางนี้ ก็เลยแหวะมากินกินพอนิดพอน้อยเท่านั้น จึงเกิดความคิดที่จะหาทางออกให้กับชาวบ้าน มีการพูดคุยกันในชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร และท่านได้เข้าร่วมอบรมสัมมนาวิชาการกับองค์กรภายนอกอย่างสม่ำเสมอ และได้เดินทางไปดูงานการทำเกษตรกรรมธรรมชาติของพ่อคำเดื่อง ภาษี ชาวนาผู้เอาแนวคิดและวิธีปฏิบัติของ มาชาโนบุ ฟูกูโอกะ มาทดลองทำ จึงเห็นว่าน่าจะนำมาใช้ได้กับชาวบ้านในท้องถิ่นนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการที่ มาชาโนบุ ฟูกูโอกะ ชาวนาญี่ปุ่นได้เดินทางมาเยือนประเทศไทย ในระหว่างวันที่ ๒๕ กรกฎาคมถึง ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ และได้เดินทางมาให้ความรู้เกษตรกรรมธรรมชาติจากประสบการณ์ตรงมาอธิบายให้การศึกษาแก่สมาชิกของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจในสมุนไพรและผู้สนใจทั่ว ที่โรงพยาบาลอำเภอกุศุม เมื่อมีแรงบันดาลใจในแนวคิดการทำเกษตรกรรมธรรมชาติ ได้เริ่มค้นคว้าหาวิธีการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติให้เห็นผล ไม่ว่าจะเป็นหนังสือทางออกของเกษตรกรรมธรรมชาติและอารยธรรมของมนุษย์ปฏิวัติยุคสมัยด้วยเส้นฟางเส้นเดียว เขียนโดย มาชาโนบุ ฟูกูโอกะ และหนังสือชุดวิถีสู่ธรรมชาติเล่ม ๑-๓ ของผู้เขียนคนเดิม นำเอาหลักการเกษตรกรรมธรรมชาติหรือการทำนาแบบไม่มีการไถพลิกหน้าดิน ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี ไม่มีการกำจัดวัชพืช และไม่ต้องใช้ยาฆ่าแมลงมาให้ความรู้กับชาวบ้านเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ วิธีการเผยแพร่ความคิด โดยอาศัยเวลาจากการออกปฏิบัติกิจกรรมของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรตามหมู่บ้านเป้าหมายต่าง ๆ และจากการออกปฏิบัติกิจกรรมของกลุ่มอาสาพัฒนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจและรู้ถึงความหายนะที่ได้รับจากการทำเกษตรแผนใหม่ ถ้าจะทำอยู่อย่างปัจจุบันมีแต่จะจมอยู่กับปัญหาหนี้สิน จากการซื้อปุ๋ย ซื้อสารเคมีต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวบ้านในพื้นที่นี้เป็นหนี้ ธกส. อยู่แทบทุกครัวเรือน แนะนำการบำรุงดินที่เสียไปให้กลับฟื้นคืนสู่สภาพของธรรมชาติจากการใช้ปุ๋ยเคมี บางครั้งก็พาชาวบ้าน

ไปดูงานตามที่ต่าง ๆ ที่มีการทำนาเกษตรกรรมธรรมชาติ ในฤดูทำนาปีแรกก่อนจัดสัมมนาทางวิชาการ มีสมาชิกของหมอยาพื้นบ้านที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานอยู่ก่อนแล้ว ก็ได้ลงมือทำเกษตรกรรมธรรมชาติอย่างไม่ลังเล โดยท่านจะแนะนำให้ญาติใกล้ชิดซึ่งเป็นลูกหลานทำเกษตรกรรมธรรมชาติ และเฝ้าสังเกตความเคลื่อนไหวตลอดมา แต่กลับพบว่ามีการทำเกษตรกรรมธรรมชาติในพื้นที่หมู่บ้านไม่ถึง ๑๐ ราย บางคนไปดูงานกลับมาแล้วมีความรู้สึกแบบเชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง และการวิพากษ์วิจารณ์ไปต่าง ๆ บางคนเกิดความลังเลว่าหากทำตามที่ท่านบอกจะมีข้าวกินหรือเปล่า บางคนก็ทดลองทำบ้างโดยใช้วิธีไถหน้าดินเพื่อให้ดินโปร่งก่อนแล้วค่อยหว่านข้าวลงไป หรือบางคนก็ทำตามหลักการโดยการหว่านเมล็ดข้าวเหลืองไปก่อนแล้วปล่อยให้งอกขึ้นมา ก่อนที่จะไถกลบให้เป็นปุ๋ยพืชสด แล้วหว่านเมล็ดข้าวเปลือกลงไป และบางคนเห็นต้นข้าวงอกขึ้นมามีใบสีแดง ๆ และเล็กกว่าต้นข้าวที่ใส่ปุ๋ยเคมี ก็ตกใจ ท่านจึงอธิบายให้เข้าใจว่ามันค่อย ๆ ดูซึมเอาต้นข้าวเขียวที่ข่อยสลายกลายเป็นปุ๋ย หรือบางคนยังใส่ปุ๋ยคอกก็จะดูซึมเอาไปหล่อเลี้ยงลำต้นของมันเอง หรือเห็นข้าวที่ขึ้นมาแล้วเล็กกว่าเดิมแต่ลำต้นข้าวใหญ่แตกกอดี ยังมีคนบอกว่าของตนเองข้าวไม่ขึ้นเลย

เพื่อให้ชาวบ้านได้เกิดความมั่นใจขึ้น ท่านจึงจัดอบรมสัมมนาวิชาการขึ้นหลายครั้ง โดยเชิญนักวิชาการจากส่วนกลางมาให้ความรู้ โดยใช้ศาลาวัดบ้านท่าลาดเป็นสถานที่และล่าสุดได้จัดสัมมนาวิชาการเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อช่วงปลายเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕ พูดถึงเนื้อหาการทำเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ และหาทางออกให้กับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากได้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมสัมมนาทางวิชาการแล้ว ซึ่งนับเป็นปีที่สองที่จะมีการทำนาแบบเกษตรกรรมธรรมชาติ จึงได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายให้มีพื้นที่ทำเกษตรกรรมธรรมชาติไว้เป็นพื้นที่จำนวน ๑,๐๐๐ ไร่ แต่พอถึงเวลาจริงกลับปรากฏว่า ชาวบ้านเลือกที่จะทำนาตามแบบเกษตรกรรมธรรมชาติเพิ่มขึ้นเป็นพื้นที่มากกว่า ๒,๐๐๐ ไร่ เมื่อชาวบ้านเริ่มทำเกษตรกรรมธรรมชาติโดยใช้ปุ๋ยหมักปุ๋ยคอก เป็นปีที่สามสภาพของดินดีขึ้นเพราะมีไส้เดือนและแมลงต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นดินจะทำหน้าพรวนดินให้โดยธรรมชาติ น้ำสะอาดขึ้น กบ เขียด ปลาที่หายไปกลับมาอาศัยอยู่ได้โดยไม่ตายด้วยโรคที่เกิดจากสารเคมีตกค้างอยู่ในน้ำ พืชผักที่เกิดตามธรรมชาติก็สามารถเก็บกินได้โดยปราศจากสารเคมีตกค้างโดยปลอดภัย คนที่ทำนาก็ไม่เหน็ดเหนื่อยมากเกินไปเวลาพักผ่อนมากขึ้น จากการที่ต้องใช้แรงงานที่หักโหมในไร่นา และปัญหาหนี้สินก็จะหมดไป หรือถ้าเป็นครูอาจารย์ก็สามารถทำนาได้โดยไม่ต้องกังวลในการจ้างคนมาปักดำ หรือมาปักดำให้ก็ทำไม่ดีเพราะในใจเต็มไปด้วยความอิจฉาริษยา กลัวคนอื่นจะได้ดีกว่าตนเอง หรือ

ถ้าไม่มีอาหารกินดีหน่อยก็จะนำเอาไปทอดสอเสียดไปในทางที่เสียหาย หากคนไหนที่มีที่นา
มาก ๆ ก็แนะนำให้ใช้วิธีหว่านข้าวลงในนาที่เป็นที่ลุ่ม ส่วนนาตอนที่อยู่ในที่สูงจะได้ปักดำ
ให้เสร็จตามฤดูกาล

สำหรับวันนี้การทำเกษตรกรรมธรรมชาติของชาวบ้านที่นี่ ได้ริเริ่มอย่างตั้งใจและ
เป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าพวกเขาได้ก้าวเดินไปในทิศทางที่ถูกต้องแล้ว ด้วยการคืนชีวิตให้กับ
ธรรมชาติเพื่อชีวิตที่พอเพียงอย่างแท้จริง

๓.๒.๕ ชมรมรักธรรมชาติ ผลิตข้าวปลอดสาร อาหารปลอดภัย

ได้สังเกตเห็นถึงปัญหาสุขภาพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านในพื้นที่ คือ ชาวบ้าน
ส่วนหนึ่งมีอาการเจ็บป่วยเนื่องจากมีการนำสารเคมีมาใช้กับต้นไผ่ยาสูบ และมีชาวบ้านส่วน
หนึ่งได้รับสารเคมีจากการไปรับจ้างเก็บเกี่ยวข้าวในฤดูทำนาปีที่จังหวัดนครปฐม มีอาการ
เวียนศีรษะและปวดเมื่อยตามร่างกาย จึงมีความต้องการผลิตข้าวปลอดสารเคมีโดยใช้ปุ๋ย
หมักอินทรีย์ เพื่อให้สมาชิกมีอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมี และมีรายได้จากการจำหน่าย
ให้กับกลุ่มผู้บริโภคภายนอกหมู่บ้านด้วย

พระครูสุภาจารวัฒน์เล่าถึงจุดมุ่งหมายในการทำกิจกรรมโรงสีข้าวแบบชาวบ้านว่า
มีคนทำโรงสีแบบนายทุนเพื่อประโยชน์ในกลุ่มพรรคพวกของตน แต่เราทำเพื่อประโยชน์
ของชาวบ้าน เป็นการช่วยเหลือชาวบ้านไปในตัว ให้ชาวบ้านมีที่ขายข้าวเราก็รับซื้อ มีตรา
ซึ่งที่ถูกต้องสะดวกและใกล้ที่ทำมาค้าขาย และให้ราคาผลผลิตที่ยุติธรรม เห็นความจำเป็นที่
ต้องจัดตั้งองค์กรขึ้น กำหนดให้มีกรรมการบริหารงานโรงสีข้าว แบ่งความรับผิดชอบ เพื่อ
ความคล่องตัวในการทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๓๔
และใช้ชื่อองค์กรนี้ว่า ชมรมรักธรรมชาติ มีท่านเป็นที่ปรึกษา มีพ่อมั่น สามสี พ่อวิจิตร
บุญสูง และคนอื่น ๆ เป็นกรรมการบริหาร รวม ๕ คน มีวาระการทำงาน ๒ ปี ทำหน้าที่
ให้คำปรึกษาในกิจกรรมของโรงสีในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบการจัดการตลาดหรือดูแล
งานทางด้านบัญชี และเมื่อหมดวาระจะจัดให้มีการประชุมใหญ่ ๑ ครั้ง

มีวาระการประชุมใหญ่ของสมาชิกของชมรมรักธรรมชาติมีดังนี้ ๑) ปันผลให้
สมาชิกชมรม ๔๐ % ตามจำนวนเงินที่ลงทุน โดยไม่มีการเฉลี่ยหุ้นที่ลงคืน ๒) แลก
งารับรายจ่ายประจำปี ๓) ดำเนินการเลือกตั้งกรรมการชุดใหม่ โดยที่ประชุมใหญ่ของ
สมาชิก เพื่อเข้าบริหารชมรมรักธรรมชาติในปีต่อไป ๔) กรรมการบริหารและกรรมการ
จัดการต้องทำงานภายในขอบเขตที่กำหนดให้โดยที่ประชุมใหญ่ของสมาชิกเว้นแต่กรณี
จำเป็น เช่น การกำหนดราคาตามความเคลื่อนไหวของตลาดกลางหรือการแก้ไขปรับปรุงให้
โรงสีข้าวมีสภาพที่ใช้งานได้ตลอดเวลา ๕) โดยมติของที่ประชุมใหญ่กำหนดให้ฝ่ายสีข้าว

ได้รับค่าตอบแทน ๒๐% ของกำไรสุทธิและให้ค่าสึกหรอเพื่อการซ่อมบำรุงโรงสีข้าวจากกำไรสุทธิอีก ๑๐% คุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นกรรมการของชมรมรักธรรมชาติ จะคัดเลือกมาจากสมาชิกในตำบลนาโเส้เป็นตัวแทนเพื่อความสะดวกในการทำงาน เพราะอยู่ในพื้นที่ของการตั้งโรงสีข้าวและจะต้องเป็นบุคคลจะต้องมีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความเสียสละสามารถเข้าร่วมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม และมีจิตสำนึกร่วมความรับผิดชอบต่อองค์กรเสมือนหนึ่งเป็นสมบัตินี้ร่วมกันของสมาชิก นอกจากนี้ยังมีตัวแทนโครงการสมุนไพรรักษาตัวเองจากกรุงเทพมหานคร จากโรงพยาบาลอำเภอกุดชุม มาเป็นกรรมการบริหารรวมอยู่ด้วย นอกจากนี้ยังมีกรรมการฝ่ายจัดการทั้งหมด ๑๘ คน แยกเป็นฝ่ายรับซื้อขายข้าวประจำวัน ๔ คน ทำหน้าที่ประจำรับซื้อขายข้าวในโรงสีข้าว เฉลี่ยวันละ ๒ คนสลับสับเปลี่ยนกันไป ๑ สัปดาห์ และอีกคนหนึ่งเป็นกรรมการฝ่ายเหรียญกฐิน ต้องทำหน้าที่เบิกจ่ายค่าซื้อขายข้าว ตรวจสอบราคาข้าวประจำวันจากราคาของตลาดกลางและทำบัญชีด้วยเป็น ๑๕ คน ทำหน้าที่จัดการสีข้าวประจำวันโรงสี รวมกรรมการฝ่ายบริหารและกรรมการฝ่ายจัดการทั้งหมด ๒๓ คน ในจำนวนนี้ จะถูกแบ่งงานมารับหน้าที่เป็นฝ่ายการตลาดอีกคนหนึ่งคน และกรรมการอีก ๒ คน ทำหน้าที่ติดตามการรับส่งข้าวสารให้ไปถึงผู้ซื้อ และหากปรากฏว่ามีกรรมการปฏิบัติงานไปในทางมิชอบหรือมิได้ปฏิบัติงานอยู่ในขอบเขตการทำงานที่กำหนดโดยที่ประชุมใหญ่ คณะกรรมการบริหารจะตรวจสอบข้อเท็จจริง หากพบการกระทำผิด จะปลดออกจากการเป็นกรรมการและจากการเป็นสมาชิกของชมรมรักธรรมชาติ

จากการหาทุนในช่วงแรกเริ่มเกิดความไม่เข้าใจในการประกอบกิจการของโรงสี จึงไม่ค่อยมีการซื้อหุ้น ถ้าซื้อหุ้นในราคาระดับ ๑๐๐-๒๐๐ บาท เมื่อชาวบ้านมีรายได้น้อยอยู่แล้ว จึงเกิดปัญหาในเรื่องทุนที่จะนำมาบริหารงาน ด้วยความร่วมมือและประสานงานกับโครงการสมุนไพรรักษาตัวเอง และกลุ่มเพื่อนธรรมชาติ ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนจากส่วนกลาง โรงพยาบาลกุดชุม และชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรรักษาตัวเอง ได้ดำเนินการความพยายามจัดหาทุน จึงได้รับการขายหุ้นจากเงินกู้ยืม และจากการทำสัญญาขายข้าวสารล่วงหน้าเป็นเงินจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท โดยไม่มีดอกเบี้ยให้กับมูลนิธิเด็ก มีข้อตกลงร่วมกันว่าทางโรงสีข้าวต้องจัดส่งข้าวสารจำนวน ๒ กระสอบต่อหนึ่งเดือนให้กับมูลนิธิเด็ก จนกว่าจะครบจำนวน สามารถรวบรวมเงินในเบื้องต้นได้เป็นจำนวนเงิน ๔๐๐,๐๐๐ บาท

ท่านบอกว่า เริ่มก่อสร้างโรงสีขนาดกลางเมื่อประมาณเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยใช้ที่ดินของพ่อมั่ง สามสี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๒ บ้านโสกชุมปูน ตำบลนาโเส้ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร มีท่านเป็นประธานดำเนินการในตอนแรก สมาชิกของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรรักษาตัวเองเป็นผู้ดำเนินการในการจัดซื้อไม้มาทำโรงเรือน โดย

ชาวบ้านทั้งที่เป็นสมาชิกของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร และผู้ถือหุ้นของชมรมรักธรรมชาติ มาช่วยกันก่อสร้างจนแล้วเสร็จ และในปัจจุบันได้ขยายกิจการเพิ่มขึ้นในวงเงินทุนหมุนเวียนมากกว่าสิบล้านบาท และมีโรงสีข้าวขนาดใหญ่ที่ได้มาตรฐาน หลักการในการพิจารณารับสมาชิกและผู้ถือหุ้นนั้น คือ สมาชิกของชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรถือว่าเป็นสมาชิกของชมรมรักธรรมชาติหรือโรงสีข้าวและไม่ต้องสมัครเป็นสมาชิก เพียงแต่นำเงินมาเข้าซื้อหุ้นตามราคาหุ้นตั้งแต่ ๑๐๐ บาทขึ้นไป ชาวบ้านทุกหมู่บ้านมีสิทธิเข้าซื้อหุ้นได้ กรรมการฝ่ายทะเบียนของชมรมรักธรรมชาติหรือโรงสีข้าวจะจัดรายชื่อทำเป็นทะเบียนผู้ถือหุ้นไว้ ปัจจุบันรวมผู้ถือหุ้นทั้งสิ้นจำนวน ๔,๐๐๐ หุ้น ราคาหุ้นต่ำสุดหุ้นละ ๑๐๐ บาท และไม่ได้จำกัดจำนวนเงินลงทุนสำหรับชาวบ้านทั่วไป แต่จะจำกัดเฉพาะบุคคลภายนอกที่เข้ามาถือหุ้นได้ในวงเงินไม่เกิน ๒๕,๐๐๐ บาท ซึ่งมีอยู่ประมาณ ๕๐ คน นับตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันเมื่อคิดค่าใช้จ่ายในกิจการโรงสีข้าวเป็นเงินกว่า ๒ ล้านบาท และมีการตรวจสอบบัญชีจากส่วนกลางในวันที่มีการประชุมใหญ่ประจำปี สิทธิของสมาชิกชมรมรักธรรมชาติ มีสิทธิพิเศษในการนำเอาข้าวมาขายฝากไว้กับโรงสีข้าวได้ เวลาต้องการเงินจากการขายข้าว ก็จะสามารถเบิกเงินได้ตามราคาขึ้น-ลงของตลาดกลาง มีสิทธิขายข้าวในราคาดีกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิก มีสิทธิแสดงประชามติถ้ากรรมการของชมรมรักธรรมชาติ นำเอาข้าวที่มีสารเคมีมาขายให้กับชมรมรักธรรมชาติ ก็จะถูกพิจารณาถอดถอนหุ้นออกไปมีสิทธิที่จะได้รับเงินปันผล ๔๐% ตามจำนวนหุ้นที่ลงโดยไม่มีการเฉลี่ยหุ้นที่ลงคืน มีสิทธิเสนอชื่อแล้วคัดเลือกรวมกรรมการชมรมรักธรรมชาติ มีสิทธิซื้อแลกเปลี่ยนจากโรงสีข้าวได้ในราคาที่ถูกลงกว่าบุคคลทั่วไป

หน้าที่ของสมาชิกชมรมรักธรรมชาติ มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนได้รู้จักการทำงานของชมรมรักธรรมชาติให้ดียิ่งขึ้น ช่วยดูแลการทำงานของคณะกรรมการชมรมรักธรรมชาติให้อยู่ในขอบเขตการดำเนินงานที่ตกลงไว้ในที่ประชุมใหญ่ ปริมาณการจัดการสีข้าวในแต่ละวัน ตกประมาณวันละ ๓-๕ ตัน การจัดสีแต่ละครั้งส่วนมากจะสีข้าวสารเจ้ามะลิ และข้าวกล้อง คำนึงถึงความต้องการของผู้บริโภคเป็นเกณฑ์ ระบบการเบิกจ่ายเงินเพื่อใช้ในกิจการโรงสี เป็นไปในลักษณะดังต่อไปนี้คือ ใช้เป็นค่ารับซื้อข้าวประจำวัน ต้องจัดจ้างรถบรรทุกในการขนส่งข้าวบางที่ตกเดือนละ ๓๐,๐๐๐ บาท/ค่าน้ำมันดีเซลสำหรับโรงสี/ค่าจ้างคนขับรถประจำโรงสี/ค่าซ่อมบำรุงโรงสี โดยหักจากกำไรสุทธิเป็นค่าสึกหรอ ๑๐% / ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าอาหารสำหรับสมาชิกในบางวันที่มีการทำงานร่วมกันมาก ๆ เป็นต้น

สำหรับหลักการพิจารณาซื้อข้าวเปลือกจากชาวบ้าน ปัจจุบันจะรับซื้อข้าวเปลือกเจ้าที่ปลอดสารเคมีโดยอนุโลมให้แม่จะใส่ปุ๋ยเคมีอยู่บ้าง แต่ถ้าใส่ปุ๋ยเคมีในช่วงต้นข้าวกำลัง

จะออกรวงและมีการใช้สารเคมีประเภทยาฆ่าหญ้าในนาข้าว ยกกำจัดวัชพืชต่าง ๆ ทางโรงสีข้าว จะไม่พิจารณาซื้อขายด้วยประการใด ๆ และรับซื้อผลผลิตข้าวเปลือกที่ได้จากการทำ เกษตรกรรมธรรมชาติปลอดสารเคมี ซึ่งจากการสำรวจพื้นที่เกษตรกรที่ทำนาในเขตอำเภอภูค ชุม เกษตรกรจะไม่มีการใช้สารเคมีอย่างอื่นนอกจากปุ๋ยเคมี สำหรับการแยกเก็บข้าวสาร จะ แยกข้าวที่มีปุ๋ยเคมีกับข้าวปลอดสารเคมีไว้คนละส่วนเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการ รับซื้อ ถ้าเป็นข้าวเปลือกปลอดสารเคมีจะได้ราคาดีกว่าข้าวเปลือกที่ใช้สารเคมี ราคาเฉลี่ยจะ ได้มากกว่าข้าวที่ใส่ปุ๋ยเคมีประมาณ ๓-๔ บาท ส่วนการกำหนดราคาข้าวจะต่ำกว่าราคา ตลาดกลางไม่เกิน ๐.๕๐ สตางค์เพื่อหักจ่ายเป็นค่าขนส่ง

ปัญหาที่พบ คือ กรรมการฝ่ายจัดซื้อข้าวยังไม่ได้มาตรฐาน แต่ปัจจุบันสามารถ ปรับปรุงการสีข้าวตรงกับความต้องการของตลาดแล้ว และปัญหาในช่วงฤดูทำนา ทำให้สี ข้าวได้ปริมาณที่ลดลง ปกติจะสามารถสีข้าวสารได้วันละ ๔-๕ ตันต่อวัน ระยะเวลาเปิด เครื่องสีข้าวตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น มีผลกระทบต่อรายได้ลดลง ประกอบกับการขาดความรู้ใน วิชาการ และปัญหาที่เกิดขึ้นกับโรงสี คือ เครื่องสี สายพานขาด หรือหินขัดข้าวไม่ได้ มาตรฐาน นอกจากนี้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจัดตั้งซื้อกระสอบป่านเพราะไม่มีผู้จ้างเก็บ ข้าวเปลือก และขาดเงินทุนสำรองในการเบิกจ่าย ทำให้เกิดความไม่คล่องตัวต่อการดำเนิน กิจการ และการสีข้าวทำให้เกิดมลภาวะเป็นพิษ ฝุ่นละอองข้าวฟุ้งอยู่ทั่วไปในบริเวณ ใกล้เคียงกับที่ตั้งโรงสีปัจจุบัน มีผู้เข้ามาซื้อหูนเพิ่มจำนวนมากขึ้น จึงเป็นแหล่งที่มาของ รายรับที่จะนำไปดำเนินการแก้ไข และชาวบ้านมีความตื่นตัวที่จะนำข้าวเปลือกมาขายให้กับ โรงสีอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้กิจการของโรงสีดำเนินการไปได้ด้วยดีตลอดมา ซึ่งประเมินผล จากการดำเนินงานของกรรมการในระยะใกล้จะครบกำหนดรอบปีแรกในวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ คาดว่าจะมีกำไร นั้นหมายความว่าองค์กรชาวบ้านที่ทำกิจกรรมในพื้นที่ ได้ ยืนอยู่บนหลักการพึ่งตนเองได้อย่างเต็มความภาคภูมิใจ

๓.๒.๖ วัด หมู่บ้าน ป่าไม้ สถานสายใยในวิถีธรรม วิถีถิ่น

พระครูสุภาจารวัฒน์กล่าวถึงสายใยแห่งความสัมพันธ์ระหว่างวัด หมู่บ้าน ป่าไม้ อย่างยากที่จะแยกขาดออกจากกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ท่านปฏิบัติอยู่เป็นประจำนอกเหนือจากการเข้า ร่วมกิจกรรมของส่วนร่วมอื่น ๆ ตามขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมแต่ก่อนจนปัจจุบัน วัดเป็นที่บวชของลูกหลาน เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ในการปฏิบัติศาสนกิจ และเป็นที่พักพิง ทางจิตใจอันสำคัญยิ่งแก่ญาติโยม พระสงฆ์จะเข้าถึงชาวบ้านได้คือ ต้องไม่เห็นแก่ความ อยากได้ของญาติโยม ต้องเกื้อกูลสงเคราะห์อ่อนนุเคราะห์ชาวบ้านเองจะเกิดความรู้สึกเห็นอก เห็นใจในตัวเรามีใจจะรับเอาแต่ฝ่ายเดียว เมื่อชาวบ้านเกิดเจ็บป่วยในโรงพยาบาล ท่านต้อง

หาเวลาไปเยี่ยมเยือนพร้อมทั้งของฝากซึ่งอาจจะเป็นในรูปของปัจจัยก็สามารถทำได้ หรือถ้าหากว่ามีการเสียชีวิตเกิดขึ้นกับครอบครัวใด ท่านจะยื่นมือเข้าช่วยเหลือทันที แม้กระทั่งเรื่องของทางโลก อย่างกรณีทะเลาะวิวาทกันระหว่างคนในหมู่บ้านเดียวกัน เรื่องยังต้องลงเอยที่คำตัดสินของท่านอยู่ดี หากถึงขั้นต้องขึ้นสถานีตำรวจ ท่านจะเป็นคนเจรจาประนีประนอมยอมความ เพราะสามารถให้ความเป็นธรรมได้ มีชาวบ้านบางคนเล่นหวยหรือตีมเหรี๊ย ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถูกต้องและเป็นเรื่องมงาย เราจึงต้องหาสาเหตุว่าทำไมเขาจึงทำเช่นนั้น เขาอาจให้เหตุผลว่าเพื่องานสังคมหรืออยากจะรวยทางลัด เพราะมีปัญหาหนี้สิน เราต้องให้แง่คิดกับเขาว่าเป็นไปแบบสุ่มเสี่ยงหรือเปล่า ควรจะมองให้ทะลุว่าความจริงในสาเหตุนั้นคืออะไร มีทางแก้ไขอย่างไรมีวิธีที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้ หากมีปัญหาทะเลาะวิวาทกัน ขัดแย้งกัน เพราะกินเหล้าเมายา มีความอิจฉาริษยา กล่าวหาว่าร้ายนินทาต่าง ๆ นานา ก็เป็นเรื่องธรรมดาของสังคมชาวบ้าน เมื่อรู้ว่าปัญหาเกิดขึ้นที่นี้ก็ต้องแก้ไขที่นี้ เพราะถึงอย่างไรบุคคลเหล่านี้ล้วนแต่เป็นญาติพี่น้องกัน ถ้าจะไม่สนใจพวกเขาเลย ก็ไม่ใช่วิถีของนักพัฒนาที่ดี ทุกสิ่งทุกอย่างต้องค่อย ๆ เป็นไปตามลำดับในตัวของมันเอง จะกระทำโดยวิธีหักโหมนั้นหาได้ไม่ เราจะไม่ใช่ไม่แรงกับเขา หากคนผิดเป็นถึงครูบาอาจารย์หรือกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะฟ้องเขาให้ออกจากราชการนั้นก็ไม่ใช่วิถีปฏิบัติ วิธีตัดสินอย่างสันตินั้นเป็นสิ่งดีงามเต็มไป ด้วยสติปัญญา

ในหมู่บ้านบางครั้งจะมีการใช้อำนาจอย่างไม่ถูกต้องไม่ควร ท่านถือคติว่าจะไม่สร้างศัตรูไม่คิดเบียดเบียนใคร ไม่ว่าจะขึ้นข้าราชการ ตาสีตาสา คนยากคนจน อันก่อให้เกิดความหมาดหมางซึ่งกันและกันอย่างนี้จะหลีกเลี่ยงไม่มีการกำหนดเพดานว่ามีชั้นบนหรือชั้นล่าง เวลาญาติโยมหรือคนอื่น ๆ หากถามว่าพระผู้ใหญ่ทำไมไม่ให้ความสนใจ ท่านอธิบายให้เข้าใจถึงความจริงเมื่อท่านสุขภาพไม่ดี ยกให้เป็นหน้าที่ของคนหนุ่มจะดีกว่า ถือเสียว่าท่านเป็นพ่อแม่ซึ่งคอยดูแลอยู่ เวลาที่มีกิจกรรมภายในหมู่บ้าน ก็บอกกล่าวให้กลุ่มแม่บ้าน พ่อบ้าน กลุ่มเยาวชน มาร่วมมือกันอย่างมีความสามัคคี และกำลังใจในการทำงานก็จะเต็มร้อย หากมีองค์กรอื่น ๆ มาดูงานในหมู่บ้าน จะบอกเขาไปว่า ทุกอย่างที่เป็นไปได้ในช่วงเวลานี้เกิดจากความร่วมมือร่วมใจกันของพี่น้องชาวบ้านทุก ๆ คน หาใช่ตัวท่านไม่ ถ้าไม่เช่นนั้นอาจถูกชาวบ้านโคตเดี๊ยวและเกิดความรู้สึกว่า เก่งจริงทำคนเดี๊ยวสิ เราต้องมีหลักจิตวิทยาการทำงานกับชาวบ้าน แม้จะต่างสถานภาพกันเพียงใด เราต้องมีจิตใจที่สะอาดบริสุทธิ์ ตั้งอยู่บนความเมตตากรุณา สงสารเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นความสัมพันธ์เกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน ระหว่างพระกับชาวบ้านในงานพัฒนาต่าง ๆ จะสอดคล้องกับพระธรรมวินัยในพุทธศาสนา เวลาได้ทำลงไป ไม่ใช่ไปประจบประแจงใครคนใดคนหนึ่งแต่ทำเพื่อ

ส่วนรวมจริง ๆ ความร่วมมือกับส่วนราชการนั้นก็เป็นไปตามความจำเป็น อย่างเรื่อง สาธารณสุขหรือการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านโดยตรง มิได้มีความเห็นที่เป็นไปในทาง ปฏิเสธเพราะสิ่งที่ทำอยู่นี้เป็นหน้าที่ของรัฐอยู่แล้ว แต่เมื่อรัฐทำไม่ถูกต้องและไม่สอดคล้อง กับความต้องการของประชาชน ก็มีวิธีกระตุ้นให้พวกเขานำความบกพร่องเหล่านี้ที่มีไป ปรับปรุงแก้ไข กำหนดนโยบายให้เป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติกับชาวบ้าน ทำให้รัฐเห็นว่า ชาวบ้านก็สามารถพึ่งตนเองได้ ไม่ใช่จะปกป้องแต่ผลประโยชน์ของพ่อค้า นักธุรกิจ นายทุน จนลืมไปว่าชาวบ้านเป็นอยู่กันอย่างไร

ทุกวันนี้พระครูสุภาจารวัฒน์ได้ถอนตัวออกมาจากกิจกรรมบางอย่าง เช่น โครงการทำโรงสีข้าวที่เคยเป็นประธานอยู่ เป็นต้น เพราะบางอย่างขัดกับพระธรรมวินัย และบอกถึงหน้าที่จริง ๆ ของท่านคือ เป็นผู้ให้คำแนะนำในแนวทางที่ดีงาม และเห็นสมควร นำมาปฏิบัติเพื่อเกิดการสะท้อนปัญหาในชุมชน เล็งเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน จึง เกิดแนวความคิดในการทำงาน ศึกษาหาแนวทางแก้ไข หากตัวเองไม่ได้ช่วยเหลือก็จะ กลายเป็นผู้มีหนี้บุญคุณต่อชาวบ้านที่อุทิศส่วนำอาหารมาถวาย นำสบงจีวรหรือของสิ่งอื่นมา ถวาย แต่สิ่งสำคัญที่สุดต้องการให้ชาวบ้านลืมตาอ้าปากได้ ดูแลช่วยเหลือตนเองครบครัน ให้พึ่งตนเองได้ ก็จะทำให้สังคมโดยรวมมีความสุขความสงบร่มเย็น เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ถือเป็นธรรมดา คนเราต้องมีผิดพลาดกันบ้าง จะให้บริสุทธิ์ไปหมดนั้นคงหาไม่ แต่ก็ไม่ใช่ให้ ละเลยเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ สิ่งที่ดีที่สุดก็คือ ให้มีปัญหาน้อยที่สุดจนถึงไม่มีเลย

เมื่อครั้งที่ได้รับตำแหน่งเจ้าคณะตำบลใหม่ ๆ ท่านเล่าย้อนความหลังให้ฟังว่า ความตั้งใจเดิมเมื่อได้เป็นเจ้าคณะนั้น มีความต้องการเดินทางไปจำพรรษาที่วัดต่างหมู่บ้าน ภายในตำบลโดยให้ครบทุกหมู่บ้าน แต่ที่วัดบ้านท่าลาดไม่มีใครดูแล จึงเปลี่ยนเป็นการเยี่ยม เยือนเหล่าภิกษุด้วยกันเพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิดกัน รับรู้ถึงความเป็นอยู่ของชาวบ้านในแต่ละ หมู่บ้านเป็นอยู่อย่างไร พอจะให้คำแนะนำอะไรนอกเหนือจากหลักธรรม ต้องการให้ พระสงฆ์หันมาดูแลชาวบ้านให้มากกว่าเดิมเพราะจริง ๆ แล้ว สงฆ์และฆราวาสมีภาระหน้าที่ที่ สามารถประสานให้สัมพันธ์กันได้ หากสิ่งที่เราทำลงไปได้ผลสำเร็จมากก็จะรู้สึกภูมิใจมาก ถ้าสำเร็จน้อยไปหน่อย ผลก็น้อยตามไปด้วย ส่วนพระกับป่าเกี่ยวข้องกันอย่างไรนั้น ท่าน บอกให้ฟังว่า หากจะนับเวลาย้อนหลังเมื่อครั้งที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงใช้ป่าเป็น สถานที่ปฏิบัติธรรม นั้นหมายความว่าหาที่ใดที่จะสงบเสียบและร่มรื่นไปกว่านั้นไม่มีอีก แล้ว ความจริงดังกล่าวเปรียบเสมือนแสงสว่างของดวงอาทิตย์ ที่แผ่รังสีไปทั่วแนวป่า สร้าง ความสมดุลให้เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติไม่มีวันดับสูญ ภายใต้ร่มเงาแห่งสังฆธรรมเหล่านี้ พระสงฆ์ อันเป็นผู้นำแห่งความดีงาม ก็ได้นำเอาหลักธรรมทั้งหลายขององค์พระสัมมาสัม

พุทธเจ้ามาปฏิบัติ โดยที่พยายามจะรักษาแนวทางปฏิบัติให้คงคู่ความถูกต้องและมองเห็นจริงดังปัจจุบันนี้

วัดที่เป็นลักษณะของป่ามีอยู่ไม่น้อยเลย พระสงฆ์ได้ศึกษาธรรมชาติควบคู่กับหลักธรรมได้ด้วย และกิจของสงฆ์ในแต่ละวันก่อนที่จะฉันอาหารเช้า ทั่วบริเวณวัดจะสะอาดตาน่าอยู่อาศัย พระที่มีจิตสำนึกต่อคุณประโยชน์ของป่าจะเข้าใจลึกซึ้งว่าอาศัยคุณประโยชน์แล้ว ก็ต้องไม่ทำลายเสียเอง นอกเหนือจากนี้ก็ยังมีการนำเอามาปลูกเพิ่มอีกด้วย จะเห็นได้จากที่ วัดหนองป่าพง ที่จังหวัดอุบลราชธานี ที่นั่นเป็นวัดป่าในเขตเมืองของความแตกต่างของกันและกัน บอกถึงความตั้งใจจริงของผู้นำที่ต้องการฟื้นฟูสภาพของป่าให้คงอยู่ พระสงฆ์จะเป็นผู้กระตุ้นให้ชาวบ้านรู้สึกตื่นตัวกับขบวนการแห่งการอนุรักษ์ป่า โดยวิธีนัดประชุมขึ้นหลังจากเสร็จจากการสวดมนต์เย็นหรือกลางวันก็ได้ ชาวบ้านจะต้องรับทราบสภาพที่แท้จริงของป่าในเขตของตัวเองว่าในตอนนี้อยู่ถึงเวลาที่จะช่วยกันรักษาหรือยัง ต่อจากนั้นก็กำหนดวันเวลาที่แน่นอนสถานที่เดียวกันและร่วมกันปลูกต้นไม้กันคนละต้นหลาย ๆ แรงคนช่วยกัน ป่าก็จะมีเหลืออยู่คู่กับคนและสัตว์จนตลอด วัดที่ตั้งอยู่ในเมืองก็สามารถเป็น วัดป่า ได้ ถ้าเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจระหว่างคนเมืองกับชาวบ้านประสานกันอย่างเหนียวแน่น ยึดติดกับคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาด้วยคำสอนคำชี้แนะจากพระสงฆ์ จะช่วยทำให้คนมีจิตใจรักธรรมชาติขึ้นมา กว่าต้นไม้ที่คนช่วยกันปลูกจะโตเต็มที่ น้ำใจของคนรักป่าก็จะเขียวขจีไปด้วยไมตรีจิตภายใต้ร่มไม้แห่งพุทธธรรม

สำหรับในชุมชนหมู่บ้าน หลังจากตั้งหมู่บ้านเสร็จแล้วจะมีส่วนที่ทางสงฆ์แบ่งเขตเอาไว้สำหรับเป็นที่สถิตย์ของเจ้าแห่งบรรพบุรุษที่เรียกว่า ปู่ตา ในบริเวณต้นไม้ขนาดใหญ่ให้เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้าน โดยจะมอบให้ผู้อาวุโสในหมู่บ้านทำหน้าที่เป็นเฒ่าจ๋า คอยอุปัฏฐากปู่ตา ในการจัดหาของถวายซึ่งจะเป็นหมากพลู เหล้า ไห และเนื้อไก่ นำไปถวาย คนโบราณเชื่อกันว่า ถ้าหากมีใครบุกรุกป่าบริเวณดอนปู่ตาจะมีอันเป็นไปภายในเร็ววัน จึงทำให้สภาพป่าในบริเวณนั้นไม่ถูกทำลาย ด้วยภูมิปัญญาของคนเฒ่าคนแก่ที่เอาสัญลักษณ์ ปู่ตา เป็นที่หวงห้าม ป่าไม้จึงยังหลงเหลือให้คนและสัตว์ ได้อาศัยในวงจรชีวิตที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลสมัย แม้ปัจจุบันสภาพดอนปู่ตาจะเหลือพื้นที่ป่าน้อยเต็มที แต่ในหมู่บ้านยังมีบริเวณที่เป็นดอนปู่ตา ที่หลากหลายไปด้วยไม้ป่านานาพันธุ์ผลัดกิ่งใบในฤดูแล้งและเขียวขจีในฤดูฝน ให้ผู้คนได้เก็บดอกเห็ดผักป่ามารับประทาน และเก็บหาสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไม่ขาดเงิน ทั้งเป็นที่อยู่ของนกป่าได้ขบขันท่วงทำนองเสียงร้องก้องกังวานอยู่อย่างมีชีวิตชีวา

๓.๒.๓ สังฆอาสาพัฒนา เผยแผ่ธรรมน้อมนำสู่การครองชีวิตพอเพียง

เมื่อคราวพระมหาดรณรงค์ จิตตโสภโณ แห่งสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดประชุมสัมมนาพระสงฆ์นักพัฒนาจากภาคอีสาน ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และกิจกรรมในงานพัฒนาซึ่งมีพระสงฆ์ที่ทำงานพัฒนาในพื้นที่ต่าง ๆ อาทิ หลวงพ่อนาน สุทธิสีโล จากจังหวัดสุรินทร์ หลวงพ่อบัญญัติ อนุตตโร และที่เป็นมีกลุ่มสังฆมณฑลโคราช กลุ่มสหธรรม กลุ่มกระบองก้อม จากจังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น

พระครูสุภาจารย์วัฒน์ได้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ด้วย เวลาไปร่วมอบรมสัมมนาที่องค์กรต่าง ๆ จัดขึ้นก็มีแต่องค์กรเดียวจากจังหวัดชัยภูมิ ไชยสงครามไม่ไหว พระจะมาสว่างงานคนเดียวคงจะหนักมาก จึงให้รายชื่อและที่อยู่ของพระสงฆ์ในเครือข่ายจังหวัดชัยภูมิที่พอเป็นที่รู้จักของชาวบ้านอยู่บ้าง ให้องค์กรจากส่วนกลางส่งเอกสารแผ่นปลิวต่าง ๆ หรือเชิญเข้าร่วมประชุมสัมมนาเพื่อจะได้รับรู้ข่าวสารความเคลื่อนไหวและแนวคิดในงานพัฒนาต่าง ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ช่วงแรกเริ่มพระสงฆ์หลายรูปยังไม่ค่อยยอมรับ เพราะไม่เคยได้รับรู้ไม่เคยสัมผัสแควงนี้ ยังกำหนดทิศทางอะไรไม่ออก จึงไม่กล้าเข้าร่วม ท่านบอกว่า มีพระสงฆ์บางรูปถึงกับเข้าใจว่า ถ้าความคิดอย่างนี้ อย่างที่อบรมมาพูดให้ฟัง มีพระนักพัฒนาภาคอีสาน พวกนี้ล้วนแต่จะพาชาวบ้านเป็นคอมมิวนิสต์ และมีบางองค์คิดว่าจะพาเขาไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควร ด้วยความเชื่อมั่นว่า จะทำให้พระสงฆ์เข้าใจในงานพัฒนาและเข้าจัดรวมเป็นกลุ่ม จึงได้ปรึกษากับท่านพระครูวรตัญญ์นันทคุณ เจ้าคณะอำเภอภูซุ่ม เห็นสมควรจัดประชุมพระสงฆ์โดยได้รับการช่วยเหลือประสานงานและจัดหาหนะจากโรงพยาบาลภูซุ่ม เป็นผู้ออกหนังสือนิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมตามวัดต่าง ๆ ในอำเภอภูซุ่มและพื้นที่ใกล้เคียงให้มาร่วมประชุมกัน มีพระสงฆ์เข้าร่วมประมาณ ๒๐ รูป หลังจากเลิกประชุมกันได้เดินทางไปดูงานกับหลวงพ่อนาน สุทธิสีโล โดยได้ประสานงานล่วงหน้า โดยให้หลวงพ่อนานบรรยายให้ฟังถึงบทบาทของพระสงฆ์ต่อการทำงานพัฒนา ในระหว่างเดินทางกลับ มีความเห็นร่วมกันว่าตั้งเป็นกลุ่มพระสงฆ์ชื่อว่า กลุ่มสังฆอาสาพัฒนา ขึ้นในวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ท่านบอกว่า ได้กราบนมัสการท่านเจ้าคณะอำเภอภูซุ่มให้เป็นประธานกลุ่ม แต่ท่านให้เหตุผลว่ามีงานกิจกรรมฝ่ายสงฆ์มากพอแล้ว แต่จะเป็นที่ปรึกษาให้ จึงเห็นสมควรให้ พระมหาวิไล จุกวโร วัดบ้านโคกยาว ตำบลทรายมูล อำเภอทรายมูล จังหวัดชัยภูมิเป็นประธานกลุ่ม เพราะอย่างยิ่งเป็นพระหนุ่มมีความคล่องตัวในการทำงานมากกว่า กำหนดวาระการทำงานไว้ว่าให้ชุดละ ๑ ปี ให้ออกกิจกรรมตามหมู่บ้านต่าง ๆ เดือนละ ๒ ครั้ง โดยไม่จำกัดว่าจะติดช่วงเวลาที่พระสงฆ์จะเข้าพรรษาหรือไม่ เป้าหมายที่กำหนดไว้คือ เข้าหาชาวบ้านโดยการนำเสนอเนื้อความรู้เรื่องธรรมะ การลดละเลิก

อธิบายมุขต่าง ๆ แต่เมื่อไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร จึงปรับเปลี่ยนเพิ่มเนื้อหาในเรื่องการใช้ยาสมุนไพร ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญในการพึ่งตนเองมากขึ้น โดยแนะนำความรู้การทำเกษตรกรรมผสมผสานและการทำเกษตรกรรมธรรมชาติ

บทบาทในช่วงเริ่มต้นมีลักษณะเป็นนามธรรมและคนที่เข้าฟังมีแต่คนสูงอายุ แต่ความต้องการจริง ๆ คือ การให้ความรู้แก่เยาวชนที่สามารถนำความรู้ไปปฏิบัติมากกว่า และพระสงฆ์ที่เข้าร่วมบางรูปก็เกิดความท้อถอยเนื่องจากอะไรจากกลุ่ม ประกอบกับปัจจัยที่เป็นค่าใช้จ่ายของพระสงฆ์ไม่เพียงพอ เพื่อให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นกว่าเดิม จึงเสนอปรับปรุงวิธีการทำงานภายในกลุ่มสงฆ์ด้วยกันและในขณะเดียวกันก็เร่งศึกษาหาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการที่องค์กรอื่นส่งมาให้ประจำ หรือบางครั้งก็ส่งตัวแทนกลุ่มเข้าร่วมอบรมสัมมนาอยู่มิได้ขาด การเข้าสู่หมู่บ้านเพื่อทำกิจกรรมที่เลือกไว้จะประสานงานล่วงหน้า ในเวลาเช้าก่อนฉันเพล หรือในช่วงเพล ให้พระบางรูปที่ไม่ได้ฉันเพลกรีนนำเรื่องที่จะพูดเป็นการเบิกทางและสร้างจุดสนใจให้กับชาวบ้านก่อน หลังจากทีฉันเพลเสร็จแล้วชี้แจงวิธีจัดแบ่งเป็นฐานต่าง ๆ กำหนดให้มีพระสงฆ์ประมาณ ๑-๒ รูป ประจำอยู่ตามฐานต่าง ๆ นั้น เพื่อให้ทำความรู้จักกับชาวบ้านหรือนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างพร้อมเพรียง ให้หมุนเวียนไปตามฐานต่าง ๆ จนครบทุกฐานซึ่งมีอยู่ ๖ ฐาน อันได้แก่ ฐานศาสนพิธีให้ความรู้หลักธรรมโดยสอนให้ชาวบ้านกราบไหว้ ทำสมาธิเพื่อให้จิตใจสงบ ฐานให้ความรู้เรื่องการบริโภคยาชุดยาของ ว่ามีอันตรายอย่างไร ฐานสาธิตการใช้สมุนไพร อธิบายสรรพคุณละประโยชน์ที่ได้รับ ฐานสาธิตการทำยาสมุนไพร จากพืชสมุนไพรต่าง ๆ ฐานอนุรักษ์ป่าไม้ให้ชาวบ้านและนักเรียนเห็นความสำคัญของป่าไม้และธรรมชาติ และฐานที่อธิบายถึงการทำเกษตรผสมผสานและเกษตรกรรมธรรมชาติ ทำให้ชาวบ้านและนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้สิ่งใหม่ ๆ สามารถให้ภาพที่ชัดเจนและเห็นประโยชน์ พร้อมกับได้รับความสนุกสนาน ตลอดจนได้รับยาสมุนไพรที่ปรุงไปใช้ได้ด้วย

อีกกิจกรรมหนึ่งที่กลุ่มสังฆอาสาพัฒนาปฏิบัติอยู่อย่างสม่ำเสมอ นั่นคือ การปลูกป่าเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูสภาพป่าขึ้น สำหรับพื้นที่ที่จะเลือกปลูกป่าใช้สถานที่ป่าคอนเ้าปูหรือป่าคอนปู้ตาหรือป่าช้าป่าที่สาธารณะหรือเป็นป่าสงวนแห่งชาติ โดยปลูกป่าเดือนละหนึ่งครั้ง ให้สมาชิกกลุ่มสังฆอาสาพัฒนาสำรวจหาข้อมูลเบื้องต้นจากพระสงฆ์หรือจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ประสานงานกับตัวแทนของชาวบ้านพร้อมกับการแจ้งกำหนดการต่าง ๆ ให้ผู้ใหญ่บ้านนิมนต์พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดในหมู่บ้านและเจ้าคณะตำบล ทำหนังสือเชิญกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านคนอื่น ๆ ในตำบล เชิญครูใหญ่หรืออาจารย์ใหญ่โรงเรียนในหมู่บ้าน และเชิญข้าราชการอำเภอหรือตัวแทน ที่สำคัญที่สุดคือชาวบ้าน เพื่อให้เข้าร่วม

กิจกรรมปลูกป่าให้มากที่สุด ต้นไม้หรือพันธุ์ไม้จะได้จากชาวบ้านที่เตรียมไว้เอง และขอจากสำนักงานเกษตรจังหวัดเพื่อนำมาปลูกในพื้นที่ ก่อนที่จะถึงกำหนดการปลูกป่าอีกวันหนึ่ง กลุ่มสังฆอาสาพัฒนา ซึ่งนำโดยท่านจะเดินทางล่วงหน้าเข้าไปยังหมู่บ้านนั้นใช้เวลาช่วงกลางคืน ทางผู้ใหญ่บ้านจะนัดชาวบ้านให้มารับฟังตัวแทนของกลุ่ม อบรมให้รู้เรื่องธรรมะ การลดละอบายมุขต่าง ๆ ตลอดจนสอบถามสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านเพื่อเป็นการเบิกทาง

ในเวลารุ่งเช้าของวันใหม่ หลังจากที่พระสงฆ์และสามเณรฉันอาหารเช้าเสร็จก็ให้ชาวบ้านและผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำกล้าไม้ออกไปยังบริเวณพื้นที่ที่เตรียมไว้ ถ้ามีตัวแทนจากทางราชการมาร่วมก็ให้กล่าวเปิดงานในเนื้อหาการปลูกป่า และทางกลุ่มสงฆ์จะนำเสนอเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทราบถึงประโยชน์ของป่าไม้ ผลกระทบที่เกิดจากป่าไม้ถูกทำลายและจะต้องอนุรักษ์ร่วมกัน หรือบางครั้งก็ให้ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านนั้นเล่าถึงประวัติของป่าบริเวณนี้มีความเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ในอดีตและให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่านี้ได้อย่างไร หลังจากนั้นก็ลงมือปลูกป่าจนแล้วเสร็จ นำป่าที่เตรียมไว้มาปิดประกาศเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งการอนุรักษ์ป่าไม้ร่วมกัน ด้วยความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อกลุ่มพระสงฆ์อยู่แล้ว จึงได้รับความร่วมมือด้วยดีเสมอมา จากความที่ไม้กล้าแสดงออกของพระสงฆ์ เมื่อศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมแล้วก็สามารถปรับตัวให้กล้าตัดสินใจมากขึ้น กลุ่มสังฆอาสาพัฒนาจึงเป็นเสมือนสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับสังคมภายนอกในฐานะที่ได้ประสานงานร่วมกับองค์กรอื่น และนำแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ มาใช้กับหมู่บ้านไปสะท้อนให้กับกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เพื่อแสวงหาทางออกร่วมกันให้กับคนในหมู่บ้าน นับเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งของพระสงฆ์ในพื้นที่ ที่ท่านใช้เป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ให้กับชาวบ้านที่สอดคล้องกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่และความต้องการ นำไปสู่การแก้ปัญหาพื้นฐานให้ลุล่วงได้สมกับความตั้งใจตามกำลังที่ทำได้อย่างไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากใด ๆ

๓.๒.๘ ศูนย์รักสุขภาพ การพึ่งตนเองด้านสุขภาพ

เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในการปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวกับการใช้ยาสมุนไพร ประกอบกับที่วัดบ้านท่าลาดมีสวนสมุนไพรอยู่แล้ว และเป็นการเชื่อมกิจกรรมเดิมที่เคยทำมา คือ กิจกรรมของชมรมหมอยาพื้นบ้าน ท่านจึงดำเนินการร่วมกับพระสงฆ์ภายในวัดและชาวบ้านท่าลาดจัดตั้ง ศูนย์รักสุขภาพ ขึ้นเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อการใช้ประโยชน์กับชาวบ้านโดยตรง โดยที่ท่านเป็นที่ปรึกษา มีคณะกรรมการประกอบไปด้วยพระสงฆ์ ๒ รูป และฆราวาสอีก ๘ คน เป็นกรรมการบริหารศูนย์รักสุขภาพ กรรมการต้องมีคุณสมบัติคือ เป็นผู้ที่รักในการทำงานและมีความเสียสละต่อส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่องานที่

ได้รับมอบหมาย และจะต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตด้วย กิจกรรมที่ทำคือ การสร้างเตา
อบถาวร เพื่อการอบสมุนไพรขึ้นที่วัดบ้านท่าลาด โดยกำหนดเป็นเบื้องต้นว่า กรรมการ
ของศูนย์รักสุขภาพทุกคน จะต้องมีการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานและให้ทำนา
เกษตรกรรมธรรมชาติด้วย เพื่อให้เป็นตัวอย่างในชุมชน หน้าที่อีกอย่างหนึ่งของกรรมการก็
คือ เวลาชาวบ้านจากหมู่บ้านต่าง ๆ เดินทางมาใช้บริการของศูนย์สุขภาพ โดยเฉพาะในวัน
พระ ก็จะมีการให้ความรู้การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน และการทำเกษตรกรรม
ธรรมชาติให้ฟัง แนะนำคำรับสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่ชาวบ้านแต่ละคนต้องการตลอดจนบอก
คำรับยาหรือตัวยาสมุนไพรที่ใช้บ่อยเดาอบว่ามีพืชสมุนไพรอะไรบ้าง แนะนำให้ไปสร้างเตา
อบชั่วคราว โดยบอกวิธีการสร้างหรือทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

วัตถุประสงค์ที่แท้จริงคือ ต้องการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจในเรื่อง การใช้
ยาสมุนไพรออกไปให้มากที่สุด บอกคำรับยาต่าง ๆ ให้กับชาวบ้านที่มาได้นำไปทำเองได้ด้วย
ทั้งนี้ก็เพราะต้องการให้ปฏิบัติได้ ไม่ใช่แค่จะมาพึ่งศูนย์รักสุขภาพเช่นนี้ตลอดไป ทุกวันนี้
จะมีคนมาอบยาที่ศูนย์รักสุขภาพ ในวันพระประมาณ ๖๐-๗๐ คน มาจากอำเภอเมืองก็มี
และทางนี้จะให้บริการฟรี เมื่อเราให้เขาแล้ว เขาก็เกิดศรัทธาบริจาคช่วยเหลือเป็นค่าใช้จ่าย
ไว้ ประมาณวันละ ๒๐๐-๓๐๐ บาท ซึ่งพอใช้สำหรับที่นี่ เมื่อชาวบ้านเชื่อว่าเราไม่นำไปใช้
ส่วนตัวก็อยากจะช่วย และเขาก็ได้ความรู้เรื่องยากกลับไปด้วย นอกจากกิจกรรมการให้บริการ
ในการอบยาทุกวันพระแล้ว ทางศูนย์รักสุขภาพจะมีการจัด วันรักสุขภาพ ขึ้นมาปีละหนึ่ง
ครั้งซึ่งในวันนั้นจะมีการให้บริการทางด้านสาธารณสุขทุกอย่าง เริ่มตั้งแต่การเชิญแพทย์
เชิญหมอจากโรงพยาบาลอุดรฯ มาให้ความรู้เรื่องการรักษาสุขภาพ มีการให้บริการตรวจ
สุขภาพ และตรวจเป็นการเฉพาะคือ ตรวจเป็นโรคตับด้วย

การดูแลสุขภาพของหมอพื้นบ้าน มีปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นหมอสมุนไพร มา
แนะนำและสาธิตการปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้สอยในบ้าน นำมาเยียวรักษากันตามมูลฐาน
ของโรค เป็นการป้องกันโรคชนิดที่ไม่ร้ายแรง มีเอกสารสูตรยาสมุนไพรจากสมาคมแพทย์
แผนโบราณของกระทรวงสาธารณสุขและแนะนำวิธีการใช้ได้หลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นการต้ม
ยาแดง ยาผง ยาลูกกอน ยาคั้น เช่น ใบสะระแหน่ สรรพคุณใช้ขับลมแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ
ช่วยขับอาหารขับเหงื่อ หรือใช้หัวหรือเหง้าไปพล แก้ฟกช้ำ เคล็ดขัดยอกฟกช้ำ หรือ
เสลดพังพอนตัวเมียใช้ใบสด หรือใช้สมุนไพรในการรักษาสุขภาพผมหรือหนังศีรษะ เป็น
ต้น จัดกิจกรรมสาธิตการอบยา ต้มยา ปรุงยาสมุนไพร การนวดแผนโบราณ ตลอดจนการชั่ง
น้ำหนักเด็ก และการอบรมความรู้การทำเกษตรผสมผสาน การทำนาเกษตรกรรมธรรมชาติ

และการขยายพันธุ์พืชต่าง ๆ อีกด้วย จนสามารถขยายผลไปสู่การปฏิบัติของผู้เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์รักสุขภาพ ให้ได้รับประโยชน์มากยิ่งขึ้น

ศูนย์รักสุขภาพของชุมชน จึงเป็นเสมือนเป็นศูนย์รวมแห่งชีวิตของชาวบ้านที่สัมพันธ์และพึ่งพากับธรรมชาติอย่างเป็นหนึ่งเดียว

๓.๒.๕ กินผักปลอดภัย คนไร้หนี้สิน ล้างทำท่ายที่รอกการพิสูจน์

จากการที่ชาวบ้านเคยปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินกันภายในครัวเรือน แต่ที่ปรากฏในปัจจุบันชาวบ้านกลับต้องมาจับจ่ายซื้อหาจากตลาดในเมือง หรือไม่กี่ซื้อจากรถที่มาเร่ขายตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในชนบท มีอาหารจำพวกปลาทุ ปลาหมึกแห้ง ปลาต้ม และที่เป็นพืชผักสวนครัว เช่น มะละกอ พริก มะเขือ ผักบุ้ง หัวหอม กระเทียม เป็นต้น ซึ่งมีปริมาณการใช้สารเคมีกับพืชผักสวนครัว

พระครูสุภาจารย์วัฒน์เล่าว่า เวลาเห็นชาวบ้านซื้อแตงก็เห็นแต่ลูกเหี่ยว ๆ มะละกอก็เหมือนกัน ปลาทุก็ปลาทุเน่า ๆ ไม่แน่ใจว่าจะเคลือบสารกันบูดมาด้วยหรือเปล่า อย่างนี้เลยเกิดความคิดว่า เราปลูกผักกินกันเองไม่ได้หรือ ทำไมต้องเสียเงินซื้ออยู่ร่ำไป ทั้งยังไม่มั่นใจว่าสิ่งที่ซื้อมากินจะเป็นการทำลายชีวิตของตนเองแบบตายผ่อนส่ง ปัจจุบันอยู่ในระหว่างการศึกษานโยบายการปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารเคมี ซึ่งบางที่เราอาจจะใช้วิธีการถึงขั้นต้องกางมุ้งหรืออะไรก็แล้วแต่ ที่จะไม่ให้พวกแมลงต่าง ๆ ลงมากินผักที่ปลูกไว้ ซึ่งเราจะไม่นำเอายาฆ่าแมลงหรือสารเคมีต่าง ๆ มาฉีดพ่นเลย ส่วนน้ำที่จะนำมารดผักก็ต้องเอาน้ำบาดาลหรือน้ำบ่อเฉพาะที่ต้องขุดขึ้นมาต่างหาก เพื่อใช้ในการรดผักนี่อย่างเดียว เพราะทุกวันนี้ มีชาวบ้านบางคนทีปลูกพืชผักสวนครัวไว้ทั้งที่ไม่เคยฉีดพ่นสารเคมีเลย แต่กลับได้บริโภคสารนี้เข้าไปในร่างกาย ซึ่งพอจะสันนิษฐานได้ว่า สารเคมีเหล่านี้ต้องมากับน้ำที่ไหลรดผักหรือปลิวมาตามอากาศก็อาจจะเป็นไปได้ หากทำได้จะทำให้สุขภาพแข็งแรง บริโภคอาหารปลอดภัยจากสารเคมี ที่ได้จากป่าชุมชนและปลูกพืชผักกินเอง เกิดจากการแลกเปลี่ยนเทคนิคในการประกอบอาหาร และจากการลดละเลิกจากการสูบบุหรี่ ดื่มสุรา ทำให้ร่างกายแข็งแรง ประกอบกับการรักษาด้วยยาสมุนไพรชั้นพื้นบ้าน ไม่ต้องไปถึงโรงพยาบาล ทำให้ลดการปวดเมื่อยตามร่างกายเมื่อบริโภคผักที่ปลูกเอง เมื่อมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในทางเศรษฐกิจ มีอาหารบริโภคที่ปลอดภัย ได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ วัฒนธรรมได้รับการฟื้นฟู ทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ในทางสังคม วัฒนธรรม และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้จิตใจปลอดโปร่งโล่งสบาย ผ่อนคลาย สนุกสนาน อารมณ์เบิกบานสำราญใจ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่

มีผลดีต่อสุขภาพ นำมาปฏิบัติโดยผ่านกิจกรรมโครงการ เกิดองค์ความรู้วัฒนธรรมวิถีชีวิต
พื้นบ้านเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ

เมื่อลด ละ เลิก อบายมุข การพนัน สิ่งเสพติด ไม่เกิดการทะเลาะวิวาท ทั้งใน
ระดับบุคคลและชุมชน ทำให้เกิดสังคมอบอุ่น มีความสามัคคี มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือ
แบ่งปันกัน ในชุมชนเกิดการรวมกลุ่มเครือข่ายวิถีชีวิตพื้นบ้านขึ้นในพื้นที่ โดยเฉพาะ
การแก้ปัญหาความยากจน ที่อยู่บนพื้นฐานความต้องการที่ทำได้ของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ไม่มี
ผักกิน ก็ต้องปลูกผักกิน ผักนั้นต้องปลอดภัยไม่ใช่สารเคมี ต้องใช้ปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น นำ
ผลผลิตมาจำหน่ายในตลาดชุมชน เลิกเล่นการพนัน มีเงินเก็บออมไว้ใช้จ่ายในยามจำเป็น
และลดต้นทุนในการผลิต คือไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมี คือใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ทางกลุ่มทำขึ้นเองจำหน่าย
ในชุมชนราคาถูกกว่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้รับการฟื้นฟู เมื่อมีการ
ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการทำเกษตรกรรมโดยใช้สารเคมี ยาปราบศัตรูพืช กับมาใช้ปุ๋ย
หมักมูลวัว ปุ๋ยอัดเม็ดชีวภาพ น้ำหมักอินทรีย์ชีวภาพ ทำให้ดินร่วนซุย น้ำสะอาดมีปลา
กลับมาอยู่ที่นา ป่าชุมชนกลับฟื้นคืนสภาพให้เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติของคนในชุมชน
และปลอดภัยปราศจากมลภาวะต่าง ๆ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทำการเกษตรที่ใช้
สารเคมีมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และนำองค์ความรู้วิธีการป้องกันการเจ็บป่วยด้วยการบริโภค
อาหารที่ปลอดภัยมาปฏิบัติ โดยการลงมือทำการปลูกผักพื้นบ้านไว้กินเอง หรือหากินตาม
ธรรมชาติ เป็นยาโอสธสารอย่างดี ไม่มีสารตกค้าง ไม่มีสิ่งเจือปน อันตรายไม่มี เก็บผักที่
ปลูกไว้หรือในป่าชุมชนมากินเอง ในนามีข้าวที่ใส่ปุ๋ยชีวภาพ จะมีปลาที่ไม่ต้องซื้อหา
เพาะเลี้ยงไว้เอง ที่เหลือเผื่อแผ่กับญาติพี่น้อง มีความผูกพันกับธรรมชาติเพราะธรรมชาติให้
อาหาร สิ่งแวดล้อมให้อากาศบริสุทธิ์

สิ่งที่ต้องการแก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้านอีกประการหนึ่งคือ การปลดหนี้
โดยเฉพาะหมู่บ้านท่าลาดนั้น เป็นลูกหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์กันแทบจะ
ทุกหลังคาเรือน โดยเอาโฉนดที่ดินไปจำนองกับธนาคารแล้วเบิกเงินก็ยืมตามราคาประเมิน
ของที่ดิน หรือแล้วแต่ความต้องการของคนกู้ยืมก็ได้ ในปัจจุบัน แม้แต่ผู้ที่ไม่ใช่หลักทรัพย์
อะไรเป็นประกันก็สามารถกู้ยืมเงินของธนาคารได้ ท่านเล่าประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นกับ
ชาวบ้านในวิธีการหลอกล่อ ให้ชาวบ้านยืมมาซื้อวัว ซื้อควาย เงินต้นเงินยาวอะไรต่าง ๆ
หรือเสนอกองทุนให้ชาวบ้านกู้ยืมเงินมาทำการเกษตรแผนใหม่แบบครบวงจร ซึ่งแท้ที่จริง
แล้วมีแต่จะทำให้ชาวบ้านเสียเปรียบ เมื่อกู้ยืมมาแล้วต้องใช้นี้ไปเรื่อยๆ เกิดปัญหาที่ผล
พวงจากการเป็นหนี้ก็มากมายก็ติดตามมา “รัฐบาลมาสร้างหนี้ นำทุกอย่างมาให้กับชาวบ้าน
กำหนดนโยบายการพัฒนาชนบท การให้เงินกองทุนหมู่บ้านแล้วให้กู้ยืมมาลงทุน สร้างนิสัย

ให้กับชาวบ้านหันมาใช้สินค้าที่ฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ทั้งที่รายได้ยังมีไม่เพียงพอกับรายจ่าย เมื่อหาเงินใช้หนี้ไม่ได้ต้องหนีหายไปตายเอาดาบหน้ากลายเป็นคนแรงงานอพยพในกรุงเทพมหานคร”

พระครูสุภาจารวัฒน์ท่านยังคงแสดงความมุ่งมั่นที่จะพาชาวบ้านรอดพ้นจากกรอบนี้ให้ได้ ด้วยความตั้งใจเดิมที่มีอยู่แล้วคือ เมื่อสามารถแก้ไขปัญหาปากท้องของชาวบ้านได้แล้ว ก็จะนำเอาเงินที่มีอยู่ในกองทุนพันธุ์ไม้และพัฒนาแหล่งน้ำมาให้ชาวบ้านกู้ยืมเพื่อนำเอาไปใช้หนี้สมมุติว่า ชาวบ้านคนหนึ่งเป็นหนี้อยู่ ๑,๐๐๐ บาท เราก็ให้ชาวบ้านหามาส่วนหนึ่งทางกองทุนพันธุ์ไม้และพัฒนาแหล่งน้ำ จะช่วยอีกแรงหนึ่งอย่างเช่น ชาวบ้านหามาได้ ๓,๐๐๐ บาท ทางกองทุนพันธุ์ไม้และพัฒนาแหล่งน้ำ จะให้กู้ยืมเงิน ๕,๐๐๐ บาท หรือเป็นจำนวนที่มากกว่านั้น จนกว่าจะปลดหนี้ได้” และมีโครงการที่จะสกัดกั้นการซื้อรถไถนาเดินตามหรือ รถอีแต๋น เข้ามาใช้ในหมู่บ้านเพราะจะเป็นการเพิ่มหนี้สินให้กับชาวบ้านอีก เพราะจากสถิติพบว่าเมื่อปีที่แล้ว จังหวัดโศธรมีการซื้อรถมอเตอร์ไซด์มากเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ ก็มีสถิติใหม่คือ มีการซื้อรถไถนาเดินตามเป็นอันดับหนึ่งในประเทศไทยเช่นกัน อีกทั้งความต้องการของท่าน อยากให้ลูกให้หลานมาปลูกผัก ปลูกผลไม้ ทำมาหาเลี้ยงชีพ ด้วยการอยู่ร่วมกันแลกเปลี่ยนกันกินอย่างมีความสุข

พระครูสุภาจารวัฒน์ท่านเล่าให้ฟังพรางหัวเราะเบา ๆ ด้วยสีหน้าอึมเิบ บ่งบอกความรู้สึกภายในใจยังเปี่ยมล้นไปด้วยความคาดหวังว่าจะนำพาชาวบ้านให้กลับคืนสู่ชีวิตที่อยู่ดีมีความสุขอย่างสันปรี

บทที่ ๔

บทบาทพระครูสุภาจารย์วัฒน์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

๔.๑ ความหมายของหลักพุทธธรรม

หลักพุทธธรรมหมายถึง การประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงประกาศและบัญญัติไว้ เป็นที่ทราบกันว่าภายหลังพุทธปรินิพพานแล้ว ได้มีการรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเป็นระบบครบถ้วนอยู่ในรูปแบบที่เรียกกันว่าคัมภีร์พระไตรปิฎก เพื่อให้เป็นแหล่งสืบค้นคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า เป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า

พุทธธรรมนอกจากจะเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ยังรวมถึงความเป็นไปในชนม์ชีพและพระปฏิบัติของพระพุทธเจ้าที่สะท้อนออกมาให้ปรากฏในพุทธธรรมอีกด้วย

๔.๒ ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม

๑. เป็นที่รวบรวมหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างบริสุทธิ
๒. นำเสนอหลักการและสาระสำคัญของพระพุทธศาสนา อย่างครบถ้วนรอบด้านครอบคลุมและเป็นระบบอย่างชัดเจน
๓. เป็นมาตรฐานและเกณฑ์ของความเชื่อและการปฏิบัติของชาวพุทธทั่วไป ทั้งในระดับชาวบ้านและพระภิกษุ

พุทธธรรมมีค่าสำหรับวิถีชีวิตของมวลมนุษย์โดยเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญา ความสามารถของแต่ละบุคคล ที่จะนำมาพัฒนาตนเองให้เกิดความสุข ความเจริญอกงามในชีวิต เพราะพระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ค้นพบทางเดินของชีวิตแล้วนำมาบอกกล่าวให้แก่บุคคลอื่นเท่านั้น ดังที่พระองค์ตรัสว่า

“ตถาคตเป็นเพียงผู้บอก คือ ชี้ทางให้
ส่วนตัวการกระทำนั้น เป็นเรื่องที่
แต่ละคนต้องเพียรพยายามเอาเอง”¹

ดังที่พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต) ได้แสดงทรรศนะว่า พุทธธรรมเป็นการแนะแนวต้นแบบ เพราะการแนะแนวพุทธธรรมนี้ ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักช่วยตนเอง ยอมรับศักยภาพของมนุษย์ในการแก้ปัญหาตลอดจนให้รู้จักในเงื่อนไข เหตุ ปัจจัย และวิธีการซึ่ง

¹ ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๖/๑๑๗.

มีขั้นตอนครบถ้วนตามหลักการแนะแนว² ตลอดพระชนมายุของพระพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงอุทิศพระวรกายตั้งแต่ตรัสรู้ธรรมจนดับขันธปรินิพพานเพื่อบำเพ็ญพระจริยาวัตรอนุเคราะห์แก่สัตว์โลกให้พ้นทุกข์โดยใช้เวลาเป็นช่วงๆในแต่ละวันดังนี้

เวลาเช้า	เสด็จออกบิณฑบาต
เวลาเย็น	ทรงแสดงธรรม
เวลาค่ำ	ประทานโอวาทภิกษุ
เวลาที่เที่ยงคืน	ตอบปัญหาเทวดา
เวลาใกล้รุ่ง	ตรวจดูสัตว์โลก ³

จากพุทธกิจนี้แสดงได้ว่า พระองค์มีน้ำพระหฤทัยที่มุ่งมั่นในการแก้ปัญหาให้มวลสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ทรงเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกเป็นเอกบุคลที่ไม่มีใครเสมอเหมือนดังข้อความที่ปรากฏในอังคุตตรนิกายเอกนิบาตว่า

เอกบุคลเมื่อบังเกิดขึ้นในโลกย่อมบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมากเพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ต่อชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเอกบุคลนั้นคือ “พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”⁴

ดังที่พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้แสดงทรรศนะว่า พระพุทธองค์เป็นผู้นำคนพบทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เมื่อพบแล้วก็นำเอามาเปิดเผย มาชี้แนะแนวบอกทางให้แก่ผู้อื่น⁵

ในยุคที่อารยธรรมโลกาภิวัตน์กำลังครอบงำสังคม วิถีชีวิตของมนุษย์กำลังเลือนหายและเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของอุทยานาภาพของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงความเชื่อมโยงภูมิปัญญาดั้งเดิมของมนุษย์ให้กลับมามีความหมายต่อชีวิตที่สับสนในโลกปัจจุบัน ถึงแม้ว่ามนุษย์จะมีความก้าวหน้าไปมากเพียงใดก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่มนุษย์ยังคงต้องการ คือ “คุณค่าของชีวิต” ว่าจะมีชีวิตเป็นไปอย่างไร ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สิ่งที่เป็นบทพิสูจน์ในการเชื่อมโยงอดีตสู่ปัจจุบัน คือ “ธรรมะ” ที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เป็นเสมือนน้ำใสเย็นคอยลบล้างประโลมจิตใจร้อนรุ่มของมนุษย์ให้คลายลง

² พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), พุทธศาสตร์กับการแนะแนว, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๔), หน้าคำนำ

³ อ่างแก้ว, พจนานุกรมฉบับพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๘๕.

⁴ อัง.เอก. (ไทย), ๒๐/๒๒/๑๓๕.

⁵ อ่างแก้ว, พุทธศาสตร์กับการแนะแนว, หน้า ๗.

ความพออยู่ พอกิน และความมีวิถีชีวิตที่สมถะ พอเพียง ในทุกมิติของชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนหากเราวิเคราะห์ดูแล้วจะเห็นได้ชัดเจนว่าประสานสอดคล้องต้องกันอย่างแนบแน่น กับหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการดำรงชีวิตที่ประเสริฐพอเหมาะพอควร และการเดินทางสายกลางตามสมมติในโลกธรรม หรือ โลกียธรรมด้วย “วิถีแห่งพุทธ” ครอบคลุมที่ยังไปไม่ถึงระดับปรมาตมธรรม ส่วนการดำรงชีวิตในโลกียธรรมนี้ก็ให้รู้เท่าทันความเป็นไปและความเป็นจริงของโลก รู้จักประสานกลมกลืนกับโลก ชีวิตและธรรมชาติ ใช้ประโยชน์สูงสุดโดยไม่เป็นการทำลายและเบียดเบียนกัน ขณะเดียวกันก็รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงตามกฎแห่งอริยสัจและไตรลักษณ์ ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างมีอิสรภาพ ไม่ยึดมั่น ถือมั่น ดำรงอยู่โดยมี “ปัญญา” เป็นตัวกำกับ อยู่ได้โดยไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ไม่แก่งแย่งชิงดี และหลงใหลได้ปลื้มกับวัตถุนิยมเกินสมควร และการเป็นผู้คลั่งไคล้ใน “วัตถุนิยม “ และ “บริโภคนิยม” จนเกินไป โดยเฉพาะโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อเทียบกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วจะเห็นได้ว่า มีการประสานสอดคล้องกันในโลกุตระธรรม โลกียธรรมนั้นเป็นคำสอนที่มุ่งหมายสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ (และโลกหน้า) ด้วยดี ส่วนโลกุตระธรรมนั้นมุ่งหมายเพื่อความหลุดพ้น อยู่เหนือโลก เป็นอิสระจากการถูกบีบคั้นรัดรั้งของโลกในส่วนของโลกียธรรมนั้น โดยที่พระพุทธศาสนาได้ให้น้ำหนักและความสำคัญแก่ชีวิตมนุษย์ซึ่งยังจะต้องดำรงอยู่ในโลกธรรมเป็นอย่างมากไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าโลกุตระธรรมจึงพิจารณามติทางสังคมว่าเป็นส่วนหนึ่งของคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยดังคำกล่าวที่ว่า”วัฒนธรรมแห่งพระพุทธศาสนานั้น มิใช่มีแต่ที่เป็นไปเพื่อปัจเจกภาพ(Individual)อย่างเดียวแต่ทั้งที่เป็นไปสำหรับสังคม ด้วยมองจากบริบทในพระพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าหลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นสอดคล้องและเอื้อต่อการดำเนินการในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นส่วนรวมโดยเฉพาะที่สอดคล้องต่อกันเป็นพิเศษคือเศรษฐกิจพอเพียงตรงกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการเดินทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา⁶เป็นแนวปฏิบัติที่พอดีทั้งในแง่ทางปฏิบัติและทางด้านจิตใจคือหลักสำคัญพื้นฐานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขวิกฤติของชาติและนำประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศก้าวพ้นวิกฤติเศรษฐกิจและสามารถไปสู่ชีวิตที่ดีงามมีคุณภาพตามหลักพระพุทธศาสนาได้

๔.๓ หลักพุทธธรรมที่พระครูสุภาจารวัฒน์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕.

การนำหลักพุทธธรรมเข้ามาใช้กับหลักของงานพัฒนาก็เพื่อให้ผสมกลมกลืนกันอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หลักธรรมก็เพื่อจะมุ่งเป้าหมายไปที่ความเป็นคนมีจิตใจดี มีสำนึกและความรับผิดชอบแก่การงานและหน้าที่และคุณธรรม จึงเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทางวัตถุให้มั่นคง ส่วนหลักของการพัฒนาชุมชนก็มุ่งเป้าหมายไปที่ การพึ่งตนเอง การทำหน้าที่ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมของกิจกรรมชุมชน การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม แลมีความต่อเนื่องไปของงาน เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงและยั่งยืนต่อชุมชน ย่อมบรรลุเป้าหมายได้อย่างรวดเร็วและมั่นคง

๔.๓.๑ หลักพุทธธรรมเรื่อง อิทธิบาท ๔

- (๑) ฉันทะ ความพอใจ
- (๒) วิริยะ ความเพียร
- (๓) จิตตะ ความคิด
- (๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง⁷

หลักอิทธิบาท ๔ ประการ แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอิทธิบาท ซึ่งอธิบายดังนี้

ฉันทะ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป

วิริยะ คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

จิตตะ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำด้วยความคิดเอาจิตฝักใฝ่ ไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

วิมังสา คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อที่ย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ วิถีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

ธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆมีหน้าที่เฉพาะตน เป็นธรรมแห่งความสำเร็จ เป็นธรรมที่สนับสนุนให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จ เพราะฉันทะ จะทำให้เราเกิดความต้องการที่จะทำงานอยู่เสมอและปรารถนาที่จะให้ผลดียิ่งๆขึ้นไป วิริยะ จะทำให้คนเราลงมือทำและทำด้วยความพยายามอย่างต่อเนื่อง จิตตะ จะทำให้คนเราซึ่งกำลังลงมือทำงานอยู่มีจิตมุ่งมั่น ไม่เลื่อนลอยไม่ฟุ้งซ่าน วิมังสา จะทำให้คนเรารอบคอบรู้จักใคร่ครวญหาเหตุผลและวิธีต่างๆในการทำงาน

⁷ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

๔.๓.๑.๑ การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของพระครูสุภาจารวัฒน์

ธรรม ๔ อย่างนี้ พระครูสุภาจารวัฒน์นำมาใช้เป็นหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยการส่งเสริมให้ชาวบ้านทำการเกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ เพื่อแก้ปัญหาความอดอยากในครอบครัว ทำให้เขาพึ่งพาตนเองได้ สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นฐานในการทำงาน

๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน

เช่น การขุดบ่อเลี้ยงปลา การปรับที่นาที่ไม่มีน้ำขัง ให้เป็นพื้นที่ต่ำลง ทำคันนาให้กว้างขึ้น เพราะจะได้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นเอาไว้กิน ท่านได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านทำเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ โดยใช้หลักอิทธิบาท ๔ มาเป็นฐานในการทำงานทำการเกษตร คือ ทุกคนจะต้องมีจิตสำนึก มีความรักในการทำการเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ เพื่อให้สำเร็จ มีความซื่อสัตย์สุจริตและไม่ฝักใฝ่อบายมุข เป็นผู้มีความขยัน มานะ มีความคิดในการพึ่งตนเอง และเป็นผู้นำเพื่อประโยชน์เพื่อส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ

จากหลักอิทธิบาท ๔ ประการข้างต้น พระครูสุภาจารวัฒน์ท่านได้นำเอามาเป็นหลักเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านทำการเกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้ เพราะเป็นธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน ผลจากการที่ชาวบ้านดำเนินตามหลักธรรม ทำให้ท่านเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านเมื่อนำหลักธรรมมาปฏิบัติแล้วสามารถที่จะอุ้มชูตัวเองได้ มีความเป็นอยู่อย่างไม่เดือดร้อน มีกินพอใจ มีความสุขจากการทำงาน มีอาหารกินพอเพียง ทำให้ครอบครัวมีความสงบเป็นปกติสุขที่พ้นจากหนี้สิน

๔.๓.๒ หลักพุทธธรรมเรื่อง สังคหวัตถุ ๔

๑. ทาน การให้

๒. ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก

๓. อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์

๔. สมานัตตตา ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย

หลักสังคหวัตถุ ๔ นี้ คือธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ คือ

๑. ทาน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ การแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒. ปิยวาจา คือ คำกล่าวสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรี และความรักใคร่ร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจ ให้นิยมยอมตาม

๓. อุตถจริยา คือ การชวนช่วยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔. สมานัตตตา คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติเสมอกันในชน ทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตัวเหมาะสมกับฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมและกฤษฎี

๔.๓.๒.๑ การประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาภรณ์

ธรรม ๔ อย่างนี้ พระครูสุภาภรณ์ได้นำมาใช้เป็นหลักในการทำงานพัฒนา ชุมชนพอสรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นฐานในการทำงาน

๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน

เช่น การส่งเสริมไร่นาสวนผสม ระบบการทำกรเกษตรแบบพึ่งตนเองหรือที่ เรียกว่าไร่นาสวนผสม หรือเกษตรผสมผสาน เป็นสิ่งที่ท่านเห็นว่าเป็นแนวทางที่จะนำมาใช้ แก้ปัญหาความยากจน และปัญหาหนี้สินของเกษตรกรได้หากเกษตรกรเพาะปลูกพืชผัก ทำ ไร่ทำนาเลี้ยงสัตว์นานาชนิดไว้กินไว้ใช้โดยการพึ่งพิงตนเอง ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เทคโนโลยีสมัยใหม่แต่ดูแลผลผลิตให้เป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งเน้นการไม่เบียดเบียนซึ่งกัน และกัน ความสมดุลทางธรรมชาติและสมดุลในชีวิตประจำวันกลับคืนมา ท่านส่งเสริมให้ ชาวบ้านทำลาดและชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงทดลองทำโดยทางท่านสนับสนุนด้านเงินทุน การทำไร่นาสวนผสมนี้มีความเกี่ยวข้องกับนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมาก อย่าง น้อยผู้ทำการเกษตรผสมผสานนี้จะต้องมีธรรมะ คือ มีสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อุตถ จริยา สมานัตตตา คือต้องมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน มีความสมานสามัคคี ชวนช่วยในกิจการ งานของตน

ผลจากการนำหลักธรรมข้างต้นมาใช้ในการพัฒนาชุมชนของพระครูสุภาภรณ์ จึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สรุปได้ดังนี้

๑. สร้างความผาสุกแก่ชาวบ้านส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้คล่องตัว

๒. สร้างความเชื่อใจไมตรีจิต กระชับมนุษยสัมพันธ์

๓. อนุรักษ์วัฒนธรรม เพิ่มเกียรติคุณแก่ตนเอง

๔. เป็นตัวอย่างที่ดี นำเคารพและสรรเสริญ

๔.๓.๓ หลักพุทธธรรมเรื่อง ทิฏฐธัมมิกัตถนิกขธรรม ๔

- ๑) อุฏฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น
- ๒) อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษา
- ๓) กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีมิตรดี
- ๔) สมชีวิตา ความเป็นอยู่เหมาะสม^๘

หลักทิฏฐธัมมิกัตถนิกขธรรม ๔ ประการ คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน คุณธรรมที่เป็นเครื่องให้บรรลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ เพราะเป็นหลักธรรมอัน อำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกขธรรม ซึ่งมีอธิบายดังนี้

อุฏฐานสัมปทา ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน ประกอบมีความสุจริตชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุปายวิธีสามารถจัด ดำเนินการให้ได้ผลดีถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบภารกิจ การ อาชีพ เครื่องเลี้ยงชีวิตที่สุจริต คิงาม ยึดหลักธรรมคือความเพียร(วิริยะ) ในการประกอบอาชีพเลี้ยง ชีวิตดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ‘อุฏฐาตา วินุทเต ธน’ แปลว่า บุคคล...ขยันหมั่นเพียร ย่อมหา ทรัพย์ได้

อารักขสัมปทา ได้แก่การรักษาคุ้มครองทรัพย์สมบัติที่หามาได้และการทำงานที่ ตนได้กระทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เพื่อไม่ให้เป็นอันตราย

กัลยาณมิตตตา ได้แก่ การคบมิตร การเสวนากับบัณฑิตหรือบุคคลที่มีศีล มี คุณธรรม จริยธรรม

สมชีวิตา ได้แก่ การใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายรับ-รายจ่ายให้ เหมาะสมกับฐานะตนเอง รู้จักควบคุมตนเองไม่ให้ดิ้นรนใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย รู้จักประหยัด อดออม ให้รายรับเหนือรายจ่าย

ธรรม ๔ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวใจเศรษฐี หากบุคคลใดนำมาปฏิบัติตาม อย่างสม่ำเสมอ ก็จะทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นราบรื่นและประสบกับความสุข ความ เจริญรุ่งเรืองในชีวิตการงานได้อย่างดี ดังสรุปว่า “ขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร เลี้ยงชีวิต พอเพียง” พระครูสุภาภรณ์ได้นำหลักธรรมทั้ง ๔ มาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จนทำให้ การเกษตรประณีตสำเร็จ ฐานะมั่นคง

๔.๓.๓.๑ การประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาภรณ์

^๘ อก.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

^๙ ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๕.

ธรรม ๔ อย่างนี้ พระครูสุภาจารวัฒน์ได้นำมาใช้เป็นหลักในการทำงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพราะเป็นหลักธรรมที่สามารถส่งเสริมให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเอง เป็นอยู่อย่างพอเพียง สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นฐานในการทำงาน
๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน
๓. นำมาเป็นหลักในการส่งเสริมอาชีพให้แก่ชุมชน

เช่น ในเรื่องของการออม คือการรักษา ไม่ว่าจะเป็นการออมน้ำ ออมดิน ออมทรัพย์ ซึ่งท่านกล่าวว่า การออมสิ่งต่าง ๆ จะต้องมีความหมั่น ขยัน อดทน เพื่อที่จะรักษาไว้ให้ได้ใช้ประโยชน์นาน ๆ โดยเฉพาะการออมทรัพย์ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานดำรงชีพ เราจะต้องใช้จ่ายให้พอเหมาะแก่ฐานะ ไม่ดิ้นรนให้เกินตนเอง ห้ามใจให้ได้ แล้วก็ใช้ตัวเองให้เป็น มีความสันโดษอยู่พอเพียง รู้จักสิ่งที่เหมาะสมแก่พื้นที่ เช่น การปลูกพืชจะต้องรู้ว่าพืชไหนเหมาะแก่การปลูกในที่ของตนเอง เพื่อให้ได้ประโยชน์มากกว่าเสียทรัพย์ ทำงานตามที่ตนเองมีความรู้ ไม่ทำงานเกินความรู้ของตนเอง รู้สิ่งที่เหมาะสมกับสถานที่ วัฒนธรรม และปัญหาของตนเอง ไม่นำสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่มาปลูก เพราะจะทำให้ไม่ได้ประโยชน์ แต่ควรจะนำพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่มาปลูกเพื่อให้ได้ประโยชน์

จากหลักธรรมข้างต้นที่พระครูสุภาจารวัฒน์นำมาเป็นหลักในการทำงานพัฒนาส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน เพื่อให้เขาสามารถดำเนินชีวิตของตนเองแบบพอเพียง ใช้สอยทรัพย์ที่หามาได้อย่างประหยัด บริโภคอาหารแต่พอเพียง ใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ดังคำกล่าวที่ว่า กินเพื่ออยู่ ไม่ใช่อยู่เพื่อกิน จึงทำให้ชีวิตพบสุขสันติสุข แม้แต่ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้สาวกรู้จักประมาณในการบริโภคโดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องกำหนดในการบริโภค เพราะการบริโภคไม่ใช่เพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อประดับ เพื่อตกแต่ง แต่เป็นการบริโภคเพื่อยังอรรถภาพให้ดำรงอยู่ได้เท่านั้น

๔.๓.๔ หลักพุทธธรรมเรื่อง อปริหานิยธรรม ๗

- (๑) หมั่นประชุมเป็นเนืองนิตย์
- (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม
- (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติ
- (๔) เคารพผู้อาวุโส
- (๕) ให้เกียรติและคุ้มครองสตรี
- (๖) เคารพสักการะเจดีย์ ปุชนียสถาน

(๓) ให้ความอารักขา คຸ້ມครองແກ່บรรพชิต¹⁰

จากหลักธรรมทั้ง ๓ ประการข้างต้น พระครูสุภาจารวัฒน์ได้นำมาใช้ในการดำเนินการในโครงการต่าง ๆ อยู่ ๒ ข้อ คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ได้แก่ การพบปะปรึกษาหรือกิจการงานในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น กิจการโครงการหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร การทำเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ ระดับกลุ่มภายในสมาชิกของชมรม และระดับพหุภาคีที่ท่านเป็นประธาน

๒. พร้อมเพื่อกันประชุม ได้แก่ การพร้อมเพื่อกันเข้าประชุม เลิกประชุม ทำกิจการต่าง ๆ ที่พึงทำร่วมกัน

หลักการบริหารธรรมนี้เป็นหลักธรรมที่พระครูสุภาจารวัฒน์นำมาป้องกันความเสื่อม เพราะเป็นธรรมที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะเป็นธรรมที่นำไปสู่ความเจริญ หากหน่วยงานใดสามารถนำหลักการบริหารนิยธรรมมาใช้ในองค์กรของตนแล้วก็สามารถนำพองค์กรให้พบเห็นความเจริญอย่างมั่นคงได้

๔.๓.๔.๑ การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจารวัฒน์

ธรรม ๒ อย่างนี้ พระครูสุภาจารวัฒน์นำมาใช้เป็นหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ในด้านการจัดการองค์กร เพื่อที่จะทำให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเองได้ มีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นอยู่อย่างพอเพียง สามารถแก้ปัญหาความอดอยากในครอบครัวได้ สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นแนวทางในการบริหาร

๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน

๓. นำมาเป็นกฎในการประชุม

เช่นในการประชุมแต่ละครั้งจะต้องมีความพร้อมเพื่อกันเพื่อสร้างพลังในแก้ปัญหาชุมชนโดยท่านจะเข้าร่วมประชุมกับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกโครงการต่าง ๆ ทุกครั้ง โดยเปลี่ยนสถานที่ประชุมไปตามจุดต่าง ๆ ตามที่ทางคณะกรรมการได้กำหนดไว้ โดยที่ท่านเองได้เข้าเป็นหรือเป็นประธานในการประชุม โดยนำหลักการบริหารนิยธรรมมาใช้เพื่อความพร้อมเพื่อกันและหาหนทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน จนปัจจุบันนี้สมาชิกมีการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ ในเทคนิคและวิธีการทำงานที่มีผลต่อการปฏิบัติกิจกรรมให้เชื่อมโยงกับทุกกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับสถานที่ ปัญหา และความต้องการ

¹⁰ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒-๘๓.

ของชาวบ้านได้อย่างลงตัว นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขาดเงินในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ โดยให้ชาวบ้านยึดหลักการปฏิบัติตัวให้อยู่ในวิถีธรรม วิถีถิ่น พออยู่ พอกิน พอเพียง แบ่งปัน ผูกพัน คน น้ำ ป่า

๔.๓.๕ หลักพุทธธรรมเรื่อง ฌราวาสธรรม ๔

(๑) สัจจะ ความจริง

(๒) ทมะ ฝึกตน

(๓) ขันติ อุดทน

(๔) จาคะ เสียสละ¹¹

จากหลักธรรมทั้ง ๔ ประการ ข้างต้น เป็นหลักธรรมสำหรับการครองเรือน หรือการใช้ชีวิตของคฤหัสถ์ พระครูสุภาจารวัฒน์ได้นำมาใช้ในชีวิตของตนเอง

สัจจะ ได้แก่ การตั้งมั่นในสัจจะ ทำจริง พูดจริง ในสิ่งที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ จะทำอะไรก็ทำให้เสร็จ จนเป็นที่เชื่อถือและไว้วางใจของบุคคลต่าง ๆ

ทมะ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่อง ของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้ากันได้ ไม่เป็นคนถือดีด้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตน

ขันติ ได้แก่ ความอดทน มุ่งมั่นทำหน้าที่การงานของตนด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหว มั่นคงในสิ่งที่ทำ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น ขันติธรรมนี้เป็นตัวที่สำคัญมาที่พระครูสุภาจารวัฒน์ใช้เพราะถ้าขาดความอดทนแล้วการงานก็ไม่สำเร็จโดยใช้ควบคู่กับ การพึ่งตนเอง จนทำให้งานต่าง ๆ สำเร็จ

จาคะ ความเสียสละ ความเผื่อแผ่ แบ่งเป็นตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ชีวิตบุคคลที่จะมีความสุข จะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ด้วย มิใช่คอยจ้องแต่จะเป็นผู้รับเอาฝ่ายเดียว

๔.๓.๕.๑ การประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจารวัฒน์

ธรรม ๔ ประการนี้ ท่านนำมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านนำมาใช้เป็นหลักในการแก้ปัญหาความอดอยากในครอบครัว โดยการทำการเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ ก็นำมาเป็นหลักในการทำงาน สรุปได้ดังนี้

¹¹ บ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๕๐/๕๔๕.

๑. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน

๒. นำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมอาชีพให้แก่ชุมชน

๓. นำมาเป็นหลักปฏิบัติในกลุ่มสมาชิก

เช่น ในการปลูกต้นไม้ เราจะต้องใส่ใจดูแลรักษาเพื่อไม่ให้เกิดอันตราย ต้นเข้ามาเราต้องไปดูแลก่อนแล้วค่อยไปทำงานอย่างอื่น การปลูกกล้วย ปลูกมะละกอก็เช่นเดียวกัน เราจะต้องดูว่ามีใบที่เหี่ยวแห้งหรือไม่ถ้ามีก็ตัดออก ตกแต่งใบให้สวยงามอยู่เสมอ รดน้ำ เพื่อให้ลำต้นสมบูรณ์ เพื่อที่จะออกผลผลิตตามที่เรต้องการ ตามที่เราหวัง ถ้าเราไม่ใส่ใจในการทำงานที่ทำ ผลที่ออกมาก็ไม่สมบูรณ์ ท่านยังกล่าวว่า ไม่ว่ามนุษย์ สัตว์หรือต้นไม้ ทุกอย่างก็ต้องการเอาใจใส่ดูแลเสมอ เราจะต้องมีความอดทน เสียสละเวลาเพื่องานที่เราได้ทำ ต้องมีความตั้งใจว่าจะต้องทำให้ได้ผลมากที่สุด เราก็ต้องทำจริง ดูแลเอาใจใส่อย่างจริงจัง

๔.๓.๖ หลักพุทธธรรมเรื่อง พรหมวิหารธรรม ๔

๑. เมตตา คือความรัก ปราบปรามดีให้เขามีความสุข

๒. กรุณา คือความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์

๓. มุทิตา คือความยินดี เมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข

๔. อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง

หลักพรหมวิหารธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างก็มีหน้าที่เฉพาะตน เป็นธรรมแห่งความสำเร็จ เป็นธรรมที่สนับสนุนให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จ เพราะเมตตา จะทำให้เราเกิดความปรารถนาดีให้เขามีความสุขต้องการที่จะทำงานอยู่เสมอ กรุณา จะทำให้คนเราลงมือทำและคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากปัญหาหรือความทุกข์ มุทิตา มีความยินดีเมื่อเขาทำงานประสบความสำเร็จ และช่วยส่งเสริมสนับสนุนเขา อุเบกขา มีความเป็นกลาง เพราะการทำงานทุกอย่างจะต้องมีความเป็นกลาง จะเอนเอียงไปในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้

๔.๓.๖.๑ การประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจารวัฒน์

ธรรม ๔ อย่างนี้ พระครูสุภาจารวัฒน์ได้ยึดถือเป็นหลักเบื้องต้นในการทำงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พอสรุปประโยชน์ได้ดังนี้

๑. ทำให้เป็นคนใจกว้างขวาง เยือกเย็น ไม่ก่อพิชแพรภัยแก่ใคร

๒. ทำให้มีบุคลิกลักษณะที่น่านับถือ เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน

๓. ทำให้เป็นผู้มีน้ำใจประเสริฐ เปี่ยมด้วยมนุษยธรรม มองโลกในแง่ดี

๔.๔ ประโยชน์ที่เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของพระครูสุภาจารวัฒน์

จากหลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นที่พระครูสุภาจารวัฒน์นำมาประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่สิ่งที่ท่านได้รับนั้นมากมาย สรุปได้ดังนี้

๑. ก่อให้เกิดความศรัทธา
๒. ก่อให้เกิดความสามัคคี
๓. ก่อให้เกิดการรวมตัวกันในการทำงาน
๔. ทำให้ได้แนวคิดในการทำงาน
๕. ทำให้เกิดความเสียสละในหมู่คณะ
๖. ทำให้มีความรับผิดชอบ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน
๗. ไม่ก่อให้เกิดการดิเคียน
๘. ทำให้เกิดความสมเหตุสมผล คือพอดี พอเพียง
๙. ทำให้เกิดความสุขทั้งกายและใจ
๑๐. ทำให้มีความรอบคอบในการทำงาน

จากข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้าและสัมภาษณ์อย่างใกล้ชิดกับพระครูสุภาจารวัฒน์ ได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีประเภทแห่งธรรม นัยแห่งธรรมตลอดถึงจำนวนแห่งธรรม จะพิสดารอย่างไรก็ตามล้วนเป็นธรรมที่แสดงเพื่อประโยชน์ ๓ อย่างคือ

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถะ หมายถึงประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นสิ่งที่คนทั่วไปต้องการได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ หรือ ทรัพย์สิน ฐานะ เกียรติ ไม้ตรี ศิลปวิทยา ชีวิต คู่ครองที่เป็นสุข ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักทั่วไปแห่งทางประกอบประโยชน์ไว้ ๔ ประการคือ

๑.๑ อุกุฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ หมั่นศึกษาเล่าเรียน หมั่นทำงานเลี้ยงชีวิต หมั่นทำธุระหน้าที่ของตน

๑.๒ อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือการรักษาความรู้ที่ได้เล่าเรียนศึกษามารักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความขยันไม่เป็นอันตราย รักษาการทำงานและหน้าที่ของตนไม่ให้เสื่อมเสีย

๑.๓ กัลยาณมิตร ความมีเพื่อนเป็นคนดีไม่คบคนชั่ว คือ เมื่ออยู่ในที่ใดก็สมาคมกับคนอื่น ๆ ในที่นั้น คอยศึกษาสำเหนียกความดีเหมือนอย่างคนดีทั้งหลาย ไม่คบคนชั่ว และไม่เอาอย่างคนชั่ว

๑.๔ สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้สุรุ่ยสุร่าย

๒. สัมปรายกัตถะ หมายถึง ประโยชน์ภายนอก เป็นประโยชน์ที่จะพึงได้ในอนาคต คือความดีที่เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเอง และแก่คนอื่น ดังกล่าวนี้ ๔ ประการ คือ

๒.๑ สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธาคือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อในเรื่องความดีความชั่ว ที่ประกอบด้วยเหตุผล ถูกหลักพระพุทธศาสนาซึ่งในคุณพระรัตนตรัย มีสิ่งดีงามเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ

๒.๒ สีละสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีลคือรักษากาย วาจา เรียบร้อย ไม่มีโทษ เลี้ยงชีพโดยทางสุจริต มีระเบียบวินัย สมควรแก่การดำเนินชีวิตของตน

๒.๓ จาคะสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาค คือสละให้ปันเป็นการเฉลี่ยความสุขให้แก่ผู้อื่นพร้อมที่จะช่วยเหลือคนที่ควรได้รับการช่วยเหลือ

๒.๔ ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาปบุญคุณโทษ รู้จักความดีความชั่ว รู้จักคิด รู้จักพิจารณา ใช้วิจารณ์ญาณ รู้เท่าทันโลกและชีวิต สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระได้ตามโอกาส

๓. ปรมัตถะ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้ของชีวิต เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดหรือเป็นเป้าหมายขั้นสุดท้าย ได้แก่การรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมดาของสังขารทั้งหลาย ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตคือ

๓.๑ สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ ได้แก่ รู้เห็นทุกข์ ในเหตุให้เกิดทุกข์ ในความดับทุกข์ ในทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือรู้ความเป็นจริงตามเหตุผล

๓.๒ สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คำว่าดำริ คือ นึกถึงตรัสตรง เมื่อคิดถูกก็เรียกว่าดำริชอบ ในที่นี้หมายถึง คิดออกจากกาม ไม่คิดพยาบาท และไม่เบียดเบียนใคร

๓.๓ สัมมาวาจา เจรจาชอบ มิได้หมายความว่า เจรจาคือพูดตามที่ใจชอบ แต่หมายความว่าพูดจากถูกต้อง หรือเมื่อไม่พูดก็นิ่ง เพราะเว้นเสียจากการพูดที่ผิดพลาด

๓.๔ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ มิได้หมายความว่า ทำการงานอะไรตามที่ชอบใจ แต่หมายความว่าทำการงานถูกต้องหรือเว้นเสียจากการงานที่ผิดพลาด

๓.๕ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ มิได้หมายความว่า หาเลี้ยงชีวิตตามที่ชอบใจ แต่หมายความว่าเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูกต้อง

๓.๖ สัมมาวายามะ เพียรพยายาม พยายามในสิ่งที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์กับคนหมู่มาก เช่น พยายามทำความดี ความเจริญแก่คนรอบข้าง

๓.๗ สัมมาสติ ระลึกชอบ ระลึก หมายถึง ความกำหนดจดจำหรือความนึกขึ้นได้อย่างถูกต้อง มิใช่นึกขึ้นได้อย่างผิด ๆ ในที่นี้ได้แก่ นึกขึ้นได้อย่างถูกต้องในเรื่องของตัวเอง เช่นว่า ร่างกายเป็นอย่างไร สุขทุกข์เป็นอย่างไร ความดีความชั่วของตนเป็นอย่างไร

๓.๘ สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ เป็นการฝึกจิตในขั้นลึกซึ้งและละเอียดประณีตทั้งในแง่ของจิตที่เป็นของละเอียด และในแง่การปฏิบัติที่มีรายละเอียดวางضبซ้อน เป็นจตุรรมหรือเป็นสนามของการปฏิบัติ

หลักธรรมอันเป็นพื้นฐานในการพัฒนา ชุมชนจะพัฒนาได้นั้น สมาชิกของชุมชนจะต้องเป็นผู้พัฒนาเสียก่อนและพระพุทธธรรมก็เป็นเครื่องมือสำคัญอย่างยิ่งที่จะพัฒนาบุคคล หลักธรรมสามารถพัฒนาบุคคลได้ทั้งระดับโลกียะและโลกุตตระ และพัฒนาทั้ง ๒ ระดับนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน หลักธรรมอาจพัฒนาบุคคลได้ทางกาย ในด้านศีล ในด้านจิตใจ ในด้านปัญญาและอาชีพ ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นในชุมชน และการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมที่จะช่วยพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาพระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) จังหวัดยโสธร ผลการศึกษาผู้ศึกษาได้สรุปแบ่งออกเป็น ๓ ด้านดังนี้

๑. พระครูสุภาจารวัฒน์กับงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
๒. การนำหลักพุทธธรรมมาสู่กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
๓. ผลที่เกิดขึ้นจากงานพัฒนาของพระครูสุภาจารวัฒน์

๕.๑.๑. พระครูสุภาจารวัฒน์กับงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

พระครูสุภาจารวัฒน์ นับเป็นผู้มีผลงานในบทบาทการเป็นผู้นำการพัฒนาทั้งในทางธรรมและทางโลกควบคู่กันไปในคราวเดียวกัน ด้วยการยึดหลักแห่งความเสียสละและการให้โอกาสแก่คนอื่นเสมอในการทำงานร่วมกัน โดยอาศัยประสบการณ์ชีวิตเป็นจุดเริ่มต้นที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง แม้ช่วงแรกของการเป็นพระภิกษุที่ต้องเดินทางไปจำพรรษาอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ก็ตาม แต่นั่นก็มิได้หมายความว่าท่านจะจากภูมิลำเนาเดิมไปโดยไม่หวนกลับ แต่เป็นการออกจาริกเพื่อศึกษาเรียนรู้โลกภายนอกให้กล้าขึ้นนั่นเอง จนสามารถที่จะดำเนินงานพัฒนาท้องถิ่น และสร้างศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระสงฆ์อยู่แล้ว ให้มีความกระชับยิ่งขึ้น เพื่อเป็นใบเบิกทางไปสู่ความสำเร็จในการสร้างสรรค์สังคมชุมชนด้วยกัน

ซึ่งในช่วงเริ่มทำงานกับชาวบ้าน ท่านเป็นผู้นำคนหนึ่งที่ได้โดดเด่น และมีลักษณะการทำงานเพียงลำพัง แต่อย่างไรก็ตามท่านได้มองเห็นความจำเป็นที่จะปรับสภาพการทำงานให้คล่องตัวยิ่งขึ้นด้วยการได้ศึกษาการทำงานจากการเข้าอบรม สัมมนา ศึกษาดูงานต่าง ๆ จากหลาย ๆ แห่ง และเข้าประสานงานกับองค์กรของรัฐที่รับผิดชอบด้านสาธารณสุขคือโรงพยาบาลอำเภออุดรชุม และองค์กรเอกชน เช่น โครงการสมุนไพรรักษาตัวเอง ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนกลางที่ลงไปสู่พื้นที่ จนสามารถปรับเปลี่ยนลักษณะการทำงานในกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างลงตัว

มีการจัดตั้งองค์กรชาวบ้านต่าง ๆ ขึ้นไม่ว่าจะเป็น กองทุนยา ชมรมหมอยา พื้นบ้านและผู้สนใจในเขตอำเภออุดรชุมที่มีเป้าหมายโดยรวมแล้ว เป็นการรณรงค์และฟื้นฟูให้ชาวบ้านหันกลับมาใช้ตัวยาสมุนไพรในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บในเบื้องต้น สามารถส่งผล

ต่อระบบคิดและโน้มน้าวจิตใจชาวบ้านให้เล็งเห็นความสำคัญของยาสมุนไพรที่ได้จากพืช
ธรรมชาติด้วย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ความพยายามที่จะจัดหากองทุนสำรองให้กับชาวบ้าน
ด้วยการประสานกับองค์กรต่าง ๆ ได้นำเอาประเพณีวัฒนธรรมการทอดผ้าป่าที่มีอยู่ก่อน มา
ประยุกต์ใช้ให้เป็นศูนย์รวมในการรวบรวมกองทุน และการบริจาคพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ใน
โครงการจัดผ้าป่าพันธุ์ไม้ขึ้น ทั้งนี้เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านในรูปองค์กรกองทุนพันธุ์ไม้และ
พัฒนาแหล่งน้ำ ส่งเสริมให้มีการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน การทำเกษตรกรรม
ธรรมชาติ และเกษตรกรรมแบบพอเพียง ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนใน
ท้องถิ่นให้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของชมรมหมอยาพื้นบ้านและในหมู่บ้านเป้าหมายว่าสิบ
เอ็ดหมู่บ้าน ในอำเภอภูซำ และมียกกองทุนให้สมาชิกที่เป็นคนยากจนได้มีสิทธิกู้ยืมเงินไป
ใช้ในการทำเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ตามเหมาะสม โดยมีได้ถือหลักเคร่งครัดในการคืนเงิน
คือให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ ช่วยให้ชาวบ้านหลุดพ้นจากสภาพความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นให้ดีขึ้น
และเป็นการสร้างชีวิตใหม่ให้ชาวบ้านได้ลืมตาอ้าปากได้อย่างภาคภูมิใจ

ให้ชาวบ้านได้หวนกลับคืนไปสู่วิถีชีวิตการทำเกษตรกรรมธรรมชาติ ได้จัดตั้ง
กลุ่มโรงสีข้าวจัดเป็นรูปองค์กรในนามชมรมรักธรรมชาติ ที่มีชาวบ้านประกอบอาชีพทำนา
เป็นฐานในการผลิตข้าวปลอดสารเคมี นำมาจำหน่ายให้กับโรงสีในราคาที่เป็นธรรม และส่ง
ขายต่อไปยังกลุ่มผู้บริโภค ที่นับวันจะมีความต้องการบริโภคอาหารที่ปลอดสารเคมีมาก
ยิ่งขึ้น ได้ดำเนินกิจการที่ยืนอยู่บนพื้นฐานแห่งการช่วยเหลือชาวบ้านเป็นหลัก โดยไม่มี
ข้อจำกัดใด ๆ ในความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกันระหว่างธรรมชาติกับชีวิต ที่มีวัด หมู่บ้าน
และป่าไม้ เป็นฐานรากของชุมชน

ในบทบาทของพระสงฆ์จึงให้ความสำคัญกับการแสวงหาจุดร่วมระหว่างกลุ่ม
พระสงฆ์ในพื้นที่จัดตั้งเป็นกลุ่มตั้งฆราวาสพัฒนาขึ้น กำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ
ในฐานะที่วัดและพระสงฆ์เป็นแหล่งรวมความเชื่อศรัทธา นำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการ
อบรมธรรมะให้คำแนะนำในการครองชีพที่อยู่บนพื้นฐานแห่งความพอเพียงและให้
ความสำคัญต่อธรรมชาติ นอกจากนั้นยังได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชาวบ้าน ให้
ตระหนักในคุณค่าและการดูแลสุขภาพ โดยจัดกิจกรรมบริการด้านสาธารณสุขให้กับ
ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทุกวันนี้ก็มีได้หมายความว่าให้ชาวบ้าน มารับเอายาสมุนไพรจาก
ชมรมหมอยาพื้นบ้านไปใช้กันหมด หรือนำข้าวไปขายแต่เฉพาะที่โรงสีแต่เพียงที่เดียวเท่านั้น
ชาวบ้านทุกคนสามารถจะเลือกทำอะไรก็ได้ ที่ตัวเองมั่นใจว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุด ทำด้วยความ
ตั้งใจจริง ท่านหวังให้เขาคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาตนเองได้ และที่สำคัญอีกอย่างคือไม่มี

หนี้สิน ขณะเดียวกันอยากจะให้คำนึงถึงคุณค่าของชีวิตและธรรมชาติให้อยู่ร่วมกันได้อย่าง เป็นสุข เพราะว่าธรรมชาติหรือธรรมชาติคือรากฐานแห่งชีวิตทั้งหมด

อาจกล่าวได้ว่า การทำงานของท่านที่คลุกคลีอยู่ในพื้นที่ ได้รับทราบปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านแล้วนำมาหาทางแก้ไข แม้บางครั้งในการทำงานจะไม่มีแผนงานกำหนดไว้ล่วงหน้า แต่ก็สามารถฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้อย่างราบรื่น และพร้อมที่จะเรียนรู้แนวทางแก้ไขจากประสบการณ์ทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อม

ในขณะที่เดียวกันองค์กรต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้น แม้จะแยกการทำงานมีกิจกรรมเฉพาะด้านออกไป แต่บุคลากรในการทำงานนั้นเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ซึ่งมีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ในเทคนิค และวิธีการทำงานที่มีผลต่อการปฏิบัติกิจกรรมให้เชื่อมโยงถึงกัน ทุกกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับสถานการณ์ ปัญหา และความต้องการของชาวบ้านได้อย่างลงตัว นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขาดเงิน ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ โดยให้ชาวบ้านยึดหลักการปฏิบัติตัวให้อยู่ในวิถีธรรม วิถีถิ่น พออยู่ พอกิน พอเพียง

๕.๑.๒. การนำหลักพุทธธรรมมาสู่กระบวนการพัฒนาชุมชน

๑. **การปลุกฝังธรรมะในจิตใจ** คือ การหล่อหลอมความคิดและทัศนคติ ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต หลักธรรมทั้งหลายสอนให้เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่อยู่โดดเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์สอดคล้องเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน เมื่อต้องการผลเช่นใดก็ควรสร้างเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยเช่นนั้น ฉะนั้นการพัฒนาจิตใจของชาวบ้านให้เห็นถึงบาปบุญคุณโทษและพิษภัยของอบายมุขต่างๆ พระครูสุภาจาจารย์วัฒน์ต้องใช้ความสามารถทำให้ชุมชนมีจิตสำนึกที่ดีด้วยการสอนแทรกธรรมะการอบรมการบรรยายอย่างไม่ย่อท้อโดยใช้หลักธรรมทางศาสนาและการจัดกิจกรรมการพัฒนาจิตใจ ทำให้ชุมชนส่วนใหญ่ได้เห็นโทษของอบายมุข โดยการให้ชุมชนได้รับรู้ถึงปัญหา และหาทางแก้ไขร่วมกัน จากจุดเริ่มต้นจนก่อตั้งและดำเนินการกระตุ้นให้ชาวบ้านรู้จักพึ่งตนเอง เข้าไปหาชุมชนพร้อมกับการนำหลักศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องช่วยชี้นำเพื่อสร้างที่พึ่งและความเข้มแข็งให้กับตนเอง การแนะนำของพระครูสุภาจาจารย์วัฒน์ที่ยึดการพัฒนาพร้อมกับหลักธรรม คือให้ชุมชนมีความสามัคคีเป็นอันเดียวกัน เอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน มีความจริงใจต่อกัน เป็นการเชื่อมโยงกิจกรรมการพัฒนา มาสู่หลักธรรมเพื่อผลแห่งความยั่งยืน การมีน้ำใจมีความจริงใจต่อกันที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหามุมชนด้วยตนเอง สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองคิดเป็นทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น การรวมกลุ่มเพื่อให้เห็นว่าสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติร่วมกับกิจกรรมไม่

ต้องให้ชาวบ้านรู้ว่าเขากำลังปฏิบัติข้อไหนอย่างไร ให้เขาลงมือทำเอง เพราะถ้ายังจนยังทุกข์ อยู่ก็ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะพำสอน

ดังนั้นจึงต้องใช้บทบาทในการกระตุ้นด้านจิตใจในลักษณะนี้

๑.๑ การกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่ เช่น ความยากจนและการขาดความเข้มแข็งของชุมชน

๑.๒ การกระตุ้นให้เห็นถึงสาเหตุปัญหาและการเชื่อมโยงปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา

๑.๓ แนะนำวิธีการแก้ปัญหาโดยการสร้างศักยภาพของชุมชน โดยผ่านกระบวนการกิจกรรมกลุ่ม การรวมกลุ่มในการแก้ปัญหา

๑.๔ กระตุ้นให้เห็นผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มและชุมชนหลังการแก้ปัญหา ด้วยกระบวนการกลุ่ม มีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป

๒. การปรับตัวและการปรับบทบาท หากพระสงฆ์ยังสามารถปรับและนำหลักธรรมะวิธีการสอนที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชน พระสงฆ์ จะได้รับความเคารพนับถือและความศรัทธา จากความสามารถรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรม แก้ปัญหาของชุมชนได้ทั้งในด้านปัญหาพื้นฐานและปัญหาด้านจริยธรรม นำหลักธรรมความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาพัฒนาร่วมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แนวทางดังกล่าวไม่เป็นเพียงเกิดผลต่อชุมชนด้านศีลธรรมต่อประชาชนตามเป้าหมายของศาสนาเท่านั้น ยังทำให้เกิดการรวมกลุ่ม และรู้สึกในความสำนึกร่วมกันที่จะดำเนินกิจกรรมต่อกลุ่ม ทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองในด้านการสร้างกลุ่มได้อย่างสอดคล้องกับวิถีชุมชน โดยพระสงฆ์ได้ปรับบทบาทในการเข้าถึงชุมชนเข้าไปรับรู้ปัญหาของชุมชน เช่น ปัญหาความยากจน และความไม่สามัคคีในชุมชน โดยได้หยิบยกเอาปัญหาเหล่านี้มาเป็นสื่อกระตุ้นส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยอาศัยหลักพระพุทธศาสนา จากการเรียนรู้ชุมชนมาใช้เพื่อแก้ปัญหาชุมชนได้อย่างลงตัวโดยการปลูกฝังหลักคุณธรรม คือมีความสัจจริง ความเห็นใจเพื่อนชุมชนด้วยกัน ความพร้อมเพรียงเป็นกฎเกณฑ์ยึดเหนี่ยวจิตใจ

๓. การรณรงค์และแนะนำสั่งสอนชุมชน ด้วยการพัฒนาจิตใจให้ลดละเลิกอบายมุขตลอดจนการประสานความขัดแย้งในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามัคคีกลมเกลียวกันมากขึ้นเป็นการนำชุมชนด้วยวิธีหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยทำกิจกรรมชุมชน ประชาชนสนใจในกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน ความเลื่อมใสศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระครูสุภาจารย์วัฒน์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้พวกเขายอมรับความเป็นผู้นำ ความ

เลื่อมใสศรัทธาที่เกิดจากความสำนึกว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีศีลธรรมและความบริสุทธิ์ นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้เสียสละเพื่อชุมชนส่วนรวมอย่างแท้จริง และความสุขส่วนตัวโดยเอื้อประโยชน์ให้ผู้อื่น เช่น เสียสละสั่งสอนกลุ่มเยาวชนคนหนุ่มสาว และเทศนาสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านทั่วไปย่อมรู้สึกรู้ว่าท่านมีความฉลาดในเรื่องหลักธรรมที่สามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการพัฒนาสามารถแก้ปัญหาในเรื่องการดำเนินชีวิตได้ด้วยหลักธรรม

๔. การส่งเสริมให้ชุมชนทำกิจกรรมร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการนำหลักธรรมมาเป็นตัวเชื่อม ถือว่าเป็นจุดสร้างศูนย์รวมหรือสร้างความสามัคคี พระครูสุภาจาโรวัฒน์ส่งเสริมคุณธรรมด้านนี้เป็นการนำหลักศาสนาและหลักพัฒนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างให้เห็นผล โดยแทรกหลักธรรมเข้ากับหลักการพัฒนาเป็นข้อปฏิบัติของกลุ่ม เช่น คนที่จะเข้าร่วมทำกิจกรรมกลุ่มต้องเป็นผู้ เลิกอบายมุขได้ หรือกำลังพยายามที่จะเลิกอบายมุข โดยใช้หลักศีล ๕ เข้ามากำกับ ว่าต้องมีสัจจะ มีความจริงใจต่อสิ่งที่ตนกล่าวไว้แล้ว หลักธรรมทั้งหลายเช่น อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อปริหานิยธรรม ๗ จึงต้องนำมาร่วมทำกิจกรรมโดยเสมอไม่ว่าได้ขาดเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีคุณธรรมโดยผ่านกิจกรรมร่วมกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสามัคคี ทำให้ชุมชนสามารถลดละเลิกอบายมุขได้ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขทำให้จิตใจที่เศร้าหมองไม่เห็นความดีกลับเห็นเป็นความดี ทำให้จิตใจเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

๕.๑.๓. ผลที่เกิดขึ้นจากงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจาโรวัฒน์

การสอนโดยไม่สอนเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านรู้และเข้าใจด้วยตนเอง พระครูสุภาจาโรวัฒน์ได้สอนชาวบ้านโดยไม่ต้องใช้คำพูดให้ชาวบ้านรู้ความผิดที่ตนเองได้ทำ โดยแสดงแต่เพียงกิริยาอาการให้เขาได้รู้เท่านั้นตัวอย่าง เช่น ในงานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานมงคลใด ๆ ก็ตามหากมีวงกินเหล้าเมายา เมื่อท่านเดินทางไปถึงหากพบเห็นสิ่งเหล่านี้จะกลับวัดโดยทันทีโดยไม่บอกกล่าวกับเจ้าภาพโดยทำตัวนิ่งเสียคือการสอนไปในตัว ให้เจ้าภาพได้รู้ว่าตัวเองทำผิดที่มีสิ่งเหล่านี้ เมื่อชาวบ้านได้รู้แล้วจึงทำตนเองใหม่ให้พร้อมกว่าเดิมจึงได้เดินทางไปบอกกล่าวกับท่านใหม่่ว่าตนเองสำนึกได้ที่ทำผิดอย่างที่เห็น พร้อมกับกล่าวให้สัจจะว่าสิ่งเหล่านี้จะไม่มียกในงานเมื่อชาวบ้านรู้เองคิดได้ดังนั้นท่านจึงได้เดินทางไปงานนั้นอีก นี่คือการสอนของพระครูสุภาจาโรวัฒน์ที่ใช้ตนเองสอนโดยไม่ต้องพูด

หรือกล่าวอย่างไรออกมา โดยทำให้ชาวบ้านได้รู้และคิดเป็นจนเป็นเหตุให้คนทั้งชุมชนได้ทราบด้วยอาการอย่างนี้

๑. พัฒนาการของกิจกรรมชุมชนและการดำเนินชีวิตประจำวันนั้นจากการศึกษา ได้พบว่า

๑.๑ พระสงฆ์ที่นำหลักธรรมมาใช้ร่วมกับกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ เพื่อเป็นการกระตุ้นชาวบ้านให้เกิดการรวมกลุ่มกันอ้อมอ้อมทรัพย์ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้รับผลแห่งความสำเร็จก็ตามมันก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นสูตรสำเร็จที่จะต้องบรรลุเป้าหมายทุกโครงการที่ทำ แต่วิธีการเหล่านี้ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่เป็นเพียงทางออกที่จะพัฒนาชุมชนให้มีอาชีพ มีรายได้ สามารถกระตุ้นชาวบ้านให้มีความตื่นตัวได้ในระดับหนึ่ง อันจะพัฒนาไปสู่การบรรลุเป้าหมายได้

๑.๒ การปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการสื่อสารกับชุมชน โดยการประยุกต์หลักธรรมเพื่อใช้ในการสื่อสาร ในการเข้าถึงชุมชนได้มากขึ้น ทั้งหลักการสอนด้วยการทำให้ดู ด้วยการเทศนา บรรยาย ปาฐกถา การสื่อสารหลักธรรมด้วยป้ายข้อความ การสื่อด้วยภาพ โดยจากการสอนที่เป็นนามธรรมนำมาสู่กระบวนการที่สามารถทำให้เป็นรูปธรรมได้ง่ายขึ้นและเข้าถึงได้ง่ายขึ้นเช่นกัน

๑.๓ ด้วยความที่อยากเห็นชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเอง ได้สามารถที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองได้นำปัญหาที่เป็นพื้นฐานของตนเองมาแก้ไขได้ เช่น ปัญหาความยากจนเป็นต้น โดยนำมาผ่านกระบวนการการเรียนรู้จากกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้ชุมชนสามารถคิดเป็น ทำเป็นแก้ปัญหาเป็น

๑.๔ มีหลักธรรมทางศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ และมีเงินเป็นตัวเชื่อมเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง คือความสามัคคีของชุมชนและการพึ่งพาอาศัย การเอื้อเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๒. ผลที่สามารถมองเห็นได้จากงานพัฒนา

การเกิดขึ้นของกลุ่มจากการส่งเสริมของพระสงฆ์ เป็นตัวอย่างของการใช้การกระตุ้นแนวคิดเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและความเข้มแข็งของชุมชน ได้ส่งผลในชุมชนต่อไปนี้

๒.๑ ในระดับบุคคล สามารถลดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ออกไปได้ เช่นการดื่มเหล้า จากที่เคยดื่มทุกวัน ผลที่เกิดขึ้นทราบได้ว่า ลดลงมาเป็น ๑ อาทิตย์ต่อ ๑-๒ ครั้ง เราไม่สามารถปฏิเสธความเป็นจริงได้ว่า สิ่งเหล่านี้จะไม่มีในชุมชน แต่มีแล้วชุมชน

ลดลงจากเดิมได้เพียงไร ความสำเร็จจึงวัดได้ที่มีการมีจิตสำนึกในการพยายามที่จะลดลงให้ได้ เพียงแต่อยู่ในชั้นพยายามเท่านั้น

๒.๒ ในระดับครอบครัว สามารถช่วยปรับลดลงซึ่งสิ่งมีนเมา อบายมุขทั้งหลาย การละความเห็นแก่ตัว สามารถสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านเพื่อให้เกิดความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเฟื้อคนในชุมชนด้วยกัน เช่น การนำพืชผักที่ปลูกได้มา แลกเปลี่ยนกันในสวนที่ตนเองไม่มี แสดงถึงน้ำใจที่ให้แก่กัน

๒.๓ ในระดับชุมชน สามารถปรับตัวอย่างแก่ชุมชนอื่นในหลาย ด้าน เช่น การพร้อมเพรียงกันสวดมนต์ในวันสำคัญ การประพุดติในคุณธรรมจริยธรรมที่ได้ ร่ำเรียนมาของกลุ่มที่เคยเรียนธรรมศึกษากับวัดอันเป็นคุณธรรมที่ติดตัวนำไปสู่คุณการทำงาน ที่ดี การเป็นคนดีของสังคม อย่างเช่นกลุ่มเยาวชนคนหนุ่มสาวในอดีต

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาผู้วิจัยสรุปได้ว่า การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับ กิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของพระครูสุภาจารวัฒน์ นี้แล้วจะได้ตระหนักเห็นคุณค่า ความสำคัญ ให้คนหันมาสนใจในการนำแนวคิดหลักธรรมไปปรับใช้กับหลักการพัฒนา กิจกรรมชุมชนให้กลมกลืนกัน ระหว่าง มนุษย์ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมกับการ ทำงานในทุกวิถีทางทั้งรายครอบครัว กลุ่ม การบริหารและนโยบายได้ พระครูสุภาจารวัฒน์ เป็นพระนักพัฒนารูปหนึ่งในเมืองไทย สภาพชุมชนของท่านเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาโดย การนำหลักธรรมเข้ามาใช้ในชุมชนได้อย่างกลมกลืน จนเป็นนิสัยที่จะต้องทำทุกคน ชาว ชุมชนก็ยินดีที่จะรับการปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาตนเองและชุมชนอย่างทันสมัยและเกื้อกูลให้ กำลังใจกัน ในหมู่ผู้ทำงานเพื่อชุมชนที่ห่างไกล นอกจากนี้ลักษณะอีกอย่างหนึ่งของชุมชน แห่งนี้คือ การเพียรพยายามเพื่อพัฒนาตนเอง ฝึกฝนตนเองโดยใช้หลักธรรมให้เป็นนิสัยที่เคย ชิน เป็นข้อวัตรปฏิบัติ เพื่อขัดเกลาตนเองโดยมุ่งประโยชน์สุขของชุมชนและเพื่อความ สมดุลของระบบการบริหาร อาทิ การลดและพยายามงดเว้นอบายมุข ทุกอย่างในชุมชน เช่น บุหรี่ เครื่องคิมมีนเมา การใช้ภาษาที่เป็นมลพิษที่ก่อให้เกิดความสกปรกในชุมชน เป็นต้น ประกอบกับการร่วมแรงร่วมใจกันทำ ทำให้คนภายนอกมองชุมชนที่ได้รับการ พัฒนาโดยเริ่มจากคนภายในชุมชนก่อน และออกไปสู่ภายนอกชุมชน ไม่ว่ามีจำนวนมาก หรือน้อยก็ตามการกระทำแบบนี้มีพระเป็นแบบอย่างอยู่แล้ว จึงแนะนำชาวบ้านให้เกิดความ สำนึกที่ดี มีความรับผิดชอบภาระงานหน้าที่ของตนที่รับมอบหมายจนเป็นลักษณะที่เกิดความ เคยชิน ผู้ศึกษาถือว่ากิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์รูปนี้มีผลงานที่เป็นรูปธรรม ชัดเจนใน งานพัฒนาชุมชนของชาวบ้านโสภณปุณ บ้านท่าลาดในด้านการนำหลักธรรมมาใช้ใน

กิจกรรมงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของท่าน ประกอบกับงานของท่านก็น่าสนใจในการใช้กลอุบายให้ชาวบ้านเห็นพ้องกับงานพัฒนาของท่าน และคล้อยตามที่ท่านพูด โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจของชุมชนตามโครงการต่าง ๆ ที่ท่านทำในขณะนี้ เป็นกิจกรรมที่โดดเด่นกว่ากิจกรรมใด ๆ เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างคำตอบและทางเลือกใหม่ให้กับการพัฒนาชุมชนอย่างน่าสนใจยิ่ง

๕.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. พระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชนและเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ ควรพัฒนาการเป็นผู้นำทั้งพระสงฆ์ด้วยกันเองหรือพัฒนาฆราวาสผู้มีความเสียสละแก่ชุมชน

๒. ควรหาหรือสร้างผู้นำแบบพระสงฆ์และผู้นำแบบชุมชน ในลักษณะการทำงานด้านการพัฒนาชุมชนที่จะนำพากิจกรรมการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จได้ เป็นผู้ที่สามารถทำงานได้ทั้งฝึกคนรุ่นใหม่ให้สามารถเข้าร่วมทำงานได้

๓. ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาของผู้รุ่นใหม่ เพื่อการเตรียมความพร้อมให้กับการเป็นผู้นำ และส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องการเงินและสวัสดิการเพื่อให้ได้ผู้นำที่มีความสามารถในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยเพิ่ม

๑. ควรศึกษาวิจัยเปรียบเทียบแนวคิดของพระครูสุภาจารวัฒน์กับพระสงฆ์นักพัฒนารูปอื่นในด้านการใช้หลักพุทธธรรมเป็นฐานในการทำงาน ซึ่งอาจแตกต่างกันทางความคิด และวัฒนธรรม

๒. ควรศึกษาวิจัยแนวคิดและบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาในแง่มุมอื่นอีก เช่น ด้านการพัฒนาสังคม ด้านการศึกษา ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ด้านการแพทย์แผนโบราณ(ยาสมุนไพร)

บรรณานุกรม

ก. เอกสารปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. การพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ.

ทินพันธ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร บริษัทสหธรรมมิก, ๒๕๓๕.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. กลวิธี - แนวทาง - วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร ศักดิ์โสภา, ๒๕๒๗.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. จิตวิทยาศึกษาสังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ). รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์. กรุงเทพมหานคร ธรรมสภา, ๒๕๒๑.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). สถาบันพระสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.

..... . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๒๘.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พระกับป้ามัปัญหาอะไร. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นนทบุรี ภาพพิมพ์, ๒๕๓๔.

..... . พุทธศาสตร์กับการแนะแนว. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๔.

..... . เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕.

..... . การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร สหธรรมมิก, ๒๕๓๕.

พระไพศาล วิสาโล. พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร กองทุนมูลนิธิธรรม, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์** (ฉบับประมวลศัพท์). พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**. กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.

_____. **ธุรกิจฝ่าวิกฤติ ตอบปัญหา สันมาธรรมกับคุณอันนันท ปันยารชุน และคณะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. **การพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ**.

ทินพันธ์ นาคะตะ. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร บริษัทสหธรรมมิก, ๒๕๓๕.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. **กลวิธี – แนวทาง – วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร ศักดิ์โสภา, ๒๕๒๗.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. **จิตวิทยาศึกษาสังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร สุเทพ เซาวลิต. **หลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**. กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สัมพันธ์ เตชอธิก และคณะ. **ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ**.

กรุงเทพมหานคร บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๔๐.

สุรพงษ์ วิบูลเศรษฐ. **เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**.

ศรีทัฬหิม พานิชพันธ์, รศ.ดร.. **ความรู้พื้นฐานทางสังคมศาสตร์**.

อภิชัย พันทเสน. **แนวคิด ทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร อมรินทร์พรินติ้ง แอนท์พับลิชซิ่งจำกัด, ๒๕๓๕.

_____. **พุทธเศรษฐศาสตร์ วิวัฒนาการและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร อมรินทร์พรินติ้งแอนท์พับลิชซิ่งจำกัด, ๒๕๔๗.

(๒) บทความ

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, ดร. **เอกสารบทความประกอบการสัมมนาและอภิปรายเรื่อง พัฒนาชนบทไทย หวังกันได้แค่ไหน**. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.

พระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ. **ที่พึ่งทางใจ**. พุทธจักร ปีที่ ๕๐ ฉบับที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๓๕.

พระมหาประยูร ปรยุตโต. บันทึกการสัมมนา เรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร
ห้างหุ้นส่วนศิริพร, ๒๕๑๓.

(๓) วิทยานิพนธ์

ภัทรพร สิริกาญจน. หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทพระคัมภีร์ สุธมฺมโณ
ในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพมหานคร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พินิจ ลาภานันท์. บทบาทพระสงฆ์ในงานพัฒนาชนบท. สถาบันวิจัยสังคม. จุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระมหาอนันต์ ดอนนอก. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามโครงการอบรมประชาชน
ประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

พระมหาวิศมัญญา ทูไชสงค์. บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมองค์กรชุมชนเพื่อสร้างทุนชุมชน
ศึกษาเฉพาะกรณี กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ จังหวัดตราด. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

พระมหาสง่า พลสงคราม. การศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงใน
สังคมไทย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

พระมหาจรูญโรจน์ ปาโส. การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับการทำกิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์กลุ่ม
เสถียรธรรม. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

พระอุปกรณ ธีรอนิล. บทบาทพระสงฆ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าในบริเวณ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
, ๒๕๔๕.

สมนึก อนันตวงศ์. สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยตามทัศนะผู้นำทางวิชาการ.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. การพัฒนาชนบทตามแนวพุทธ กรณีศึกษาพระนักพัฒนา.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาสังเวียร ฉายา ปญญาโร นามสกุล ศรีมันตะ
- วัน เดือน ปีเกิด : ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๘
- สถานที่เกิด : ๔๕ หมู่ ๑ บ.นาโถ่ ต.นาโถ่ อ.กุฉินทรม จ.ยโสธร ๓๕๑๔๐
- อุปสมบท : ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ณ วัดอรุณสวัสดิ์ บ.แมด ต. สะอาด สมบูรณ์ อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด
- พระครูโสภาสาลีภรณ์ เป็นพระอุปัชฌาย์
- พระมหานพรัตน์ อานนุโท เป็นพระกรรมวาจาจารย์
- พระอินตา เตชวโร เป็นพระอนุสาวนาจารย์
- สังกัดปัจจุบัน : วัดสระทอง ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๓๕ สอบได้นักธรรมชั้นเอก จากสำนักเรียนจังหวัด ยโสธร วัดทุ่งสว่างชัยภูมิ
- : พ.ศ. ๒๕๓๕ สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค จากสำนักเรียน จังหวัดยโสธร วัดทุ่งสว่างชัยภูมิ
- : ปีการศึกษา ๒๕๔๔ สำเร็จการศึกษาปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาการประถมศึกษา (รุ่นที่ ๔๗) จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- : ปีการศึกษา ๒๕๔๗ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาศาสนาปรัชญา (ศาสนา) (รุ่นที่ ๔๕) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- : เข้าศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๔๗ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๔๗